

T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

147221

TÜRKİYE'DEKİ İŞGÜCÜ PİYASASININ YAPISI
VE ANKARA İLİ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İHSAN İNAL ZERGEROĞLU

147221

ANABİLİM DALI : ÇALIŞMA EKONOMİSİ
PROGRAMI : ÇALIŞMA EKONOMİSİ

TEZ DANIŞMANI: Yrd. Doç. Dr. SAYIM YORGUN

KOCAELİ, 2004

T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ ANA BİLİM DALI

TÜRKİYE'DEKİ İŞGÜCÜ PİYASASININ YAPISI
VE ANKARA İLİ ÖRNEĞİ

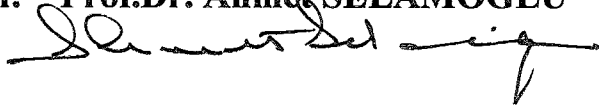
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tezi Hazırlayan: İHSAN İNAL ZERGEROĞLU

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Tarih ve No:

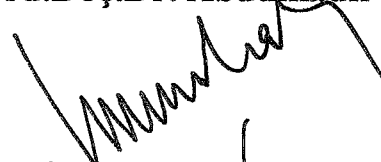
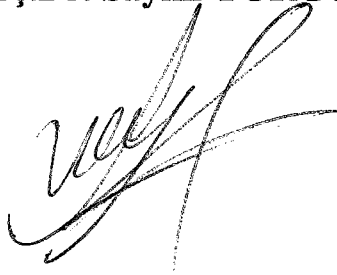
08. 09. 2004, 2004/18

Tezi Değerlendiren Jüri Üyeleri: Prof.Dr. Ahmet SELAMOĞLU

Yrd.Doç.Dr. Sayim YORGUN

Yrd.Doç.Dr. Abdulkadir ŞENKAL

KOCAELİ, 2004

İÇİNDEKİLER	İ
ÖZET	V
ABSTRACT	VI
KISALTMALAR LİSTESİ	VII
TABLolar LİSTESİ	IX
GRAFİKLER LİSTESİ	XI
GİRİŞ	1

İÇİNDEKİLER

I. BÖLÜM

İŞGÜCÜ PİYASASININ KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ VE DEMOGRAFİK YAPI ÖNGÖRÜNÜMÜ

1.1. İşgücü Piyasası Kavramı ve Özellikleri	3
1.1.1. Arz Yönüyle İşgücü Piyasası	5
1.1.2. Talep Yönüyle İşgücü Piyasası	6
1.1.3. İşgücü Piyasasının Özellikleri	7
1.2. İşgücü Kavramı	7
1.2.1. İstihdam	8
1.2.1.1. Eksik İstihdam	8
1.2.1.1.1. Görülebilen Eksik İstihdam	9
1.2.1.1.2. Görülemeyen Eksik İstihdam	9
1.2.1.2. Tam İstihdam	10
1.2.1.3. Kayıtdışı İstihdam	11
1.2.2. İşsizlik	12
1.2.2.1. Kavram	12
1.2.2.2. İşsizlik Türleri	14
1.2.2.2.1. Açık İşsizlik	14
1.2.2.2.1.1. Arızı-Friksiyonel İşsizlik	15
1.2.2.2.1.2. Konjonktürel (Devri) İşsizlik	15
1.2.2.2.1.3. Yapısal İşsizlik	15
1.2.2.2.2. Gizli İşsizlik	16

1.3.Nüfus Kavramı ve Eğilimler.....	16
1.3.1.Dünyadaki Nüfus Eğilimleri	17
1.3.2. Türkiye’de Demografik Yapı	20
1.4. Dünyada ve Türkiye’de Nüfusa Bağlı İşgücü Öngörülleri.....	29
1.4.1.Dünyada İşgücünün Yapısı ve İşgücü Öngörülleri	29
1.4.2.Türkiye’de İşgücü Öngörülleri	31
1.4.2.1.İstihdam ve İşsizlik Tahminleri.....	33
1.4.2.2.Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı.....	36
1.4.2.2.1. Nüfus	36
1.4.2.2.2. İşgücü	38

II.BÖLÜM

TÜRKİYE’DEKİ İŞGÜCÜ PİYASASININ GENEL DURUMU

2.1. İşgücü Piyasasının Yapısı ve Özellikleri.....	40
2.2. Genel Eğilimler	41
2.3. İşgücü ve İşgücüne Katılma Oranı	42
2.3.1. İşgücü	42
2.3.2. İşgücüne Katılım Oranı (İKO)	43
2.4. İstihdam.....	49
2.4.1. Genel Eğilimler	49
2.4.2. İstihdamın Yapısı	51
2.4.2.1.İstihdamın Sektörel Dağılımı	52
2.4.2.2.İstihdam Edilenlerin İşteki Duruma Göre Dağılımı.....	55
2.4.2.3.İstihdam Edilenlerin Eğitim Durumu İtibariyle Dağılımı	57
2.4.2.4.İstihdam Edilenlerin Yaş ve Cinsiyete Göre Dağılımı.....	59
2.5.İşsizlik.....	61
2.5.1.Genel Eğilimler	61
2.5.2.İşsizliğin Yapısı.....	61
2.5.2.1.İşsizlerin Kent-Kır Ayrımına Göre Dağılımı	63
2.5.2.2.İşsizlerin Eğitim Durumuna Göre Dağılımı	65
2.6. İstihdam Politika Önerileri	70
2.7. Türkiye’de Makro Ekonomik Gelişmeler ve İstihdam.....	71
2.7.1. Türkiye’de 2001 Yılı Sonrası-Kriz Sonrası Gelişmeler	74
2.7.2. Makro Ekonomik ve Sosyal Hedefler	75

III. BÖLÜM

ANKARA İŞGÜCÜ PİYASASININ GENEL DURUMU VE ANKARA İLİ İŞGÜCÜ PİYASA ARAŞTIRMASI

3.1. Ankara ilinin Sosyo-Ekonomik Durumu	78
3.1.1. Ekonomik Durum	78
3.1.2. Demografik Gelişmeler	79
3.1.3. İşyerleri -Sektör Gelişmeleri	79
3.1.4. İşgücü Durumu	81
3.1.4.1. Kurumsal Olmayan Sivil Nüfus	81
3.1.4.2. İşgücü	81
3.1.4.3. İstihdam	82
3.1.4.4. İşsiz	83
3.2. Araştırma Yöntemi	84
3.2.1. Amaç	84
3.2.2. Araştırmanın Kapsamı	86
3.2.3. Araştırmada Kullanılan Değişkenler	87
3.2.3.1. Sosyal Değişkenler	88
3.2.3.2. Ekonomik Değişkenler	89
3.2.3.2.1. Sanayi Değişkenleri	89
3.2.3.2.2. İnşaat Değişkenleri	89
3.2.3.2.2. Hizmet Değişkenleri	90
3.3. Araştırma Tekniği -Yöntemi	90
3.4. Araştırmadan Elde Edilen Bulgular	91
3.4.1. Sanayi Sektörü	91
3.4.1.1. Ekonomik Beklentiler	92
3.4.1.2. Sektörün ve İşyerinin Beklentileri	92
3.4.1.3. Yeni İşgücü İhtiyacı	93
3.4.1.4. İşten Çıkarmalar	93
3.4.2. İnşaat Sektörü	94
3.4.2.1. Ekonomik Beklentiler	94
3.4.2.2. Sektörün ve İşyerinin Beklentileri	95
3.4.2.3. Yeni İşgücü İhtiyacı	96
3.4.2.4. İşten Çıkarmalar	96
3.4.3. Hizmet Sektörü	96
3.4.3.1. Ekonomik Beklentiler	97
3.4.3.2. Sektörün ve İşyerinin Beklentileri	98
3.4.3.3. Yeni İşgücü İhtiyacı	98
3.4.3.4. İşten Çıkarmalar	98
3.4.4. Genel Bulgular	99
3.4.4.1. Ekonomik Beklentiler	99
3.4.4.2. Sektörün ve İşyerinin Beklentileri	100
3.4.4.3. Yeni İşgücü İhtiyacı	100
3.4.4.4. İşten Çıkarmalar	101

3.5. Araştırma Sonuçlarının Değerlendirmesi.....	103
SONUÇ.....	106
EK.....	112
KAYNAKÇA.....	114

ÖZET

Türkiye'nin 1980'li ve 90'lı yıllarda uyguladığı yapısal reformların, işgücü piyasasıyla ilgili olarak, bu reformları uygulayanların öngördükleri olumlu sonuçları (özellikle istihdamda artış) vermediği açıkça görülmüştür. 2001 yılında yaşanan çöküntü, ortadaki sorunları, 1960'tan sonra doğan ve bugün ülke nüfusunun yüzde 60'ını oluşturan kuşakların tanık olmadıkları boyutlara taşımıştır. Özellikle dikkat edilmesi gereken nokta, ülkedeki işsiz sayısının 2000 yılı sonu ile 2003 yılı ortaları arasındaki dönemde iki kat artmış olmasıdır. Bu bağlamda, günümüzde, işsizlik sorunu ve bunun beraberinde gelen istihdam sorunu Türkiye'nin en önemli sosyo-ekonomik problemlerinden birisi olmuştur. Bu çerçevede, işgücü piyasasının özelliklerini ve temel eğilimlerini kapsamlı bir şekilde ele alarak işgücü piyasasını yansıtan bir perspektif çizmek bu çalışmaya konu olmuştur.

Dünyada ve Türkiye'deki demografik yapı analizini takiben Türkiye'de işgücünün yapısı ortaya konmaya çalışılmış; Ankara ilinde işgücü piyasasının mevcut durumu ortaya konulduktan sonra geleceğe yönelik beklentileri ve işgücü piyasasındaki işgücü ihtiyaçlarını belirlemeye yönelik yapılan bir anket çalışmasıyla, konuya teknik bir bakış açısı sunmak amaçlanmıştır.

Yaşadığımız yüz yılın ilk çeyreğinde, işsizlik ile ilgili sorunlar devam etmekte ve istihdam politikalarına ülkeler ilk sırada yer vermektedir. Analiz sonuçlarına göre, Türkiye'de ele alınan dönemde kayda değer bir istihdam artışı yaşanmamış, ilave olarak işsizlik ciddi boyutlara ulaşmıştır. Diğer taraftan Ankara ilinde işgücü piyasasının durumunu ve beklentilerini ortaya koymaya çalışan anket çalışmasının sonuçları ise, önümüzdeki dönemlerde ekonomide yaşanacağı, yatırımların artacağı ve yeni işgücüne ihtiyaç duyulacağını öngörmektedir.

Bu çalışmanın temel amacı, Türkiye'deki işgücü piyasasını kapsamlı bir şekilde ele alarak, güvenilir ve kapsamlı istatistiklerin yer almaya başladığı 1988 yılından 2002 yılına kadar olan sürecinin çözümlemesini yapmak,. bunun yanısıra, Ankara ili işgücü piyasasının beklentilerini ortaya koymaktır.

ABSTRACT

With regards to structural reforms implemented in 80s and 90s in Turkey (particularly increase on employment), it has been obviously seen that the expected favourable results, of which have been foreseen by implementators of the structural reforms in terms of labour force market, could not be obtained as anticipated. The financial disaster that broke out in 2001 led the current problems to more complicated dimensions that no one has witnessed to among the people who were born after 1960s and still forms %60 of the population in the country. Remarkable point that attention should be paid is the number of unemployment that became double during the period from the end of 2000 and mid of 2003. Within this context, today, unemployment has become one of the most important issues of Turkey's socio-economic problems. Within this scope, drawing a perspective reflecting labour force market situation has become the topic of such a study which handle the features and basic trends of labour force market in a comprehensive manner.

Following the demographic structure analysis in the world and in Turkey, introducing Structure of Labour Force in Turkey has attempted to put forth the structure of Labour Force in Turkey for consideration. With this study, it has been aimed to have a technical view with a survey conducted for Ankara to summarize the current situation on labour force therein along with expectations and needs in the future in terms of labour force.

Within the first quarter of the century, unemployment still has the remarkable importance in the countries' agenda. According to the results of the analysis, there did not happen a considerable increase on employment in Turkey, but unemployment has reached to a critical point. On the other hand, according to the results of the survey conducted for Ankara, it has been foreseen that there will be economic revival, investment increase and more demand on employment on the coming terms.

Basic objective of the study concerned is to put forth labour force needs in Ankara for consideration with an extensive sense as well as analysing the period of 1998 –2002 in which the reliable and comprehensive statistical data has been started to collect.

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AİS	Avrupa İstihdam Stratejisi
BM	Birleşmiş Milletler
ÇN	Çalışabilir Yaştaki Nüfus
ÇSGB	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
DİE	Devlet İstatistik Enstitüsü
DİSK	Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
HAK-İŞ	Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu
HİA	Hanehalkı İşgücü Anketi
İG	İşgücü
İİBK	İş Ve İşçi Bulma Kurumu
İKO	İşgücüne Katılım Oranı
İLO	Uluslar Arası Çalışma Örgütü
İOM	Uluslararası Göç Örgütü
İŞKUR	Türkiye İş Kurumu

İTO	İstanbul Ticaret Odası
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
OECD	Ekonomik İşbirliği Ve Geliştirme Teşkilatı
TİSK	Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu
TÜRK-İŞ	Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu
TÜSİAD	Türkiye Sanayiciler Ve İşadamları Derneği
UNFPA	Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu
YÖK	Yüksek Öğretim Kurulu

TABLolar LİSTESİ

BİRİNCİ BÖLÜM

Tablo 1.1. Bazı Ülkelerde Yüzölçümü, Nüfus (Bin) ve Nüfus Artış Oranları (%)....	18
Tablo 1.2. Temel Demografik Göstergelerin Projeksiyonları,.....	21
Tablo.1.3. Sayımlar Arası Yıllık Nüfus ve Yıl Ortası Nüfus.....	22
Tablo.1.4. Demografik Göstergelerde Gelişmeler	23
Tablo 1.5. Yaş Gruplarına Göre Nüfus (Bin).....	27
Tablo 1.6. Yaş Gruplarının Türkiye Nüfusuna Oranları (%)	28
Tablo 1.7. Temel Demografik Göstergelerin Projeksiyonları,.....	29
Tablo 1.8. Türkiye İçin Kestirilmiş İstihdam Tahminleri	35
Tablo 1.9. Sektörel İstihdam Büyüme Oranları	36
Tablo 1.10. Demografik Göstergelerde Gelişmeler	37
Tablo 1.11. Yurtdışı İşgücü Piyasasında Gelişmeler (15 + Yaş, Bin Kişi).....	38

İKİNCİ BÖLÜM

Tablo 2.1. 1980-2002 Yılları 15+ Yaş Nüfus ve İşgücü Sayıları.....	43
Tablo 2.2. Yıllar İtibariyle Erkek İşgücüne Katılım Oranı (%)	46
Tablo 2.3. Yıllar İtibariyle Kadın İşgücüne Katılım Oranı (%)	47
Tablo 2.4. Yıllar İtibariyle İstihdam ve 15 ve Yukarı Yaştaki Nüfus	52
Tablo 2.5. Yıllara Göre İstihdamın Sektörel Dağılımı, (1988-2002).....	55
Tablo 2.6. İşteki Duruma Göre İstihdam Edilenlerin Dağılımı (Bin)	56
Tablo 2.7. İstihdam Edilenlerin Eğitim Düzeylerine Göre Dağılımı.....	57
Tablo 2.8. Yıllara ve Yaş Gruplarına Göre İstihdamın Dağılımı (Bin)	60
Tablo 2.9. Yıllara Göre İşsizlik Oranları.....	62
Tablo 2.10. Kentsel Alanlarda İşsizlik Oranları.....	64
Tablo 2.11. Kırsal Alanlarda İşsizlik Oranları	65
Tablo 2.12. Eğitim Durumuna Göre İşsizlik Oranı, Türkiye	66
Tablo 2.13- Eğitim durumuna göre işsizlik oranı, Kent.....	68
Tablo 2.14. Eğitim Durumuna Göre İşsizlik Oranı, Kır.....	69
Tablo 2.15. Büyüme Hızları ve Talep Unsurları	73

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Tablo 3.1. Ankara İli Demografik Göstergeleri	79
Tablo 3.2. Kurumsal Olmayan Sivil Nüfus.....	81
Tablo 3.3. İşgücünün Yaş Grupları, Eğitim Durumu ve Cinsiyete Göre Dağılımı	82
Tablo 3.4. İstihdamda Olanların Yaş Grupları, Eğitim Durumu ve Cinsiyete Göre Dağılımı.....	83
Tablo 3.5. İşsizlerin Eğitim, Yaş ve Cinsiyete Göre Dağılımı.....	84
Tablo 3.6. İşyeri Büyüklüğüne Göre İşyerlerinin Dağılımı	86
Tablo 3.7. İşyerlerinin Sektörel Dağılımı.....	87
Tablo 3.8. İhtiyaç Duyulacak İşgücünün Cinsiyete Göre Dağılımı (%)	93
Tablo 3.9. İşten Çıkarılan İşçilerin Cinsiyete Göre Dağılımı (%).....	94
Tablo 3.10. İhtiyaç Duyulacak İşgücünün Cinsiyete Göre Dağılımı (%)	96

Tablo 3.11.İšten Çıkarılan İşçilerin Cinsiyete Göre Dağılımı (%)	96
Tablo 3.12.İhtiyaç Duyulacak İşgücünün Cinsiyete Göre Dağılımı (%)	98
Tablo 3.13.İšten Çıkarılan İşçilerin Cinsiyete Göre Dağılımı (%)	99
Tablo 3.14. İhtiyaç Duyulan İşgücünün Sektörlere Göre Dağılımı	101
Tablo 3.15. İšten Çıkarılan/ Çıkartılması Öngörülen İşçi Sayıları.....	102

GRAFİKLER LİSTESİ

BİRİNCİ BÖLÜM

Grafik 1.1. Yıllık Nüfus Büyüme Oranları	23
Grafik 1.2. Nüfus Sayımı Yıllarında Türkiye Nüfusu.....	24
Grafik 1.3. Geniş Yaş Gruplarına Göre Nüfus Dağılımı.....	25
Grafik 1.4. Türkiye'de Erkek Nüfusu: 1990-2025 (Yaş Gruplarına Göre)	32
Grafik 1.5. Türkiye'de Kadın Nüfusu: 1990-2025 (Yaş Gruplarına Göre)	33

İKİNCİ BÖLÜM

Grafik 2.1. Yıllar itibariyle İşgücüne Katılma Oranı	45
Grafik 2.2. Yıllar İtibariyle İstihdamın Sektörel Dağılımı,.....	54
Grafik 2.3. İstihdam Edilenlerin Eğitim Durumuna Göre Dağılımı.....	58
Grafik 2.4. Yıllar İtibariyle İşsizlik Oranı.....	63
Grafik 2.5. Kişi başına GSYH (cari fiyatlarla) ve büyüme hızı, 1988-2002.....	75

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Grafik 3.1. Sanayi Sektörünün Durumu.....	93
Grafik 3.2. İnşaat Sektörünün Durumu	95
Grafik 3.3. Hizmet Sektörünün Durumu	97
Grafik 3.4. Sektörlerin Genel Durumu.....	100

GİRİŞ

Günümüzde gerek toplumlar gerekse bireyler giderek karmaşıklaşan ve içinde çıkılması güçleşen sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Dünyada, özellikle son çeyrek yüzyılda yaşanan küreselleşme, küreselleşmenin getirdiği yoğun rekabet, teknolojik ilerlemeler ve bilgi ekonomisi her alanda olduğu gibi çalışma hayatında da hızlı değişimlere neden olmuştur. Bu hızlı değişimin sonrasında dünya ekonomisi tanıdık sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Bu sorunların en önemlileri durgunluk ve işsizliktir. Nitekim bu kötü durumu dünya, 1929'da yaşanan büyük bunalım ve 1970'li yıllardaki stagflasyon krizi ile tecrübe etmiştir. Yine çok sık bir şekilde bu tür kötü durumlarla karşı karşıya kalınmamış olmakla birlikte 2003 yılı için dünyanın en gelişmiş üç ekonomisi olan ABD, Japonya ve Euro Bölgeleri'ne bakarak da, niteliği ve niceliği değişen bu durumu teyit etmek mümkündür. Şöyle ki, ABD'de 2003 yılında beklenen büyüme oranının %2.2, işsizlik oranının ise %5.8; Japonya'da bu oranların %0.7, %5.2 ve Euro Bölgesi'nde ise %1.0 ve %8.7 düzeylerinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

Dolayısıyla geçmişten beri var olan bir olgu olarak işsizlik, günümüzde insanlığın güvenliğine yönelen ve oldukça geniş kesimleri etkileyen, en büyük tehditlerden biri olarak nitelendirilmektedir. İşsizlik, üretimde, gelirmede ve refahta kayıplara, bütçede külfete, psikolojik yıkıma, ortalama ömrün kısalmasına, sosyal ilişkilerde kopuşa, aile yaşamında çözülme olması gibi büyük toplumsal ve ekonomik kayıplara yol açmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde sorunların boyutları ağır olarak yaşanmakta, kentsel şiddet, artan suç oranı, toplumsal ve politik huzursuzluklar ile kendisini kötü biçimde göstermektedir. İşlerini kaybetmemeyi başarmış olanlar arasında yaygın bir endişe, artan bir yabancılaşma; işini kaybetmeyen aile üyelerinin sırtına yüklenen ekstra mali yük ve aileye katkı sağlamak için çocukların okuldan alınması, işsizliğin diğer düşündürücü sonuçlarıdır. Bununla birlikte istihdam açısından da durum pek farklı değildir. Şöyle ki istihdam, ülkelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeylerine bağlı olarak bazı nitelik farklılıkları gösterse de, günümüzde tüm ülkelerin gündeminde bir numaralı sorun olarak varlığını sürdürmektedir.

Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) tahminlerine göre, 2001 yılı itibariyle, 3 milyar olan dünya işgücünün üçte birini oluşturan 1 milyar kişi işsiz ya da eksik istihdam edilmektedir. İşsizlik nedeniyle, 120 milyon göçmen işçi ve aileleri de kendi ülkelerinden başka bölgelerde iş aramaktadır. İşsizliğin çarpıcı bir diğer boyutu da gençler arasında yaygınlaşması ve uzun süreli olmasıdır. Genç işsizlerin sayısı yetişkinlere göre yaklaşık 3 kat daha yüksek olup, tahminler on yıl sonra bu rakamın 1,2 milyara çıkabileceği yönündedir.

Bu çerçevede bu çalışmanın amacı, Türkiye'deki işgücü piyasasını kapsamlı bir şekilde ele alarak işgücü piyasasını yansıtan gerçekçi bir çözümleme yapmaktır. Bunun için istihdam, işgücüne katılım ve işsizlik gibi konuları açısından karşılaştırmalı bir analiz yapabilmek için Türkiye'nin 1988-2002 yılları arası verileri tablolar oluşturmak suretiyle analiz edilecektir.

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır :

“İşgücü Piyasasının Kavramsal Çerçevesi ve Demografik Yapı Öngörümü” başlıklı Birinci Bölüm'de, işgücü piyasasının kavramsal çerçevesi ile nüfusun Dünyadaki perspektifi ve Türkiye'nin demografik yapısı ortaya konulmaya çalışılacaktır. Bunun yanında Dünyadaki ve Türkiye'deki nüfus ve nüfusa bağlı değişkenlik gösteren işgücü projeksiyonlarına da yer verilecektir.

“Türkiye'de İşgücü Piyasasının Genel Durumu” başlıklı İkinci Bölüm'de, Türkiye'deki işgücü piyasasının mevcut durumu ortaya konulmaya çalışılacaktır. Bu kapsamda Türkiye'deki işgücü piyasasının eğilimi, istihdam ve işsizliğin yapısı ortaya konulacaktır.

“Ankara İşgücü Piyasasının Genel Durumu ve Ankara İşgücü Piyasası Araştırması” başlıklı son bölümde ise, Ankara işgücü piyasasının, işgücü ihtiyaçlarını ortaya koymayı amaçlayan yüz yüze yöntemiyle yapılmış olan bir anket çalışmasının sonuçları değerlendirilecektir. Ancak bundan önce Ankara işgücü piyasasının mevcut durumunun ortaya konulmasının, geleceğe yönelik beklentilerin değerlendirilmesi aşamasında faydalı olacağı düşünüldüğünden dolayı, 2003 yılı verileriyle bir durum tespiti gerçekleştirilecektir. Bu bölümün sonunda yapılacak genel bir değerlendirmeden sonra, çalışmanın bütününe kapsayan, amaçlarımızı ve ulaştığımız sonuçları içeren sonuç bölümü ile çalışma sonlandırılacaktır.

I. BÖLÜM

İŞGÜCÜ PİYASASININ KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ VE DEMOGRAFİK YAPI ÖNGÖRÜNÜMÜ

1.1.İşgücü Piyasası Kavramı ve Özellikleri

İşgücü piyasası kavramı hem çalışma ekonomisi hem de endüstriyel ilişkiler sistemi içerisinde, işlevsel olarak önemli bir yer oluşturur.¹ İşgücü piyasası, çalışabilir etkin nüfus bağlamında işgücü arzı ile işgücü talebi arasındaki ilişki ve etkileşimleri içeren dinamik bir yapısı olan mekanizmalar bütünüdür.² İşgücü piyasası kent, bölge ve ülke hatta dünya olarak düşünülebilir. Kapsamı genişledikçe, etkide bulunan faktörlerin çeşitlenmesi ve çoğalmasıyla işgücü piyasasının görece farklı niteliklere bürüneceği açıktır. İşgücü bir ülkenin nüfusu ve nüfus yapısıyla, yani insan unsuruyla ilgili bir kavramdır.³ İnsanoğlunun toplum olarak birarada yaşamayı öğrendiği günden beri, ticaret onun ikinci doğası olmuştur. Bu nedenle, kişisel kâr için arz ve talebi birbirine uydurma ve ticaret yapma fikri, bu kavramların iktisat teorilerinde yer almasından çok önceleri insanların ilgisini ve dikkatini çekmiştir. İşgücü piyasası tüketime bağlı olarak, üretimin zorunluluğu neticesinde ortaya çıkmıştır.⁴ İşgücü piyasası ihtiyaçlara bağlı olarak hayat bulmuştur.

Modern bir ekonomide mevcut piyasalar arasında en önemli olanı işgücü piyasasıdır. Çünkü işgücü piyasası, ailelerin çoğunun uyanık oldukları saatlerin büyük bir bölümünü geçirdikleri ve hizmetlerini satarak gelir elde ettikleri piyasadır. Bunun ötesinde, bireyler işgücü piyasasındaki faaliyetlerine dayanarak kendilerine ilişkin değerlendirmeleri ve buna bağlı olarak sosyal yaşamlarını oluştururlar. Birçok

---

¹Kuvvet Lordoğlu, Nurcan Özkaplan ve Mete Törüner, *Çalışma İktisadı*, Beta Yayınları, 3. Baskı, İstanbul:1999, s.73.

²Zeliha Etöz ve Nilay Çabuk, *Bölgesel İşgücü Piyasası İzleme Kaynakları*, Siyasal Yayıncılık, Ankara: Mart 1999, s.35.

³Sabahattin Zaim, *Çalışma Ekonomisi*, Filiz Kitabevi, İstanbul:1997, s.9.

⁴Mete Törüner ve Kuvvet Lordoğlu, *Çalışma Ekonomisi*, Beta Yayınları, İstanbul:1997, s.19.

insan için iş, maddi kazanç getirdiği için yapılır ve gerekli mal ve hizmetlerin alımı için ihtiyaç duyulan geliri sağlamak bakımından zorunludur. Bu nedenle işgücü piyasasındaki esas işlem çalışmanın parayla değiştirilmesidir⁵. Bu değişim, ücret karşılığı çalışanların sayısının artmasıyla, klasik işgücü piyasaları ve modern işgücü piyasaları kavramlarını doğurmuştur.

Klasik işgücü piyasaları, işçi sayısının sınırlı olduğu, işgücü arz ve talebinin karşılaşmasının belirli bir plan ve düzenlemeden uzak olarak istihdam aracılığı kurumları olmadan gerçekleştiği, teknolojinin gelişen durumu ve sanayinin ihtiyaçları dikkate alınmadan ve işsizlerle açık işyerlerinin sayı ve vasıf ihtiyaçları bilinmeden işçi ve işveren arasındaki hizmet sözleşmesinin bireysel ilişkiler sonucunda gerçekleştiği, işgücü hareketlerinin çok sınırlı olduğu bir ortamda gerçekleşmekteydi⁶. Ancak, endüstri devrimi ile birlikte, işgücü piyasalarının karakterinde hızlı bir gelişme yaşanmıştır. 19. yüzyıldaki kapitalist sanayi sistemiyle birlikte doğan ve hızla gelişen modern işgücü piyasasında, işgücü arz ve talep edenlerin sayısında çok büyük artışlar meydana gelmiş, ülkelerin faal nüfuslarında ücretlilerin oranı gittikçe büyümüştür.⁷

İş piyasası kavramı, bir ülkedeki toplam işgücü arzını ifade eden işgücünün işgücü talebi ile buluşma yeri olarak ifade edilmektedir. Ancak, uygulamada işgücü arz ve talebi dengeye getirilmek istendiği zaman, her coğrafi bölge ve her işkolunun kendine özgü bir işgücü piyasası olduğundan, o ülkenin bütünü tek bir işgücü piyasası olarak değerlendirilemez. Bu nedenle, belirli bir işkolu ve meslekteki işgücü arz ve talebini dengeye getirme açısından işgücü piyasası, “belirli tipteki bir emeğin arz ve talebinin denge haline geliş veya bir dengeyi arayış sahası” olarak; bölge planlaması olarak işgücü piyasası ise, “belirli bir yerde ikamet eden işçilerin, adreslerini değiştirmeden çalışmayı kabul edebilecekleri en geniş mıntıka” veya daha geniş bir biçimde, “işçilerin bir işten diğerine geçmesine müsait bulunan coğrafi mıntıka ve bu mıntıka mahalli işgücünün mühim bir kısmına, hemen hemen hepsine yeterli iş imkanlarının biriktiği bir saha” olarak tanımlanmaktadır. Bu kavram, genellikle coğrafi anlamda, yani kasaba veya kent iş piyasası anlamında kullanılır ve

⁵ Robert F. Elliott, *Karşılaştırmalı Çalışma Ekonomisi*, Çeviren: Mehmet Beşeli v.d., Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, Yayın No: 210, Ankara :1997, s. 3.

⁶ Orhan Tuna - Nevzat Yalçıntaş, *Sosyal Siyaset*, Filiz Kitabevi, İstanbul:1988, s. 36.

⁷ Stiglitz, E. Joseph, *Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı*, Mart Matbaacılık, İstanbul:2002, s.79.

bu anlamıyla işgücü piyasası, bir işveren ve ücretliler grubunun işgücü alışverişi yaptıkları belirli bir coğrafi saha olarak tanımlanmaktadır⁸.

İşgücü piyasalarının sürekli özünü oluşturan işgücü, bu piyasaya kendi serbest iradesi ile emeğini arz etmeye rıza gösteren kimselerden oluşmaktadır. Bu nedenle, emek piyasasına dahil işgücünde aranan vasıfların temelini, çalışanların serbest iradeleri ve kişi özgürlüğüne sahip olmaları oluşturmaktadır ve işgücü piyasasına dahil olanların emekleri karşılığında ücret talep etme hakları bulunmaktadır. Çalışma koşulları işverenle yapılan sözleşme çerçevesinde belirlenmekte ve emek sahibinin piyasa koşullarına göre emeğini serbestçe belirlenen ücret ve diğer çalışma koşullarında arz etme veya etmeme konusunda en azından teorik olarak tam ve mutlak bir özgürlüğü bulunmaktadır. Dolayısıyla işgücü piyasası, hür ve serbest iradeye dayanan emek arz ve talebinin karşılaştığı bir piyasadır. Bu karşılaşma sonucunda, nasıl mal piyasalarında fiyat oluşuyorsa, burada da ücret ve diğer istihdam koşulları oluşmaktadır⁹. Nitekim, serbest piyasada taraflar gönüllü satıcılar ve alıcılar olarak bir araya gelirler. Oysa daha az sınırlı bir çevrede, taraflardan biri veya ikisi değişimde bulunmaya zorlanabilir. Ancak emek piyasasında böyle bir zorlama yoktur. Çünkü uygar ülkelerde devlet, köleliği yani bir bireyin diğerinin emeği üzerinde hak sahibi olmasını yasaklamış ve çalışanların hareket ve iş seçme özgürlüğünü garanti altına almıştır¹⁰.

1.1.1. Arz Yönüyle İşgücü Piyasası

İşgücü piyasasında arz, farklı düzeylerdeki bilgi ve/veya beceriye sahip işgücü havuzudur.¹¹ “İşgücü arzının ortaya çıkışı, tüketime bağlı bir üretim zorunluluğudur. Bu bir anlamda çağlardan beri benzer biçimde ortaya çıkmaktadır. Üretim isterse küçük el sanatları ile isterse bilgisayar denetiminde gerçekleşsin, sonuç olarak insan gereksinmelerinin karşılanmasıdır.”¹² Bir ekonomide işgücü arz eğrisini belirleyen ve kısa dönemde sabit varsayılabilen unsurların başlıcaları, nüfus miktarı, nüfusun yaşa göre dağılımı ve nüfusun cinsiyete göre dağılımıdır.¹³

⁸ Zaim, a.g.e., ss 11-13.

⁹ Tuna - Yalçıntaş, a.g.e., s. 35.

¹⁰ Elliott, a.g.e., s. 4.

¹¹ Etöz ve Çabuk, a.g.e., s.35.

¹² Törtüner ve Lordoğlu, a.g.e., s.19.

¹³ Zaim, a.g.e., ss.107-108.

İşgücü arzı kişilerin çalışıp çalışmama arasında yaptıkları tercih konusundaki davranışlarını belirler. Birey emeğini arz etmeye karar verdiği zaman elde edeceği gelir ile boş zamanı arasında bir tercih yapacaktır. Bireyin geliri ile boş zamanı arasındaki tercih sınırını ise ücret haddi belirleyecektir. Ücret arttıkça çalışmamakla kaçırılan fırsat büyümektedir. Ancak gelir düzeyi arttıkça boş zamana olan talep de artacaktır. Sonuç olarak rekabetçi koşullarda işgücünü belirleyen koşulların başında ücret düzeyi gelmektedir. İşgücü arzı ile ücret arasında doğru orantılı bir ilişki vardır. İşgücü arzı ücret düzeyi arttıkça artar ücret düzeyi azaldıkça azalır. İşgücü arzı ekonomideki, işgücü stokundan karşılanmaktadır. Bir ülkedeki işgücü stokunu ülkenin nüfusu, nüfus içindeki faal nüfusu ise kısaca işgücü belirlemektedir.¹⁴

1.1.2. Talep Yönüyle İşgücü Piyasası

İşgücü piyasasında talep, herhangi bir zamanda işgücüne gereksinimi ifade eder.¹⁵ İşgücü talebini mal ve hizmet piyasasının koşulları ile işverenin tercihleri belirlemektedir. Üretim çok basit olarak işgücü ve sermaye faktörlerinin bir araya gelmesiyle gerçekleşmektedir. Firma sermayesini kısa dönemde sabit tuttuğu için tek değişken faktör işgücüdür. Kısa dönemde üretim artışı sadece işgücü faktörünün daha fazla kullanılması ile mümkündür. Bu durumda kısa dönem üretim maliyeti, işgücü fiyatı tarafından belirlenmektedir. Kısa dönemde işgücü maliyeti, rekabet koşullarında çalışan sayısı ile ücret oranı çarpımına eşittir. Rekabet koşullarında ücret oranı veri olduğu için kısa dönemde maliyeti etkileyen tek değişken çalışan sayısı olmaktadır. Bu bakımdan işveren üretime katılan ilave bir işçinin toplam üretime katkısının ücret oranına eşit olduğu yere kadar emek talebinde bulunacaktır. Uzun dönemde ise sermaye faktörü de değişken olabildiği için emek ile sermaye faktörleri arasında bir ikame söz konusu olabilir. Rekabet koşullarında ücret ile emek talebi arasında ters yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Ücret arttıkça emek talebi azalır veya ücret azaldıkça emek talebi artar.¹⁶ Kısacası, işgücü talebini belirleyen unsurlar, kısa dönem ve uzun dönem üretim ile mal ve hizmet piyasalarındaki rekabet koşullarıdır.

¹⁴ Berrin Ceylan Ataman, *İşgücü Piyasası ve İstihdam Politikalarının Temel Prensipleri*, Siyasal Yayıncılık, Ankara: Mart 1999, s.7.

¹⁵ Etöz ve Çabuk, a.g.e., s.35.

¹⁶ Ataman, a.g.e., ss.7-9.

1.1.3.İşgücü Piyasasının Özellikleri

Çalışma ekonomisinin temel ilgi alanı faktör piyasalarından işgücü faktörüne ait olanıdır. İşgücü piyasalarının iki tarafını emeğini arz eden hanehalkları ile emek talep eden firmalar oluşturur.Bu yönüyle işgücün arz ve talep boyutuyla ilgili olarak işgücü piyasalarının özellikleri kısaca şöyle özetlenebilir.¹⁷

1. Piyasaların çok sayıda oluşu,
2. Tek bir merkezi fiyatın olmayışı,
3. İşçilerin homojen olmamaları,
4. İstihdam ilişkisinin sürekliliği,
5. İşçinin emeği ile birlikte kendisini de sunması,
6. İşçilerin pazarlık güçlerinin az olması,
7. Emek talebinin türetilmiş bir talep olması.

1.2.İşgücü Kavramı

İşgücü, istihdam edilenler ile işsizlerin oluşturduğu nüfustur. Nüfusun çalışan ve iş arayan kesimidir. Her ekonomide kadın ve erkek nüfusun bir bölümü gelir elde etmek amacıyla çalışmak zorundadır yada daha genel bir ifadeyle çalışmak arzusundadır. Çalışmak isteyen her yetişkin belirli bir zaman kesitinde ya bir işte çalışıyordur ya da işsiz olup iş aramakla meşguldür. Dolayısıyla, işgücü: İstihdam edilen nüfus ile bir işi olmayıp aktif olarak iş arayanların diğer bir deyişle işsizlerin toplamıdır.¹⁸

İşgücünün miktarı başlıca üç unsura bağlıdır.¹⁹

- 1)Nüfusun Büyüklüğü
- 2) Nüfusun Yaş Yapısı
- 3) İşgücüne Katılma Oranı

İşgücüne bağlı diğer tanımlar ise,²⁰

¹⁷ M.Kemal Biçerli, *Çalışma Ekonomisi*, Beta Yayınları, İstanbul:2000, ss.4-9.

¹⁸TÜSİAD, *İşgücü Piyasası ve İşsizlik*, İstanbul: Aralık 2002, s.25.

¹⁹Törüner ve Lordoğlu, *a.g.e.*, s.28.

²⁰TÜSİAD, *a.g.e.*, s.29.

Nüfus (N) = Çalışabilir Yaştaki Nüfus (ÇN) + 15 Yaşından Küçükler,

ÇN = İşgücü (İG) + İşgücüne Dahil Olmayanlar,

İG = İstihdam Edilenler + İşsizler,

İşgücüne Katılma Oranı (İKO) = İG / ÇN * 100

yukarıdaki gibi özetlenebilir.

1.2.1.İstihdam

İstihdam, iktisatçılar tarafından üretim faktörlerinin tam kullanımı olarak tanımlanır.²¹ Dar anlamı ile ise, herhangi bir işte yevmiyeli, ücretli, maaşlı, kendi hesabına çalışan, işveren ya da ücretsiz aile işçisi olarak referans dönemi içinde en az bir saat bir iktisadi faaliyette bulunan kişilerdir. Başka bir tanımda ise, istihdam üretim faktörlerinin gelir sağlamak amacıyla çalışması ya da çalıştırılmasıdır.

İstihdam subjektif bir kavramdır ve piyasa ekonomisi içinde gelişmiştir. İnsana gerkesinmelerini tatmin edebilmesi için gerekli gelirin doğrudan veya dolaylı bir yoldan verilmesini sağlayan bir araçtır. Bu kavram, gelir, üretim ve sosyal statü olarak üç grupta ele alınmaktadır. Üç grupta birbirleriyle bağlantılı bulunmaktadır. Gelir boyutuyla istihdamda gözüken bir kişinin gerçekte üretim boyutuyla işsiz olduğu görülebilir. Sosyal statü boyutu ise üretim ve gelir boyutu ne olursa olsun kişinin kendisini işsiz olup olmadığını inandırması ile ilgilidir.²²

1.2.1.1. Eksik İstihdam

Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) tanımına göre, mesleki becerisi dikkate alındığında bir kişinin işi belli normlara veya alternatif bir işe göre yetersiz kalmasıdır.²³ Eksik istihdam makro düzeyde toplam emek arzının toplam emek talebini aştığı ekonomik durum olarak tanımlanmaktadır. Eksik istihdam durumunda fiili istihdam hacmi tam istihdam hacmine erişmemiş yani tüm iş gücü üretime katılamamıştır. Bu durumda iş gücünün bir kısmı piyasadaki ücret ve çalışma koşulları altında iş aradığı halde bulamamaktadır.²⁴ Kısacası istihdam edilmekte olan bir şahıs, arzu ettiği ve yapmaya muktedir olduğu halde, halen çalıştığından daha

²¹ Sabri F. Ülgener, *Milli Gelir, İstihdam ve İktisadi Büyüme*, DER Yayınları, 7.b., İstanbul:1991, s.73.

²² Ataman, a.g.e., s.10.

²³ ILO, *13. Konferansı, Konferans Raporu*, Cenevre: 1982, s.21.

²⁴ Cafer Unay, *Makro Ekonomi*, Akademi Yayınları, Bursa: 1983, s.208.

fazla çalışmıyor veya bir şahsın üretimin daha gelişmiş şartları altında çalıştığı veya başka bir mesleğe geçtiği zaman istihdam edilen bu şahsın geliri ve produktivitesi yükseliyorsa eksik istihdamdan söz edilebilir.²⁵ Kısaca, eksik istihdam, normal çalışma süresinden daha az çalışma, fevkaledede az gelir elde etme ve kişinin sahip olduğu tüm yeteneklerin yeretsiz kullanılması hallerinin toplamıdır.²⁶

1.2.1.1.1. Görülebilen Eksik İstihdam

Bu tür eksik istihdamda çalışma süreleri normal çalışma sürelerinin altındadır. Bunun yanında kişiler arzu etmedikleri halde daha az süre ile çalışmak zorundadırlar.²⁷ Ekonomik nedenlerle, 40 saatten daha az süre çalışıp, mevcut işinde ya da ikinci bir işte daha fazla süre çalışmaya müsait olan kişileri kapsamakta ve görülebilir eksik istihdam olarak tanımlanmaktadır.²⁸ İstihdam hacminde bir yetersizliği yansıtan ve genellikle araştırmalarda doğrudan doğruya ölçülebilen bir istatistik kavramdır.²⁹ Gelişmiş ülkelerde daha az rastlanır bir kategoridir. İkinci gruptakiler ise gelir azlığı veya kendi mesleğinde çalışmadığı için ikinci bir iş aradığını belirtenlerden, yani mevcut işini değiştirmek istediğini ya da ikinci bir iş aradığını bildiren kişilerden oluşmaktadır.³⁰ Görülebilir eksik istihdamın nedenleri ise, teknik veya ekonomik nedenlerle geçici iş yavaşlatılması veya durdurulması, iş olmaması, tam gün iş bulamaması, işin son hafta içinde başlaması ve/veya bitmesi sayılabilir.³¹ Eksik istihdamda çalışma süreleri normal çalışma sürelerinin altındadır ve şahıslar arzu etmedikleri halde kısmi süreli çalışmak zorunda kalmaktadırlar.³²

1.2.1.1.2. Görülemeyen Eksik İstihdam

İşgücü kaynaklarının yanlış tahsisi ile ilgilidir. Çalışanın işten sağladığı düşük gelir üretkenliğinin çok düşük olması kişinin becerisinin eksik kapasitede kullanılması görülemez eksik istihdamın başlıca belirtileridir.³³ Görülebilir eksik istihdam dışında kalanlardan mevcut işinde elde ettiği gelirin azlığı ya da kendi

²⁵ Serter, a.g.e., s.19.

²⁶ Zeliha Etöz, **Bölgesel İşgücü Piyasası İzleme Kaynakları**, Siyasal Yayıncılık, Ankara:1999, s.135.

²⁷ Serter, a.g.e., s.19.

²⁸ Gül Ergün, **İşgücü Piyasa Bilgileri**, Siyasal Yayıncılık, Ankara:1999, s.109

²⁹ Ataman, a.g.e., s.11.

³⁰ Hacer Ansal ve diğerleri, **Türkiye Emek Piyasasının Yapısı ve İşsizlik**, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, İstanbul: 2000, s.121.

³¹ (Çevrim İçi), <http://www.die.gov.tr/TURKISH/SONIST/ISGUCU/090304ta.htm>

³² Kuvvet Lordoğlu, Mete Törünler ve Nurcan Kaplani, **Çalışma İktisadi**, Beta Yayınları, İstanbul:1999, s.51.

³³ Ataman, a.g.e., ss.10-11.

mesleğinde istihdam edilmemesi gibi nedenlerle mevcut işini değiştirmek istediğini ya da ikinci bir iş aradığını bildiren kişilerdir.³⁴ Bu tip eksik istihdamda ise çalışma sürelerinde aşırı bir kısıtlama olmamasına rağmen çalışma karşılığı elde edilen gelir aşırı derecede düşük olmakta veya çalışılan işin niteliği kişinin kapasitesini ve vasıflarını tam olarak kullanmasına imkan vermemektedir. Bu tip eksik istihdam “gizli” eksik istihdam olarak da adlandırılabilir.³⁵

1.2.1.2. Tam İstihdam

Genel ifade ile işsiz sayısı ile açık işyerleri sayısının karşılaştırılmasıdır.³⁶ Tam istihdam, başka bir ifade ile tüm üretim faktörlerinin ekonomide çalışabilmesi anlamına gelmektedir. Dar anlamda tam istihdam ise üretim faktörlerinden emeğin, cari ücret düzeyinde işbulabilme imkanlarını ifade etmektedir.³⁷ Bir ülkede belli bir dönemde çalışma arzu ve yeteğinde olan herkesin iş bulabildiği duruma tam istihdam denilmektedir. Ancak hiçbir ülkede hiçbir zaman çalışma yeteneğinde ve isteğinde olan nüfusun tamamının gelir sağlayan bir işe sahip olması söz konusu değildir. Bu sadece istenilen bir durum olabilir.³⁸ Eğer bir ekonomide üretim faktörlerinin tümü çalışıyor ve üretime katılıyorsa ekonominin tam istidam durumunda olduğunu ya da tam istihdama ulaştığı söylenebilir. Tam istihdamın gerçekleşmiş olduğu bir ekonomide mevcut çalışma koşullarında ve cari ücret düzeyinde çalışmak isteyen tüm işgücü iş bulabildiği gibi ülkenin mevcut sermaye malları stoku ve tabiat faktörü de tamamen üretime katılmış durumdadır. Bu durumu destekleyen bir tanımda, boş işyerleri sayısının işsiz sayısını aşması halinde tam istihdamın söz konusu olabileceği şeklindedir.³⁹ Böylece ekonominin mevcut üretim potansiyelinden tamamen yararlanılmakta ve atıl kapasite bulunmamaktadır. Aynı şekilde bu teorik bir durumdur.

³⁴ TÜSİAD, *Türkiye’de İşgücü Piyasası ve İşsizlik*, İstanbul: Aralık 2002, s.77.

³⁵ Serter, a.g.e., s.19.

³⁶ Serter, a.g.e., s.32.

³⁷ Can Aktan, *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*, Hak-İş Konfederasyonu Yayını, Ankara: 2002, s.1.

³⁸ Ataman, a.g.e., s.11.

³⁹ Solow R.M., *A Policy for Fullemployment*, Vol 2., Number 1, p.2.

1.2.1.3. Kayıtdışı İstihdam

Kayıtdışı istihdam, genelde kayıtlı işgücü piyasasındaki eksikliklere bir tepki olarak ortaya çıkan ve artan bir kavramdır.⁴⁰ Kayıt dışı istihdam, çalışanların ilgili kamu kurum ve kuruluşlarına hiç bildirilmemesi veya eksik bildirilmesi nedeniyle vergi ve sosyal güvenlik primleri vb. gibi yasal yükümlülüklerden kaçınılmasıdır.⁴¹

Kayıtdışı sektör ve informal sektör birbiri yerine kullanılan kavramlar olsalar da aralarında farklar vardır. Uluslararası Çalışma Örgütüne (ILO) göre, informal sektör “süreklilik unsuru taşımadan bir kişinin veya birkaç kişinin oluşturdukları, başlıca amacı kişilere istihdam ve gelir sağlamak olan, mal ve hizmet üretiminde bulunan, örgütsel kimliği gelişmemiş küçük ölçekli birimler” DİE’ye göre ise “şirketleşmemiş basit usulde vergilendirilen veya hiç vergi vermeyen ve 1-9 çalışanı olan tarımdışı tüm iktisadi birimler” olarak tanımlanmıştır. Kayıtdışı istihdam ise, hem formal hem informal sektörde, hem de kayıtdışı ekonomik faaliyetlerde kendi adına, ya da ücretli olarak çalışan ve faaliyetleri istatistiklere yansımayan ve istatistiksel olarak tam hesaplanamayan istihdam şekilleri bütünüdür.⁴²

Kayıtdışı sektör ya da informal sektöre, tüm gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ve geçiş ekonomilerinde rastlanmaktadır. Dünyada son yıllarda formal sektörlerden informal sektöre bir kayış söz konusudur. Bunun en önemli nedeni, tüm dünyada önemli bir sorun haline gelen işsizliktir. Kayıtdışılık/informallik tanımlanırken, devletin düzenleme ve denetleme yetkisinin çok sınırlı olması ya da hiç olmaması, hareket noktası olarak kabul edilmektedir. Kayıtdışı/informal faaliyetlerin ortak özelliği, korunmayan/denetlenemeyen ve dolayısıyla sözleşmeli işgücünden daha ucuza çalıştırılan işgücüyle gerçekleştiriliyor olmasıdır. Burada kayıtdışılığa/informalliğe gösterilen toleransın temel amacı, bu sektörün istihdamı yaygınlaştırdığına ve en önemlisi beceri ve fiziki sermaye gerektirmeden çalışanlara getiri sağladığına inanılmasıdır. Bu tanımlamalar kayıtdışı istihdamı olumlu bir bakış açısından ele almaktadır. Ancak kayıtdışı olarak istihdamda olan kesimler, toplumun alt tabakalarından gelen ve hiçbir sosyal güvenceye sahip olmayan kişiler oldukları için, bu sektörün yıkıcı sosyo-ekonomik etkilerine maruz kalmaktadırlar.

⁴⁰ TİSK, *Kayıtdışı İstihdam*, TİSK Yayınları, Yayın No: 233, Ankara: Mayıs 2003, s.10.

⁴¹ ÇSGB, *Kayıtdışı İstihdam ve Yabancı Kaçak İşçi İstihdamı*, ÇSGB Yayınları, Yayın No:116, Ankara:2004, s.18.

⁴² İŞKUR, *II.Genel Kurulu Çalışma Raporu*, İŞKUR Yayınları, Ankara: 2003, s.43.

Ayrıca bu sektördeki kazançlar vergilendirilemediği için gelir dağılımını bozucu etkiler de taşımaktadır.

Kayıtdışı sektör, özellikle gelişmekte olan ülkelerde ekonominin ve işgücü piyasasının önemli bir kısmını temsil eder ve bu nedenle istihdam, üretim ve gelirin yaratılmasında önemli bir role sahiptir. Nüfus artış hızının ve kentleşmenin yüksek olduğu ülkelerde, kayıtdışı sektör kentlerde geniş bir işgücünü absorbe etmektedir. Kayıtdışı istihdam ücretlerin ve işgücülü aylıklarının düşük olduğu ya da işsizlik sigortası gibi sosyal güvenlik ağlarının yetersiz olduğu ülkelerde hayati bir öneme sahiptir. Diğer ülkelerdeki kayıtdışı/informal sektör ise, formal sektördeki endüstriyel yeniden yapılanma süreci, çoğu enformel sektörde olan taşeron firmalara iş verilmesi ve böylece üretim süreçlerinin parçalanması ile gerçekleşmektedir.

Informal sektör, düşük kaliteli işleri ve düşük ücreti; sağlıksız ve güvenlikten yoksun çalışma koşullarını; iş, gelir ve sosyal güvence yokluğunu; yoksulluk ve sosyal dışlanmayı beraberinde getirmektedir.

1.2.2.İşsizlik

1.2.2.1.Kavram

Genel ifadeyle işsizlik, işgücü düzeyi ile istihdam düzeyi arasındaki fark olarak anlaşılmaktadır. Ekonomik açıdan işsizlik, cari ücret düzeyinde çalışmak isteyip de iş bulamayan işgücü olarak tanımlanır. Kişi açısından işsizlik ise, şahsın en temel hakkı olan yeterli bir gelir ve psikolojik tatmin elde edeceği bir işe sahip olmamasıdır.⁴³

Bunun dışında DİE'nin işsiz tanımı ise istihdam halinde olmamak, ücretli veya ücretsiz bir saat bile çalışmamak, iş arama kanallarını kullanmış olmak, 15 gün içinde iş başı yapmaya hazır olmak olarak tanımlanmaktadır. İşsizlik gerek ülkemizin gerekse diğer ülkelerin temel sosyo-ekonomik sorunlarından birisidir. Bu sorun, toplumsal açıdan üretken kaynakların verimli kullanılamaması bir başka deyişle, boşa harcanması anlamındadır. Kişi açısından ise çalışma yeteneğinde ve isteğinde olup, bir işe sahip olamama durumudur.⁴⁴ Umumiyetle işsiz dendiği zaman ilk hatıra gelen, kabiliyetlerinden dolayı bir meslek edinememiş veya geçimsizliği sebebiyle iş

⁴³ Nihat Bozbağ, Türkiye'de İşsizlik, G.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt:4, Sayı:1-2, Ankara:1998, ss:245-252.

⁴⁴ Ataman, a.g.e., s.14.

bulamamış, boş vakit geçiren haylâz bir insan tipidir.⁴⁵ İşsiz olarak nitelendirilebilmesi için maruz kaldığı aylaklık durumunun kendi arzu ve isteği dışında meydana gelmiş bulunması tüm milletlerarası tanımların üzerinde birleşmiş oldukları ana esası teşkil eder. İş uyumsuzlukları hastalık ve tatil sebebiyle istihdam edilmiyor olmak, “işsiz” tanımına dahil edilmeyi gerektirmez. İşsiz olarak adlandırılabilmesi için iş imkanlarının yetersizliği sebebiyle istihdam edilememek esastır.⁴⁶ Bunların yanında, iktisat literatüründe işsizlik anlayışı oldukça farklıdır. Bu anlayışa göre, ancak belli unsurların ve şartların mevcut olması halinde işsizlikten bahsedilir.

Bir ülkenin gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun işsizlik sorunu gerek ekonomik gerekse sosyal yönden en önemli sorundur. Çünkü işsizlik doğrudan insan üzerine teki etmektedir.⁴⁷ İşsizliği kişi ve toplum bakımından olmak üzere iki biçimde tanımlamak mümkündür. Toplum bakımından işsizlik, üretici kaynakların başta işgücü olmak üzere bir bölümünün kullanılmaması, boşa harcanması anlamını taşır. Gerçekten, bir toplum içinde işgücü, ulusal üretim kaynaklarından bir bölümünün üretim dışı kalması, toplum bakımından bir kayıp savurganlıktır.⁴⁸ Kişi bakımından işsizlik ise, çalışma irade ve iktidarında olup da cari ve geçer ücret üzerinden ve ayrıca kanun, yahut örf ve âdetle tayin edilmiş saatler zarfında bir iş aradığı halde bir iş bulamayan kimseyi ifade eder.⁴⁹ İşsizlik şu unsurlarda meydana gelmektedir.⁵⁰

Durum : İstihdam Dışı Bulunmaktır.

Gereksinim : İşsizin Mevcut Ücret Oranında Çalışma Gereksinimi İçinde Olmasıdır.

Davranış : Kişinin İşe Hazır Ve Çalışmak Arzusu İçinde Bulunmasıdır.

Eylem : Aktif Olarak İş Arama Çabası Göstermesidir.

---

⁴⁵ Zaim, a.g.e., s.169.

⁴⁶ Nur Serter, Genel Olarak ve Türkiye Açısından İstihdam ve Gelişme, İ.Ü. Basımevi, İstanbul:1993, s.5.

⁴⁷ Ataman, a.g.e., s.14.

⁴⁸ Cahit Talas, Sosyal Ekonomi, 6.b., Sevinç Matbaası, Ankara: 1983, ss.94-95.

⁴⁹ Sabri Ülgener, Milli Gelir, İstihdam ve İktisadi Büyüme, Der Yayınevi, 7.b., İstanbul: 1991, s.113.

⁵⁰ Törüner ve Lordoğlu, a.g.e., s.197, Cahit Talas, a.g.e., ss.94-95, Kuvvet LORDOĞLU, Nurcan ÖZKAPLAN ve Mete TÖRÜNER, Çalışma İktisadı, Beta Yayınları, İstanbul: 1999, s. 275.

ILO'nun işsiz tanımı ve içerisinde yer alan kişiler ise, belirli bir gün ya da hafta zarfında, belirli bir yaş kümesinin üzerinde bulunan aşağıdaki kategorilere giren kişiler işsiz kabul edilirler;⁵¹

1. İş akdi sona erdiğinden, ya da geçici olarak tatil edildiğinden dolayı istihdama elverişli konuma giren, herhangi bir işe sahip olmayan ve ücretli bir iş arayanlar,

2. Daha önce hiçbir zaman istihdam edilmemiş olan ya da önceki statü durumu itibariyle bağımlı olmayan, veya emekli edilmiş ancak belirli bir dönem için çalışmaya elverişli olan kişiler,

3. Belirli bir döneme nazaran gelecek bir tarihte yeni bir işe başlama konusunda anlaşma yapmış olup da, halen bir işe sahip olamayan ve çalışmaya elverişli olan kişiler,

4. Geçici ve belirsiz bir süreyle ve kendilerine herhangi bir ödeme yapılmadan tensikata tabi olan kişilerdir.

1.2.2.2. İşsizlik Türleri

İşsizlik kavramı bir çok unsuru içeren dinamik bir kavramdır. İşsizlik, ekonomilerin yapısına ve işleyişine göre farklılık göstermektedir.⁵² Gelişmiş ekonomilerde daha çok iradi, konjonktürel ve friksiyonel (geçici) işsizlik türleri görülürken, gelişmekte olan ülkelerde daha çok, irade dışı işsizlik (açık işsizlik), gizli işsizlik ve mevsimlik işsizlik türleri görülmektedir.⁵³ Az gelişmiş 3. Dünya ülkelerinde ise tarımsal yapıya olarak gözüken işsizlik gizli ve mevsimlik işsizliktir.⁵⁴ İşsizlik ana başlıkları ile açık ve gizli işsizlik olarak ikiye ayrılmaktadır.

1.2.2.2.1. Açık İşsizlik

Açık işsizlik, çalışma gücü ve arzusu olduğu halde cari ücret seviyesinde iş arayıp da bulamayan kişilerdir.⁵⁵ ILO tanımına göre ise de, belli bir yaşı geçmiş ve

⁵¹ Birsen Ersel, *Türkiye'de İşsizlik ve İşsizlik Sigortası*, İstanbul:2001, s:3

⁵² Törtüner ve Lordoğlu, a.g.e., s.206.

⁵³ Seyfettin Gürsel ve Veysel Ulusoy, *Türkiye'de İşsizlik ve İstihdam*, YK. Yayınları, İstanbul:1999, s.127.

⁵⁴ Törtüner ve Lordoğlu, a.g.e., s.206.

⁵⁵ Zaim, a.g.e., s.170.

belli bir dönemde işsiz olup, çalışmaya hazır ve iş arayan kişiler işsizdir. Bu tanımda gönülsüz çalışmama hali ifade edilerek üç unsur önem taşımaktadır.⁵⁶

1. Çalışma çağında olmak, 12 + yaş veya 15+ yaş,
2. Çalışmaya hazır olmak,
3. Fiilen iş arıyor olmak.

Açık işsizlik son derece geniş bir kavramdır. Bu sebeple de tek bir grupta toplanması mümkün değildir. Ancak bu işsizliği sebepleri arasında ve kişiden kişiye farklılıklar olabileceği gibi işsiz kalınan süreler ve işsizliğin kapsadığı saha bakımından değişiklikler söz konusu olmaktadır.⁵⁷

1.2.2.2.1.1. Arızı-Friksiyonel İşsizlik

Bu tür işsizlik daha iyi çalışma imkanları ve daha yüksek ücret elde etmek amacıyla işçilerin yer ve meslek değiştirmelerinden doğabilir. Emek arz ve talebi arasındaki kısa süreli dengesizlikler, emek sahipleri ile müteşebbislerin emek piyasası hakkındaki bilgisizlikleri, işgücünün mobilite noksanlığı friksiyonel (arızı) işsizliğin temel nedenleri arasındadırlar.⁵⁸ Başka bir ifade ile toplam talebin kompozisyonundaki değişme ve işgücü piyasasındaki ilk iş arayanların yetersiz bilgiye sahip olmaları yüzünden meydana gelen işsizliktir.⁵⁹

1.2.2.2.1.2. Konjonktürel (Devri) İşsizlik

Bu tür işsizlik geçici niteliktedir. Ancak etkileri bakımından genel ve yaygın bir özellik gösterir.⁶⁰ Ekonomik gerileme veya duraklama dönemlerinde ortaya çıkar. Konjonktürel işsizlik piyasalarda yeterince açık iş olmaması nedeniyle meydana gelen işsizliktir.⁶¹ Sanayileşmiş ülkelerde en yaygın görülen işsizliktir.⁶²

1.2.2.2.1.3. Yapısal İşsizlik

Strüktürel işsizlik de denir. Bir ülkenin ekonomik yapısında ve toplam talebin bünyesinde meydana gelen değişmelerden kaynaklanır. Gözde iş kollarında istihdam artarken önemini yitiren alanlarda bu tür işsizlik görülür. Bazı yazarlarca da teknolojik işsizlik yapısal işsizlikle aynı kabul edilmektedir. Teknolojik işsizlikte

⁵⁶ Ataman, a.g.e., ss.15-17.

⁵⁷ Serter, a.g.e., s.10.

⁵⁸ Serter, a.g.e., s.10.

⁵⁹ Lordoğlu, Özkaplan ve Törüner, a.g.e., s.285.

⁶⁰ Serter, a.g.e., s.11.

⁶¹ Biçerli, a.g.e., s.426.

⁶² Ülgener, a.g.e., s.115.

üretimde emeğin yerine makina ikame edilmesiyle ortaya çıkan işsizliktir.Uzun dönemde yeni iş kolları yaratan teknoloji kısa dönemde istihdam azaltıcı etki yapar. Kısaca, işgücü piyasasında açık iler ile iş arayanların aynı anda mevcut olmaları ve bir araya gelememeleri ile oluşan işsizliğe denmektedir.⁶³ Ayrıca yapısal değişim sonucunda ihtiyaç ve isteklerde meydana gelen değişim de bu işsizliğe yol açmaktadır.⁶⁴

1.2.2.2.2. Gizli İşsizlik

Gizli işsizlik çalışır görünen, fakat çalıştığı işte milli gelire bir ilavede bulunmayan insanların halini veya düşük verimle çalışmasını ifade eder.⁶⁵ Herhangi bir üretim dalında gereğinden fazla kişinin çalışması yani bir kısım çalışanın üretime katkıda bulunmaması halinde ortaya çıkar.İktisaden gelişen ülkelerde zirai nüfusta sürekli olarak bu işsizlik türü mevcuttur.Yani zirai sektördeki faal nüfusun tamamı istihdam edilir halde görünmektedir.Bu işçilerin bir kısmını işten çektiğinizde geri kalan işçilerle aynı üretim seviyesi elde edilebiliyorsa orada gizli işsizlik vardır. Kısacası, teknolojik bir değişme olmaksızın, üretim kapasitesine göre fazla miktarda işçinin istihdam edildiğini ifade eder.⁶⁶

Gizli işsizliği tanımlayan unsurlar;⁶⁷

1. Nüfus kavramı gizli işsizliğin tanımında önemli bir unsurdur.
2. İşgücü diğer üretim faktörlerine göre çok fazladır.İşgücünün bir kısmı çıkarıldığında toplam üretim miktarında değişim olmamaktadır.

1.3.Nüfus Kavramı ve Eğilimler

Ülkede halkın refah seviyesinin, ekonominin üretken kapasitesinin belirlenmesi ve gelecekte ortaya çıkacak ihtiyaçların tespiti açısından nüfusun büyüklüğünün ve büyüme hızının bilinmesi çok önemlidir.⁶⁸ Nüfus, ekonomide mal ve hizmetlere olan talebin kompozisyonunu ve miktarını belirler. Nüfusun büyüklüğü, yapısı, bilgi ve beceri düzeyi, üretim sisteminin temel girdisini oluşturur. Gelişen bir ekonomide

⁶³ M. Kemal Biçerli, *Çalışma Ekonomisi*, Beta Yayınları, 1. Bası, İstanbul:2000, s.422.

⁶⁴ Sertter, a.g.e., s.13.

⁶⁵ Ülgener, a.g.e.,s.121.

⁶⁶ Zaim, a.g.e., ss.176-177.

⁶⁷ Orhan Türkay, *Mikro İktisat Teorisi*, Adım Yayıncılık, 4.b., Ankara:1993, s.87., Orhan Türkay, *Gizli İşsizlik*, A.Ü. SBF Yayını, Ankara:1968, s.12.

⁶⁸ Nusret Ekin, *Türkiye'de Yapay İstihdam ve İstihdam Politikaları*, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul: 2000, s.97.

nüfus ve nüfusun özellikleri, kaynakların sosyal ve ekonomik sektörler arasındaki dağılımını büyük ölçüde etkiler; kaynakların bu şekilde dağılımı da ekonominin büyüme hızını, istihdam düzeyini, sektörel üretim artış oranları ile ihracat ve ithalat oranlarını etkiler.⁶⁹

Sürdürülebilir kalkınma olgusunun ekonomi, çevre ve toplumsal yapıdan oluşan üç boyutundan toplumsal yapının temelinde, ekonomik alanda olduğu gibi nüfus ve buna bağlı olarak işgücü vardır. Bu bağlamda, nüfus ve işgücü, toplumsal ilerlemenin temel ögesi olarak yön belirleyici olmaktadır. Bu perspektiften bakıldığında, nüfusun demografik özelliklerinin hem geçmiş dönemdeki toplumsal gelişmelerinin ana doğrultusunu belirleyen, hem de gelecekteki gelişmelerin ana akış yönünü belirleyecek olan parametreler olduğu görülmektedir. Nüfusun ekonomik etkinliğe katılan bölümü olan istihdamın niteliği de nüfus ve işgücüne katıldığında, sanayileşme ve sürdürülebilir kalkınmada önemli etmenler tümüyle kapsanmış olmaktadır.⁷⁰ Bu nedenle, işgücü piyasası üzerinde önemli etkilere sahip eğilimlerden biri de nüfustur. Buna bağlı olarak da, nüfus artış hızı, işgücü artış hızını belirleyen temel değişkendir. Nüfusun dünyadaki yapısını da kısaca ortaya koymak nüfusun Türkiye'deki nüfusun perspektifini çizmek açısından önem arz etmektedir.

1.3.1.Dünyadaki Nüfus Eğilimleri

Dünya nüfusu 6 milyara ulaşmıştır. Artmaya da devam etmektedir. Nüfus eğilimlerinin en önemli özelliklerinden biri, dünya nüfusunun yaş yapısında ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle 21. yüzyıl, yaşlanan nüfus çağı olarak anılmaktadır. 1950 yılında dünya nüfusunun % 8 ini (200 milyon) 60 ve daha ileri yaşta kişiler oluşturmaktaydı ve bu insanlar o zaman gelişmekte olan ve gelişmiş ülkeler arasında eşit biçimde dağılmışlardı. 2025 yılına gelindiğinde bu yaşlı kesimin altı kat artıp 1.2 milyara ulaşması ve toplam nüfus içindeki payının da % 14'e çıkması beklenmektedir.⁷¹ Uluslararası Çalışma Örgütüne (İLO) göre de bu insanların % 72 si gelişmekte olan ülkelerde yaşayacaktır. ⁷².Bu durumun tersi olarak da, gelişmiş ülkelerin çoğunda aile büyüklüğü küçülmüştür.Çalışan işgücünün gelecek birkaç

⁶⁹ DPT, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı: Nüfus, Demografi Yapısı, Göç Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT Yayınları, Ankara:2001, s.3.

⁷⁰ Çevre Bakanlığı, Sürdürülebilir Kalkınma Ulusal Raporu 2002, 1.b., Ankara:Aralık 2003, s.19.

⁷¹ A. Samorodov, Ageing And Labor Market For Older Workers, Geneva: 1999, pp.2-3.

⁷² İLO, The Public Employment Service in a Changing Labour Market, Geneva: 2001, p.11.

onyıl içinde daha da yaşlanacağı, Ekonomik İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı (OECD) araştırmaları sonucunda da öngörülmektedir⁷³. Bu bağlamda, nüfus eğilimleri ülkeler arasında belirgin farklılıklar göstermektedir. Sonuç olarak, günümüzdeki demografik yapı, gelişmiş ülkelerin yaşlanan nüfusu ile gelişmekte olan ülkelerin genç nüfusu şeklinde iki gruba ayrılmaktadır.

Tablo 1.1. Bazı Ülkelerde Yüzölçümü, Nüfus (Bin) ve Nüfus Artış Oranları (%)

Ülkeler	Yüzölçümü	Nüfus		
		2001	1991	Gelişme Oranı (2001/2000)
Avusturalya	7687	19485	17284	1,4
Avusturya	84	8132	7823	0,3
Belçika	31	10226	10005	0,2
Çek Cumh.	79	10272	10309	-0,1
Fransa	549	59188	56976	0,5
Almanya	357	81351	79984	0,3
Yunanistan	132	10538	10200	0,2
Macaristan	93	10188	10373	-0,2
İtalya	301	57348	56760	0,3
Japonya	378	127291	124043	0,3
Meksika	1996	100051	83265	1,4
Hollanda	41	15987	15068	0,4
Yeni Zelanda	269	3881	3495	0,6
Norveç	324	4514	4262	0,5
Polonya	313	38641	38245	0,0
İspanya	505	40266	38920	0,8
İsveç	450	8896	8617	0,3
İsviçre	41	7233	6800	0,7
Türkiye	781	68610	57305	1,7
Birleşik Krallık	245	59756	57808	0,4
Birleşik Amerika	9372	285545	252665	3,7
G7	21178	701590	656266	1,7
EU-15	3240	376822	366103	0,3
OECD Toplam	34800	1136650	1051017	1,4

Kaynak : OECD, *Labour Force Statistics 1982–2002* , s.11.

Tablo 1.1.'den de görüldüğü üzere, Almanya'dan sonra en fazla nüfus barındıran Ülke Türkiye olmakla birlikte, Avrupa ve Avrupa Birliği (AB) ülkelerinden daha fazla nüfus artış oranı yaşanmıştır. AB ülkelerinde nüfus artış oranı 2001 yılında ortalama % 0,3 olarak seyrederken, Ülkemizde 2001 yılı nüfus artış hızı % 1,7

⁷³ OECD, *Employment Outlook 1998*, Paris: 1998, p. 145.

olarak tespit edilmiştir.⁷⁴ 1970'lerden itibaren nüfus artış oranlarının hızlı biçimde azaldığı, her yıl nüfusa ilave olan insan sayısının da 1990'lardan itibaren yavaşça azalmaya başladığı, 1980'lerde 4,4 milyar olan dünya nüfusunun 1998'de 5,8 milyara, 2015'de ise 7,1 milyara çıkacağı, 1980-1998 döneminde % 1,6 olan ortalama nüfus artış oranının 1998-2015 döneminde % 1,1'e ineceği, en fazla nüfus artışının düşük ve orta gelirli ülkelerde ortaya çıkacağı, 2015 yılında 3,6 milyardan, 6,3 milyara yükseleceği, yüksek gelirli ülkelerdeki bu artışın 789 milyondan, 928 milyona çıkacağı tahmin edilmektedir.⁷⁵

İLO'nun 1997 yılı raporunda gelişmekte olan ülkelerin nüfuslarının büyüdüğü belirtilmektedir. İLO'nun yürüttüğü bir ülke araştırmasında Tunus'ta 1989 ve 2001 yılları arasında nüfusun % 26 artacağı öngörülmektedir. Bunun sonucunda, Bu hızdaki bir nüfus artışının gençler arasında kitlesel bir işsizliğe yol açacağı kesindir.⁷⁶ Gelişmekte olan ülkelerde 15-24 yaş nüfus artışı yaşlı kesimin artışıyla hemen hemen eşit hızda artmaktadır. Günümüzde 65 ve yukarı yaştaki nüfusunun artış hızı, genel olarak nüfus artış hızının iki katıdır. Bunun yanında, kadınlar erkeklerden daha uzun yaşadıklarından bu durumun kadınlar üzerindeki etkisi daha fazladır.⁷⁷ Yaşlanma sorununun ağırlık noktası gelişmekte olan ülkelere kaydığından, bu ülkelerde eğilimden en fazla etkilenecek kesimi de kadınlar* oluşturmaktadır.⁷⁸

Dünya nüfusunun 21 yüzyılın ilk on yılında da % 1,1 artması ve nüfusa yılda 70 milyon insan ilave olması beklenmektedir.⁷⁹ Dünya Sağlık Örgütü'nün verilerine göre de 2100 yılına gelindiğinde dünya nüfusunun % 25'ini oluşturan gelişmiş ülkeler nüfusunun toplam nüfusa oranının % 13'e düşeceği, 2150 yılında ise dünya nüfusunun 11-12 milyar arasında bir rakamda sabitleneceği öngörülmektedir.⁸⁰

Bir başka araştırmaya göre ise de, Amerika Birleşik Devletlerinin Wall Street Journal gazetesinin Birleşmiş Milletler (BM) verilerine dayandığı haberde, nüfus

⁷⁴ OECD, *Labour Force Statistics 1982-2002*, Paris:2003, s.11

⁷⁵ (Çevrim İçi), World Bank; *World Development Indicators 2000*.
<http://www.worldbank.org/wdi2000/people.htm>; 18.11.2003.

⁷⁶ İLO, *Employment Service*, Tunisie:1998, p. 317.

*Son dönemlerde başta gelişmekte olan ülkeler olmak üzere işgücü piyasalarını en fazla etkileyen toplumsal eğilim kadınların işgücü piyasasına daha fazla katılmalarıdır. 1973 ile 1993 yılları arasında kadınların işgücüne katılma oranı ABD de % 51'den % 69'a, eski AB ülkelerinde ise % 45'ten % 55'e çıkmıştır.

⁷⁷ İLO, *Dünya İstihdam Raporu 1997*, Cenevre:1998, s.19.

⁷⁸ İLO, *The Public Employment Service in a Changing Labour Market*, Geneva: 2001, p.13

⁷⁹ İTO, *Ekonomik Rapor*, İTO Yayınları, İstanbul:Eylül 1999, s.43.

⁸⁰ (Çevrim İçi), <http://www.aileplanlama.com/veriler.html>, 12.04.2004

artışının Batı Avrupa ile Asya ve Latin Amerika ülkelerinde yavaşladığını, nüfus artışının yavaşlamasının sonucu olarak, dünya nüfusu giderek yaşlanacağını ifade edilmiştir. Türkiye’de bugün nüfus yaş ortalaması 20-30 iken, 2025 yılında 30-40’a yükseleceği, Avrupa ve Avustralya’nın en yaşlı kıta olacağı, Asya, Kuzey ve Güney Amerika’nın, Türkiye ile birlikte 30-40 yaş arası dilimde yer alacağı ifade edilmiş, yaş ortalaması halen 20’nin altında bulunan Afrika’da ise nüfus, 25 yıl sonra 20-30 yaş ortalaması grubuna gireceği öngörülmüştür. BM verilerine göre de, dünya nüfusundaki artış 21. yüzyılın ortalarında 9 milyara ulaştıktan sonra duracağı ve azalma başlayacağı tahmin edilmektedir.⁸¹ Buraya kadarki veriler de göstermektedir ki dünya nüfusu yaşlanmaktadır.

1.3.2. Türkiye’de Demografik Yapı

Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de nüfus ve demografik yapı, işgücü ve istihdamın nitelik ve niceliğini doğrudan etkilemektedir. Bu anlamda ülke nüfusunun, cinsiyet, yaş ve bölgelere göre dağılımı, eğitim durumu ve artış hızı gibi demografik göstergeler işgücü piyasasının analizinde başlıca hareket noktasıdır.

Türkiye’nin kuruluşundan günümüze ve geleceğe yönelik demografik yapısına bakıldığında, Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk nüfus sayımı Cumhuriyetin ilanından dört yıl sonra, 1927’de gerçekleştirilmiş, bu sayıma göre de Türkiye’nin nüfusu 13 milyon 648 bin olarak saptanmıştı⁸². 1923 yılı nüfusu ise gerçekleştirilen çalışmalar sonucunda dolaylı tahminler yapılarak ortaya konulmuştur. 1935 yılı nüfus sayımından geriye doğru projeksiyon yöntemiyle yapılmış olan bu tahminler 1923 yılı için 13 milyon 100 bin kişi kadarlık bir rakama ulaşır.⁸³) Bu ilk nüfus sayımının birkaç yüz bin kişilik bir eksiklik içerdiği bilinmektedir. Dolayısıyla, 1927 yılındaki gerçek Türkiye nüfusunun 14 milyon kadar olduğu söylenebilir.⁸⁴ 1923’te Türkiye Cumhuriyeti’nin nüfusu 14 milyon⁸⁵ olmakla birlikte, bugün Türkiye’nin nüfusu yaklaşık 68 milyondur. 2030 yılında ise 93,6 milyona ulaşması beklenmektedir.⁸⁶ Bu

⁸¹ Ntv, 25 Ocak 2004 tarihli Haberi, <http://www.ntv.com.tr/news/198828.asp?cp1=1>, 18.02.2004

⁸² T.C. Merkezi İstatistik Genel Müdürlüğü, *Umumi Nüfus Tahriri, Mufassal Neticeler, İcmal Tabloları*, Ankara: 1929, s.37.

⁸³ Frederic C. SHORTER "The Population of Turkey After the War of Independence", *International Journal of Middle Eastern Studies*. 17, 1985, s. 417-441.

⁸⁴ Ö.C. SARAÇ, *Nüfusun Miktarı ve İstihaleleri*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul: 1940, s.54.

⁸⁵ Avrupa Eğitim Vakfı, *Ulusal Gözlemevi Ülke Raporu*, Ziraat Matbaacılık, Ankara: 2002, s.23

⁸⁶ (Çevrim İçi), <http://www.die.gov.tr/tkba/t011.xls>, 20.12.2003.

sayının (ölüm ve doğurganlık oranları dikkate alınarak bakıldığında) hiçbir zaman 100 milyon olmayacağı tahmin edilmektedir.⁸⁷

Tablo 1.2. Temel Demografik Göstergelerin Projeksiyonları, Türkiye 1990-2030

Yıl	Kadın			Erkek		
	Yıl ortası nüfusu	Bebek ölüm hızı	Doğuşta yaşam beklentisi	Yıl ortası nüfusu	Bebek ölüm hızı	Doğuşta yaşam beklentisi
2004	35568	32,9	71,2	36221	41,6	66,6
2005	36101	32,2	71,3	36743	40,6	66,7
2006	36640	31,6	71,5	37265	39,9	66,8
2007	37167	30,7	71,7	37777	38,9	67
2008	37682	29,9	71,8	38279	37,8	67,1
2009	38185	29,1	71,9	38771	36,9	67,3
2010	38671	28,3	72,1	39247	35,9	67,4
2015	40931	24,4	72,9	41409	31,1	68,2
2020	43027	20,5	73,8	43375	26,3	69
2025	44999	14,9	75,2	45183	19,3	70,2
2030	46854	12,9	76	46841	17	70,9

Kaynak:DİE ve KSSGM, Kadın ve Çocuk Bilgi Ağı İstatistikleri, www.die.gov.tr

BM Nüfus Fonu'na (UNFPA) göre, Türkiye'nin nüfusu 2025 yılında 87,9 milyona ulaşacaktır. Türkiye İşadamları Derneği'nin (TÜSİAD) araştırmasına göre de, Türkiye'de 2050'li yıllarda nüfus artışının durması beklenmektedir.⁸⁸ Başka bir projeksiyon ise, 2070 yılında nüfusun sabitleneceğini öngörmektedir.⁸⁹ BM'nin 1994 yılında Türkiye için yaptığı bir başka projeksiyona göre de, 2025 yılında Türkiye nüfusunun 91 milyon olacaktır.⁹⁰ BM'nin yaptığı bu iki projeksiyona göre de 2025 yılında Türkiye'nin nüfusunun ortalama 90 milyon olacağı görülmektedir.

Türkiye'de doğurganlık oranı düşmekte ve Türkiye'nin demografik geçiş süreci tamamlanmak üzeredir. Bu geçiş süreci, yüksek doğurganlık-yüksek ölüm oranlarından düşük doğurganlık-düşük ölüm oranlarına geçişi içermektedir⁹¹. Bu durumunun ilk sinyali ise doğurganlık oranlarındaki düşüştür. Toplam doğurganlık

⁸⁷ European Training Foundation, National Observatory of Turkey, Ankara:May 2002, p.16.

⁸⁸ TÜSİAD, Türkiye'nin Fırsat Penceresi, Demografik Dönüşüm ve İzdüşümleri, İstanbul: 1999, s.58.

⁸⁹ DİE, Türkiye Nüfusu 1923-1994, Demografi Yapısı ve Gelişimi; 21. yy Ortalarına Kadar Projeksiyonlar, Ankara:1994, <http://www.die.gov.tr/tkba/t011.xls>, 24.12.2003

⁹⁰ BM, World Population Prospects as Assesued in 1993, Newyork:1997, p.21.

⁹¹ European Training Foundation, a.g.e., pp.17-18.

oranı 1993'te 2.7 iken 2000'de 2.5'in altına düşmüştür.⁹² Ancak, nüfus artış oranı düşüyor olsa da daha küçük kentsel aile birimlerinin geleneksel geniş tarımsal aile birimlerinin yerine geçiyor olması nedeniyle Türkiye'de hane sayısı artmaya devam edeceği, bununda dayanıklı tüketim mallarına ve konuta olan ihtiyacı artıracacağı, bu kapsamda kent nüfusunun, gelecek 25 sene içinde %85'e ulaşacağı öngörülmektedir.⁹³ Hızlı nüfus artış oranları artık gerilemektedir. Bunun doğrudan sonucu ise nüfus yaş yapısındaki kaçınılmaz değişikliktir.⁹⁴

Tablo.1.3. Sayımlar Arası Yıllık Nüfus ve Yıl Ortası Nüfus

Sayım tarihi	Nüfus	Yıllık nüfus artış hızı % 0
1927	13 648 270	-
1935	16 158 018	21.10
1940	17 820 950	19.59
1945	18 790 174	10.59
1950	20 947 188	21.73
1955	24 064 763	27.75
1960	27 754 820	28.53
1965	31 391 421	24.62
1970	35 605 176	25.19
1975	40 347 719	25.00
1980	44 736 957	20.65
1985	50 664 458	24.88
1990	56 473 035	21.71
2000*	67 803 927	18,35
2001**	68.618.000	12,00
2002**	69.757.000	16,60

Kaynak: DİE, 1995 -2020 sayıları DİE'nin 1990 nüfus sayımı sonuçlarından yaptığı projeksiyondur.

*2000 yılı nüfus sayımı sonuçları

** DİE, Hanehalkı İşgücü Anketi, 2001-2002 Sonuçları

DİE, 1997 yılı Genel Nüfus Sayım Sonuçlarına göre ülkemizin toplam nüfusu 62.865.574 iken 2000 yılında uygulanan Genel Nüfus Sayım Sonuçlarına göre ise 67.803.927 olarak tespit edilmiştir.⁹⁵ Tablo 1.3. ve Grafik 1.1.'de de görüleceği üzere Türkiye'nin nüfusu, 1990-2000 döneminde %18.4'lük bir hızla, 2000-2001 döneminde % 12, 2001-2002 döneminde ise % 16,60 oranında büyümüştür.

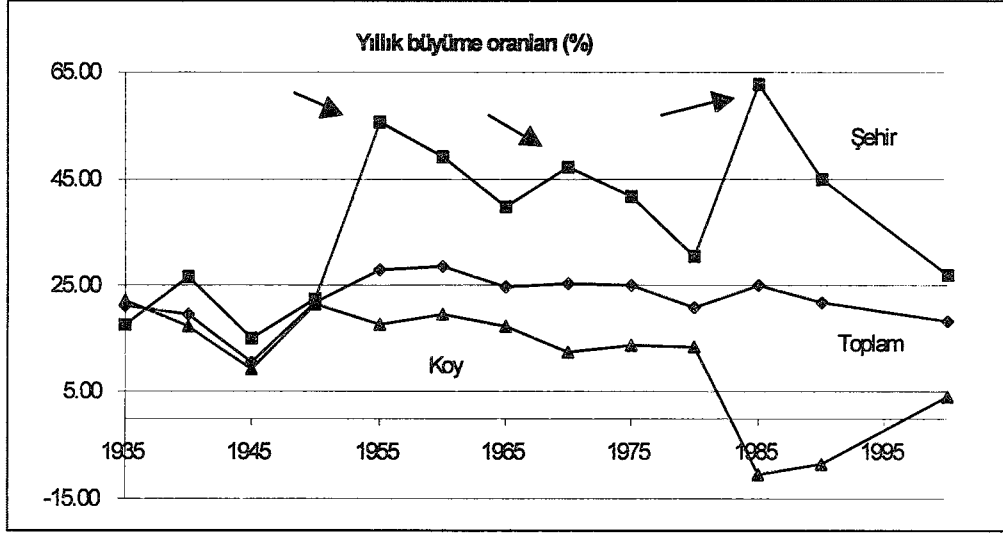
⁹² DİE, **İstatistik Göstergeler 1923-2002**, DİE Yayınları, Yayın No: 2790, Ankara:2003, s.7.

⁹³ Avrupa Eğitim Vakfı, **Ulusal Gözlemevi Ülke Raporu**, Ziraat Matbaacılık, Ankara: 2002, s.17.

⁹⁴ İnsan Tunalı, **İstihdam Durum Raporu**, İŞKUR Yayınları, Ankara: 2002, s.79.

⁹⁵ DİE, **İstatistik Göstergeler 1923-2002**, s.7

Grafik 1.1. Yıllık Nüfus Büyüme Oranları

Kaynak: İstihdam Durum Raporu, s.19.

Grafik 1.1’de görüldüğü üzere, nüfus, sayım yıllarına göre belli oranlarda inişler ve çıkışlar göstermiş, 1990-2000 döneminden sonra da ciddi oranlarda iniş trendine girmiştir.

Tablo 1.4. Demografik Göstergelerde Gelişmeler

Demografik Göstergeler*	Birim	2001	2002	2003	2004
Toplam Nüfus (Yıl Ortası)	Bin Kişi	68.529	69.626	70.712	71.789
Toplam Nüfus (Yıl Sonu)	Bin Kişi	69.079	70.171	71.251	72.316
Yıllık Fiili Nüfus Artış Hızı	%	1.63	1.59	1.55	1.51
Yıllık Doğal Nüfus Artış Hızı**	%	1.46	1.42	1.39	1.35
Nüfusun Üç Ana Yaş Grubu İtibariyle Dağılımı					
0-14 Yaş Grubu	%	29.7	29.6	29.4	29.2
15-64 Yaş Grubu	%	64.9	64.9	65.0	65.1
65 + Yaş Grubu	%	5.4	5.5	5.6	5.7

Kaynak: DİE, <http://www.die.gov.tr/tkba/t011.xls>

* 2000 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarından yararlanarak DİE tarafından tahmin edilmiştir.

** Göçleri kapsamamaktadır.

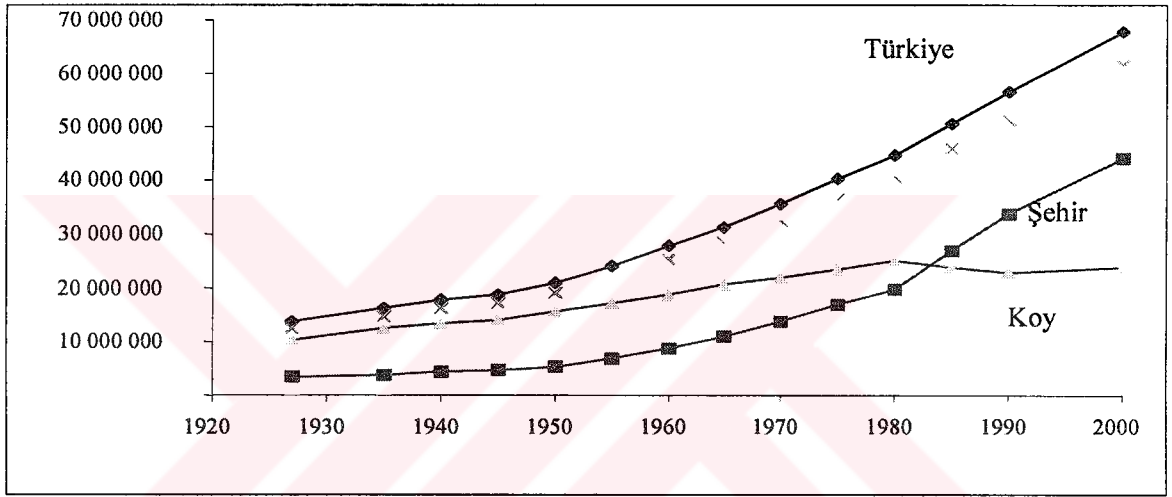
2000 Yılı Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre, 2003 yılında % 1,39 olduğu tahmin edilen yıllık doğal nüfus artış hızının, 2004 yılında 1.35’e gerilemesi, 2003 yılında 70.7 milyon olduğu tahmin edilen toplam nüfusun 2004 yılında 71,8 milyona ulaşması beklenmektedir. Toplam doğurganlık hızının ise 2,43’den 2,41’e

gerileyeceği tahmin edilmektedir.⁹⁶ DİE'in 2025-2030 dönemini kapsayan projeksiyonlarında ise bunun 2.1'e düşeceği tahmin edilmiştir.

Türkiye nüfusunun 21. yüzyıl ortalarında 95-98 milyonda istikrara kavuşacağı ve nüfusun çoğunluğunu çalışma yaşındakilerin oluşturacağı, 1990 yılında % 44 olan 20-54 yaş grubundaki insan sayısının 2010 yılında % 52'ye çıkacağı tahmin edilmektedir. Yaşlı bir nüfusa sahip olan ve çalışma çağındaki nüfusları azalmakta olan AB ülkeleri ile karşılaştırıldığında, genç nüfusun demografik fırsat penceresi olabilmesi için, bu genç nüfusun iyi eğitilmesi ve istihdam edilmesi gerekmektedir.⁹⁷

Grafik 1.2. Nüfus Sayımı Yıllarında Türkiye Nüfusu

Kaynak: DİE, HİA veritabanından faydalanılarak oluşturulmuştur.

Türkiye'nin nüfusu 2000 yılında 67.8 milyona ulaşmıştır ve bunun 44.1 milyonu yani % 65'i şehirlerde yaşamaktadır.* Türkiye'nin kentsel nüfusu, kırsal nüfusunu 1980'lerin başında geçmiştir.⁹⁸ Türkiye'de 1927-1950 döneminde şehirlerde bulunan nüfusun oranı önemli bir değişim göstermemiştir. 1950 yılından sonra şehirlerde bulunan nüfusun oranı hızla artmış, 1985 yılından sonra ise, şehirlerde bulunan nüfus köylerde bulunan nüfusu aşmıştır. Son on yılda süreç hızlanarak devam etmiş ve 2000 yılı sayımına göre kentli nüfus % 64.9'a yükselmiştir. 1997 nüfus sayımına

⁹⁶ İŞKUR, 2003 Yılı Çalışma Raporu, İŞKUR Yayınları, Yayın No: 325, Ankara:2004, s.4.

⁹⁷ İŞKUR, II. Genel Kurul Çalışma Raporu, İŞKUR Yayınları, Ziraat Matbaacılık, Ankara: 2003, s.11.

*Şehirler: 20 bin ve üzeri nüfusa sahip yerleşim birimleri olarak tanımlanmaktadır.

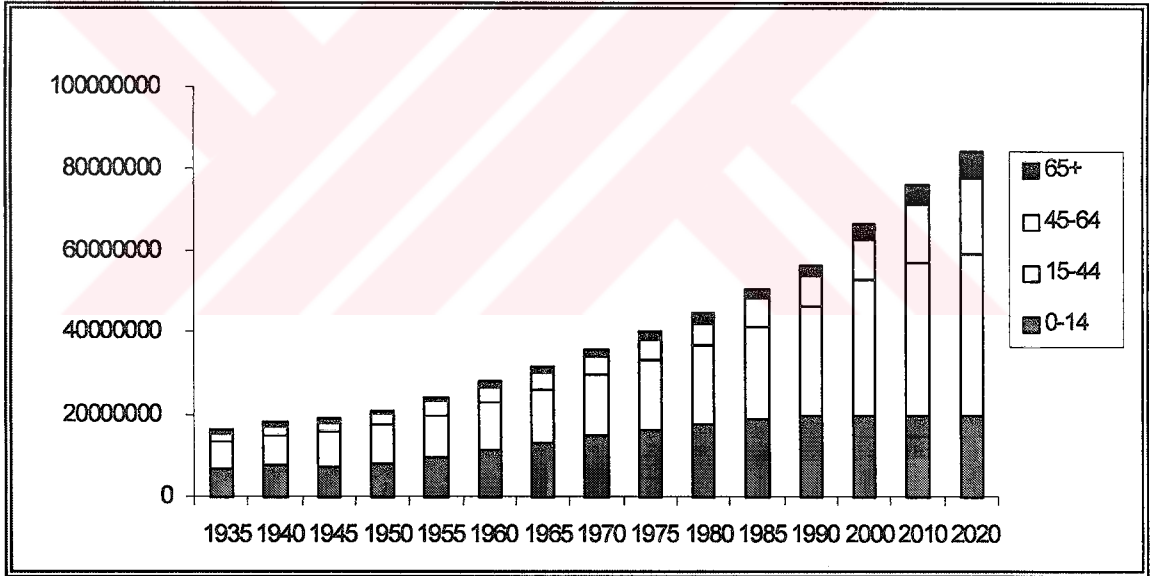
⁹⁸ DİE, İstatistik Göstergeler 1923-2002, s.7.

göre il ve ilçe merkezlerinin nüfusunun toplam nüfus içindeki oranı % 65.03, köy nüfusunun toplam nüfus içindeki oranı ise % 34.96'dır.⁹⁹

Genç bir nüfus yapısına sahip olan Türkiye'de, 0-14 yaş grubunun, genel nüfus içinde 1996 yılında % 32.8 olan payı, 2004 yılında yaklaşık % 30 seviyesine düşeceği ve bu durumun önümüzdeki yıllarda da devam edeceği tahmin edilmektedir. 15-64 ve 65+ yaş gruplarının paylarının ise artacağı beklenmektedir.¹⁰⁰

Yaşlı nüfusa sahip Avrupa Birliği (AB) ülkelerinin çalışma çağındaki nüfusları azalmakta ve bu ülkeler yaşlı nüfusun istihdamına yönelmektedir. Türkiye'nin ise, çalışma çağındaki nüfusu artmaktadır. Yaklaşık 70 milyon olan nüfusumuzun 21. yüzyıl ortalarında 95-98 milyonda istikrara kavuşacağı ve nüfusun çoğunluğunu çalışma yaşındakilerin oluşturacağı, 1990 yılında % 44 olan 20-54 yaş grubundaki aktif nüfusun ise 2010 yılında % 52'ye çıkacağı tahmin edilmektedir.¹⁰¹

Grafik 1.3. Geniş Yaş Gruplarına Göre Nüfus Dağılımı

Kaynak:DİE, HİA veri tabanından faydalanılarak oluşturulmuştur.

Grafik 1.3. Türkiye nüfusunun trendini ortaya göstermektedir. Buna göre, 0-14 yaş grubunun 20 milyonda dengelendiğini göstermektedir. Bu durumun, eğitimin kalitesi üzerinde beklenen etkileri olumludur. 15-44 yaş grubundaki potansiyel

⁹⁹ (Çevrim İçi), DİE, 1997 Yılı Nüfus Sayım Sonuçları, <http://www.die.gov.tr/IstTablolar/04nf023t.xls>, 13.11.2003.

¹⁰⁰ (Çevrim İçi), DİE, Nüfus Projeksiyonları, <http://www.die.gov.tr/tkba/t099.xls>, 10.12.2003.

¹⁰¹ DPT, IV. Türkiye İktisat Kongresi, İşgücü Piyasası ve İşsizlik Çalışma Grubu Raporu, DPT Yayınları, Ankara:2004, s.18.

olarak aktif olan nüfus azalan bir hızla artmakta olup 2020’de yaklaşık 40 milyonda dengeleneceğini göstermektedir.¹⁰²

Tüm sosyal göstergeler içinde en yavaş değişen nüfus ve demografik değişkenlerdir. Bu nedenle 20 yıllık bir projeksiyon oldukça kesin sonuçlar verebilmektedir. Bu doğrultuda, Grafik 1.3.’te de görüldüğü gibi, 45-64 yaş grubu da azalan bir hızla artmaktadır. 2020 yılında bu kesim, yaklaşık 10 milyona ulaşacak ve toplam nüfusun yaklaşık % 70’i 2020 yılında çalışma yaşı sınırları içinde olacaktır. Bu oluşuma “demografik fırsat penceresi” denilmektedir.¹⁰³ Japonya (1960-64) ve Kore’de (1984-1988) yaşanan hızlı büyüme dönemlerinin aktif nüfusun belirgin olarak arttığı dönemlere rastladığı izlenmiştir.¹⁰⁴ Her ülkenin tarihinde bir kere meydana gelebilecek fırsat penceresinden Türkiye uygun bir şekilde yararlanamadığı takdirde artan bağımlılık oranı daha sonra sosyal dengeleri bozabilecektir. 65 ve üstü yaş grubundakilerin sayısı 2000 ve 2020 yılları arasında 3.7 milyondan 6.5 milyona çıkacaktır. Türkiye’de hızlı nüfus artışı dönemi artık geride kalmış ve yıllık nüfus artış hızının bundan böyle de azalmaya devam edeceği tahmin edilmektedir.¹⁰⁵

1990 ile 2020 arasındaki dönemde hem mutlak nüfus rakamlarına hem de yaş gruplarının nüfusa oranlarına bakıldığında Tablo 1.5.’te de görüldüğü gibi önemli göstergeler ortaya çıkmaktadır.

---

¹⁰² Avrupa Eğitim Vakfı, a.g.e., s.87.

¹⁰³ İnsan Tunalı, *Labor Market İmplications of the Demographic Window of Opportunity*, Forum, December 1996, p.3.

¹⁰⁴ Dowrick, S., *Technological Up and Diverging Incomes: Patterns of Economic Growth 1966-1988*, *Economic Journal*, 1996, pp. 600-610.

¹⁰⁵ TÜSİAD, *Türkiye’nin Fırsat Penceresi, Demografik Dönüşüm ve İzdüşümleri*, İstanbul: Ocak 1999, s.58.

Tablo 1.5. Yaş Gruplarına Göre Nüfus (Bin)

Yaş	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2020
0 - 4	5954744	5566000	6587000	6595000	6640000	6686000	6671000
5-9	6899209	6601000	6565000	6584000	6587000	6626000	6665000
10-14	6891399	6757000	6584000	6580000	6589000	6584000	6613000
15-19	6216469	6622000	6767000	6629000	6578000	6580000	6566000
20-24	5095504	5937000	6613000	6754000	6611000	6556000	6552000
25-29	4813127	5186000	5928000	6596000	6731000	6583000	6523000
30-34	4086309	4936000	5184000	5915000	6572000	6700000	6545000
35-39	3490064	4153000	4925000	5166000	5886000	6532000	6652000
40-44	2788424	3437000	4126000	4887000	5123000	5831000	6466000
45-49	2201159	2711000	3389000	4064000	4812000	5042000	5739000
50-54	2018968	2125000	2653000	3302000	3958000	4687000	4912000
55-59	1940521	1900000	2040000	2543000	3163000	3793000	4492000
60-64	1615293	1815000	1777000	1906000	2375000	2956000	3546000
65+	2417363	2891000	3659000	4094000	4655000	5391000	6493000
TOPLAM	56473035	61647000	66797000	71615000	75280000	80547000	84435000

Kaynak: DİE, Hanehalkı İşgücü Veritabanından ve 1990 Nüfus Projeksiyonlarından faydalanılarak oluşturulmuştur.

Tablo 1.5.'de de görüldüğü üzere, 15-24 yaş nüfusun önümüzdeki 20 yıl boyunca sayıca artmayacağı, Türkiye'de genç nüfusun toplam nüfusa oranı önümüzdeki onyıllarda giderek düşeceği izlenmektedir. 15-64 yaş grubu nüfusun hacmi önümüzdeki 20 yıl zarfında sürekli olarak artacaktır. Türkiye'nin nüfusu önümüzdeki 20 yıl içinde yaklaşık % 30 oranında artacaktır. 15-64 yaş grubuna ait olanların sayısı 20 yıl içinde yaklaşık olarak % 60 oranında artacak ve 35 milyondan 60 milyon kişiye yükselecektir. 65 yaşın üzerindeki nüfus da buna bağlı olarak artacaktır.

Tablo 1.6.Yaş Gruplarının Türkiye Nüfusuna Oranları (%)

	1990	2000	2010	2020	2025
0 – 4	35.5	29.5	26.0	23.6	22.7
5-64	60.5	65.0	67.9	68.7	68.3
65+	4.0	5.5	6.1	7.7	9.0
TOPLAM	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Kaynak: DİE, Hanehalkı İşgücü Veritabanından ve 1994 Nüfus Projeksiyonlarından faydalanılarak oluşturulmuştur.

Tablo 1.6.'da Türkiye nüfusunun zaman geçtikçe yapısal olarak yaşlanacağı görülmektedir. 2000 yılı ile 2020 yılı arasında Türkiye'nin toplam nüfusunun % 30 civarında artması beklenmektedir. Buna rağmen, 65 yaşın üzerindeki nüfus aynı süre zarfında yaklaşık % 120 oranında artmakta olacaktır. 2000 yılında % 5.5 olan 65+ nüfusun toplam nüfusa oranı ise 25 yıl sonra % 9'a çıkacak, 5-64 ve 0-14 yaş gruplarındaki nüfusun oranları ise sırasıyla % 60.5'den %68.3'e, %35.5'den % 22.7'ye düşecektir.

DİE'nin 1990 Projeksiyonuna ilave olarak, Tablo 1.7.'de belirtilen 1994 projeksiyonu ise yukarıdaki sonuçlarla benzerlik göstermekte, süresi 1923-2030 dönemini kapsamaktadır.¹⁰⁶

¹⁰⁶(Çevrim İçi), <http://www.die.gov.tr/tkba/t011.xls>, 23.10.2003

Tablo 1.7. Demografik Göstergelerin Projeksiyonları,2005-2030

Yıl	Kadın			Erkek		
	Yıl ortası nüfusu	Bebek ölüm hızı	Doğuşta yaşam beklentisi	Yıl ortası nüfusu	Bebek ölüm hızı	Doğuşta yaşam beklentisi
2005	36101	32,2	71,3	36743	40,6	66,7
2006	36640	31,6	71,5	37265	39,9	66,8
2007	37167	30,7	71,7	37777	38,9	67
2008	37682	29,9	71,8	38279	37,8	67,1
2009	38185	29,1	71,9	38771	36,9	67,3
2010	38671	28,3	72,1	39247	35,9	67,4
2015	40931	24,4	72,9	41409	31,1	68,2
2020	43027	20,5	73,8	43375	26,3	69
2025	44999	14,9	75,2	45183	19,3	70,2
2030	46854	12,9	76	46841	17	70,9

Kaynak: DİE, Türkiye Nüfusu 1923-1994, Demografik Yapısı ve Gelişimi, 21 Yüzyıl Ortalarına Kadar projeksiyonlar, <http://www.die.gov.tr/tkba/t011.xls>

Türkiye nüfusunun 2020 yılı ve daha sonraki yıllarda yaş bileşimi şu gerçeği açıkça ortaya koymaktadır ki, 20 yıl sonra artık Türkiye genç bir nüfusa sahip olmayacaktır.

1.4. Dünyada ve Türkiye’de Nüfusa Bağlı İşgücü Öngörülleri

İşgücünün yapısı incelendiğinde karşılaşılan en önemli kavram 15-64 yaş grubu nüfustür. Bu nüfus, iktisaden faal nüfus olarak adlandırılmaktadır. Bu anlamda nüfusa bağlı olarak gelişim gösteren işgücünün Dünyada ve Türkiye’deki yapısının bilinmesi işgücünün seyrini ortaya çıkaracaktır. Buda istihdam ve işsizliğe yönelik politikaların belirlenmesinde önemli bir çıkış kapısı olacaktır.

1.4.1. Dünyada İşgücünün Yapısı ve İşgücü Öngörülleri

Dünyadaki işgücünün yapısına bakıldığında önemli ve ciddi göstergeler karşımıza çıkmakta, bunlar ülkenin ekonomik ve gelişmişlik durumuna göre farklılık göstermektedir. Bunlar¹⁰⁷:

1. 1980’lerde 15-65 yaş grubunun 2,5 milyar olan büyüklüğünün, 1998 yılında 3,7 milyara çıkması beklenmektedir.

¹⁰⁷ İTO, Türkiye’de Yapay İstihdam ve İstihdam Politikaları, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın No: 2000-33, İstanbul:2000, ss.106-108.

2. Dünyada işgücü 1980'lerde 2 milyardan, 1998'de 2,8 milyara yükselmiş ve 2010 yılında 3,3 milyar olması beklenmektedir.

3. 1998-2010 döneminde dünya işgücünün yılda %1,9 oranında artması öngörülmüştür.

4. İşgücündeki kadınların oranı artarken, 10-14 yaş grubundaki çocukların oranının azalması beklenmektedir.

5. Düşük ve orta gelirli ülkelerde 1998 yılında 15-64 yaş grubunda 3,1 milyar insan bulunmaktadır.

6. İşgücünün büyüme hızı 1980-1998 döneminde %2 iken, 2010 yılına kadar %1,6 ya düşmesi beklenmektedir.

7. Gelişmiş ülkelerde ise, 600 milyona yakın işgücü bulunmakta olup, 1980'lerde 357 milyon olan işgücü 2010 yılında 447 milyona çıkması beklenmektedir.

Bunların yanında, işgücünün geleceği konusunda Dünyadaki trende bağlı olarak Avrupa İstihdam Stratejisi'nin (AİS) de öngörülerde dikkate alınması önem arz etmektedir. Buna göre;

1997'de yapılan Luxembourg zirvesinde Avrupa İstihdam Stratejisi (AİS) oluşturulmuştur. Sosyo-ekonomik durumdaki değişmelere yanıt olarak arka arkaya yapılan Avrupa Konseyleri toplantıları* AİS'nin temellerini belirleme ve diğer Birlik politikalarıyla bağların güçlendirilmesini sağlamıştır. Mart 2000'de yapılan Lisbon zirvesinde AIS gözden geçirilmiş ve sürdürülebilir büyüme, istihdamın niceliksel ve niteliksel iyileştirilmesi ve 2010'a kadar sosyal uyumun güçlendirilmesi konularında görüş birliği sağlanmıştır. Bu zirvede AB'nin, gelecek 10 yılda, daha rekabetçi ve dinamik bir bilgi ekonomisi haline gelmesi, tam istihdama yeniden ulaşması, istihdam oranını %70'e ve kadın istihdam oranını %60'a kadar arttırması gibi somut hedefler ortaya konmuştur. Mart 2001 yapılan Stockholm zirvesinde ise Lizbon zirvesinde belirlenen hedeflere iki yeni ara hedef ve bir yeni hedef eklenmiştir. Buna göre;

- AB istihdam oranı 2005'e kadar %67'ye,
- Kadın istihdamı da %57'ye,

- Yaşlı çalışanların istihdam oranı 2010'a kadar %50'ye ulaştırılacaktır.¹⁰⁸

1.4.2. Türkiye'de İşgücü Öngörülleri

Genellikle kişinin reel geliri, yaşı ilerledikçe azalan oranlarda artmaktadır. Belli bir yaştan sonra da azalmaya başlamaktadır. Bu azalmanın nedeni sahip olunan niteliklerin zamanla geçerliliğini kaybetmesidir. Çeşitli çalışma ekonomisi kaynaklarında ters dönmüş "U" harfine benzeyen yaş-kazanç grafikleri denilen çizimlerde, bu durumu görmek mümkündür. Dolayısıyla, işgücüne katılma oranının ve kazançların en yüksek olduğu 25-54 yaş arasına özel bir önem vurgulanmaktadır. Bu dönem hem kişi için, hem de ülkelerin demografik yapısı ve bunun doğuracağı sosyo-ekonomik sonuçlar açısından önemlidir. Türkiye'de 0-14 yaş grubu ile 15-19 yaş grubu sabitlenecektir. Önemli olgu ise 2025'e kadar 25-54 yaş grubunun giderek azalan oranda artacak olmasıdır. Bu durum kimi yazarların "demografik fırsat penceresi" dediği olgudur.¹⁰⁹ Demografik fırsat penceresi olgusu, hem Türkiye'nin üretimi, hem de sosyal güvenlik sisteminin sorunları açısından anlamı olumlu ve açıktır. Bu kesimin nitelikleri gelişmezse bu fırsat penceresi bir işsizlik şokuna dönüşebilecektir. Bir ülke tarihinde sadece bir kez görülecek bu olgu değerlendirilemezse Grafik 1.4' de görüldüğü üzere 65 yaş ve üstü nüfus, toplumsal dengeleri bozacaktır.¹¹⁰

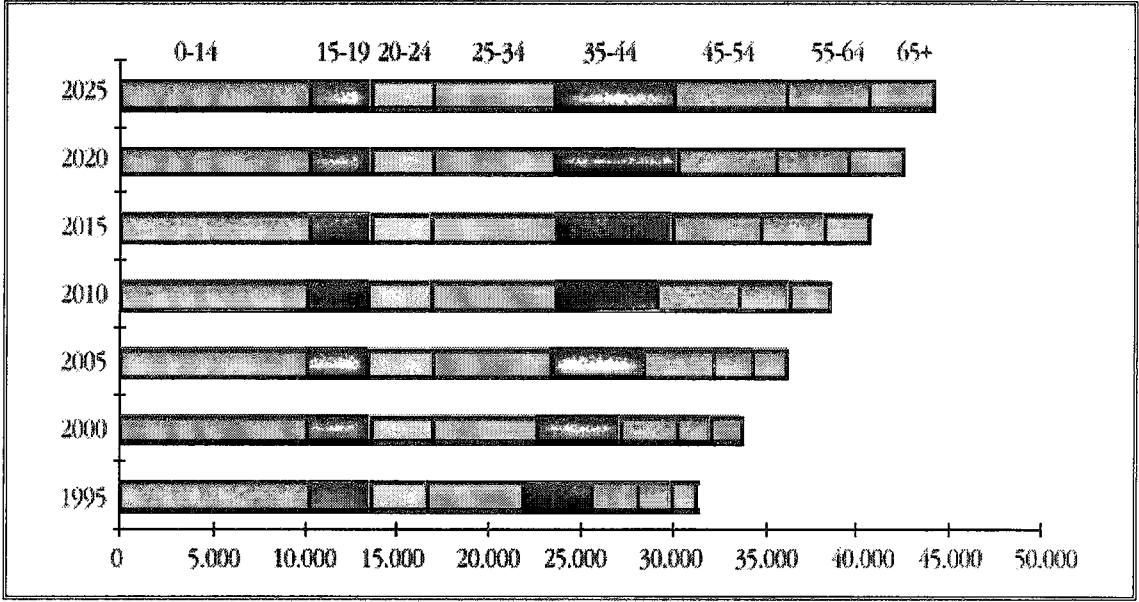
¹⁰⁸ Ataman, İşsizlik Sorunu ve Türkiye'nin AB İstihdam Stratejisine Uyumu, [Http://Www.Tisk.Org.Tr/Isveren_Sayfa.Asp?Yazi_Id=809&Id=48](http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=809&id=48), 10.02.2004

¹⁰⁹ Dowrick, S. , *Technological Catch Up and Diverging Incomes: Patterns of Economic Growth 1960-88*, *Economic Journal*, 102, Mayıs 2000, pp. 600-610.

¹¹⁰ TÜSİAD, *Türkiye'nin Fırsat Penceresi: Demografik Dönüşüm ve İzdüşümleri*, s.155.

Grafik 1.4. Türkiye'de Erkek Nüfusu: 1990-2025 (Yaş Gruplarına Göre)

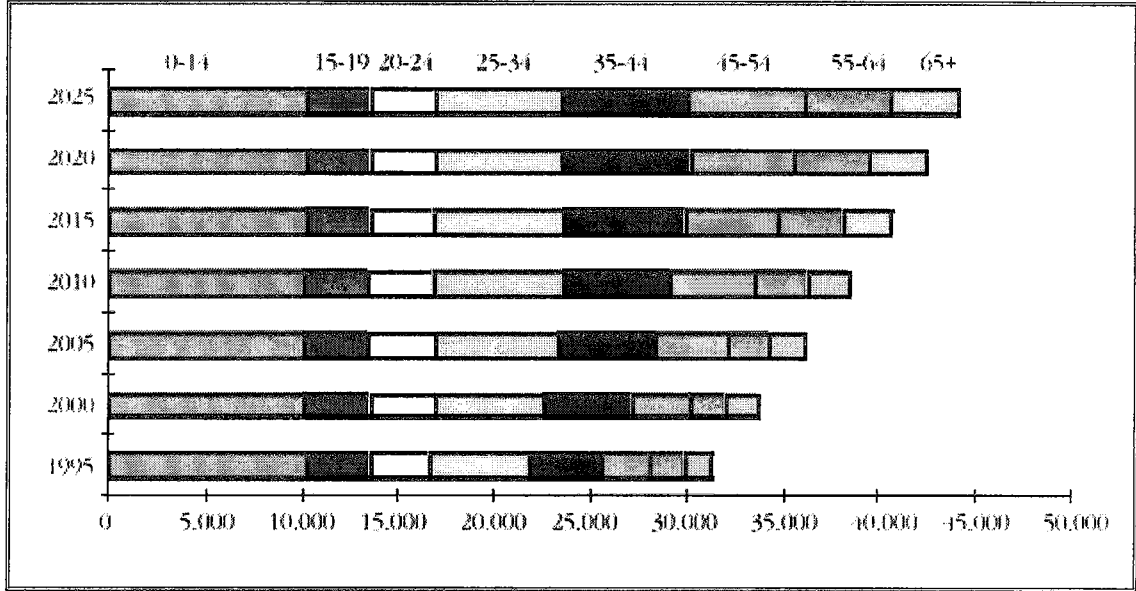

Kaynak: TÜSİAD, *Türkiyenin Fırsat Penceresi*, s.154.

DİE'nin 1988-2002 yılı Hanehalkı İşgücü Anketi (HİA) trendi izlendiğinde görüldüğü üzere, Türkiye'de istihdam yılda ortalama % 1.8 oranında artmıştır. % 2.5 olan bu oran çalışabilir yaştaki nüfusun artış hızından düşüktür. İşsizlik artmadığına göre insanlar işgücüne katılmamaktadırlar. Bu olayın önemli bir nedeni kırdan kente göçte kırdan ücretsiz aile işçisi yani işi var sayılan kişinin kentte evinde oturmasıdır. Ancak, kentleşme ve eğitim düzeyleri arttıkça bu kişiler iş aramayı seçeceklerdir. Aksi halde işsiz sayılacaklardır. Buna rağmen hizmet sektöründeki istihdam artışı, çalışabilir yaştaki nüfusun artış oranı olan % 2.5'un üzerindedir. Önümüzdeki yıllarda hizmet sektörünün toplam ekonomideki payı artacağından bu sektör, işgücü arzındaki % 2.5'luk artışın % 1.5'luk bölümü ile önemli bir kısmını emecektir. Kalan % 1 ise Türkiye'yi bıçak sırtında yürütmektedir. Tarımdan çıkış artı sanayi istihdam artışının neti % 1'i geçmediği müddetçe de işsizlik artacak veya işgücüne katılım oranları azalacaktır.¹¹¹

¹¹¹ TÜSİAD, *Türkiye'nin Fırsat Penceresi: Demografik Dönüşüm ve İzdüşümleri*, ss.154-155.

Grafik 1.5. Türkiye'de Kadın Nüfusu: 1990-2025 (Yaş Gruplarına Göre)

Kaynak: TÜSİAD, Türkiye'nin Fırsat Penceresi, s.155.

Grafik 1.5.'te 1990-2025 dönemine ait kadın nüfusunun dağılımı verilmiştir. Buna göre 15-19 ve 20-24 yaş grupları bu dönem içerisinde önemli bir artış göstermemiş, 25-65+ yaş grupları ise bu dönem içerisinde sürekli olarak artmıştır. Bu durum toplam nüfusta orta çıkan yargıyı, kadın nüfus içinde yansıtmaktadır.

1.4.2.1.İstihdam ve İşsizlik Tahminleri

Üç büyük gelişmiş ülkenin (Almanya, Japonya ve ABD) zaman içindeki (1991-2001) sektörel istihdam gelişmeleri incelendiğinde dünyada istihdamın sektörel dağılımının yapısı ortaya konulmuş olacaktır. Buna göre, istihdamda tarımın zaten düşük olan payı daha da düşmüş, % 2 ile % 5 arasına oturmuştur. Tarım sektörünün payı, Almanya'da % 4,1'den % 2,6'ya, Japonya'da % 6,7'den % 4,9'a , ABD'de ise % 2,9'dan % 2,5'e düşmüştür. İfade edildiği gibi, sanayii kesiminin payı her üç ülkede de düşmüştür. Almanya'da % 40,9'dan % 33,1'e, Japonya'da % 34,4'den % 30,5'e ve ABD'de % 25,3'den % 22,5'e gerilemiştir. Gelişen kesim ise hizmetlerdir. Hizmetler sektörünün istihdamdaki toplam payları Almanya'da % 55,0'dan % 64,3'e, Japonya'da % 58,9'dan % 64,6'ya, ABD'de ise % 71,8'den % 75,1'e yükselmiştir.¹¹²

Türkiye'deki gelişim de bu üç ülkenin eğilim olarak paralelindedir. 1975-2002 arasında Türkiye'de tarım istihdamının payı % 58'den % 33,2'ye inmiş, sanayi % 12'den % 19,2'ye (inşaat dahil % 23,8'e), hizmetler ise % 11'den % 43'e

¹¹² OECD, OECD in Figures Statistics on Member Countries, France: 2003, pp.16-17.

yükselmiştir.¹¹³ Sonuç olarak dünyada gelişmişlik düzeyi arttıkça sanayii istihdamının payının azaldığı gözlenmektedir. Bu oranı OECD ülkelerinin tamamı için ortalama % 26 civarındadır. Gelişmiş ülkelerde (Almanya, Japonya, ABD ve OECD geneli) gelecekte tarım istihdamının % 4 - 8 arasında olacağı tahmin edilmektedir. Bun paralel olarak da tarım istihdamı, seyir izlendiğinde görüldüğü gibi Türkiye'de de azalmaktadır.

Tablo 1.8'de sektörel payların beklenen gelişimini 2025'e kadar verilmektedir. 2025'te tarımın payı % 16-17'den % 12'ye inmekte, sanayinin payı ise % 26-27'den % 30'a çıkmaktadır. Hizmetlere de bu durumda % 58'lik bir pay biçilmektedir.

---

¹¹³ DİE, 2002 Yılı Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları, 23.09.2003
<http://www.die.gov.tr/TURKISH/SONIST/ISGUCU/070303t4.gif>

Tablo 1.8. Türkiye İçin Kestirilmiş İstihdam Tahminleri 1990-2025 (Bin kişi)

	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2020	2025	% Dağılım 1995	% Dağılım 2025
Erkek										
Tarım	4644	5074	4975	5126	5260	5366	5464	5519	35	23
Sanayi	3298	3782	4453	4989	5589	6250	6935	7694	26	33
Hizmetler	5096	5597	6409	7097	7797	8567	9412	10341	39	44
Toplam	13038	14453	15836	17211	18647	20183	21810	23553	100	100
Kadın										
Tarım	4466	4805	4102	4021	3933	3836	3729	3619	75	41
Sanayi	447	577	675	768	877	1007	1157	1335	9	15
Hizmetler	749	1000	1283	1599	1993	2483	3095	3856	16	44
Toplam	5662	6382	6060	6388	6803	7326	7981	8811	100	100
Toplam	18700	20835	21896	23599	25450	27509	29792	32364		
İşsizlik	%8	%7								
Kestirim										
Erkek İş Gücü	14774	16843	18447	20036	21788	22847	23741	24455	69	67
Kadın İş Gücü	5957	6826	7960	9055	9859	10610	11303	12299	31	33
Toplam	20731	23669	26407	29091	31647	33456	35043	36754	100	100
İşsiz Erkek	1345	1957	2136	2309	2582	2058	1276	195		
İşsiz Kadın	465	635	2082	2859	3260	3503	3561	3753		
İşsizlik (%)										
Erkek	9,1%	11,6%	11,6%	11,5%	11,8%	9,0%	5,4%			
Kadın	7,8%	9,3%	26,2%	31,6%	33,1%	33,0%	31,5%			
Toplam	8,7%	11,0%	16,0%	17,8%	18,5%	16,6%	13,8%			

Kaynak: Avrupa Eğitim Vakfı, **Ulusal Gözlemevi Ülke Raporu**, s.23.

Tablo 1.8’de Türkiye için istihdam tahminleri verilmiştir. Tarım sektöründeki erkek istihdamı 1995 yılında % 35 oranında iken, 2025 yılında % 23’e düşecektir. Buna ilave olarak da kadın istihdamı % 75’ten % 41’e düşerek bu trendi sürdürecektir. Sanayi ve hizmet sektöründe ise tarım sektörünün tersine bir sonuç yaşanacaktır.

Tablo 1.9. Sektörel İstihdam Büyüme Oranları

	Erkek			Kadın		
	Tarım	Sanayi	Hizmet	Tarım	Sanayi	Hizmet
1995	1.0%	2.5%	2.1%	-0.4%	2.5%	4.2%
2000	0.6%	2.5%	2.1%	-0.4%	2.6%	4.5%
2005	0.6%	2.3%	1.9%	-0.4%	2.7%	4.5%
2010	0.4%	2.3%	1.9%	-0.5%	2.7%	4.5%
2015	0.4%	2.1%	1.9%	-0.5%	2.8%	4.5%
2020	0.2%	2.1%	1.9%	-0.6%	2.9%	4.5%
2025	0.2%	2.1%	1.9%	-0.6%	2.9%	4.5%

Kaynak: Avrupa Eğitim Vakfı, **Ulusal Gözlemevi Ülke Raporu**, s.34.

Tablo 1.9.'da sektörel istihdamın büyüme oranları verilmektedir. Buna göre, erkekler için sonuç beklendiği gibidir. Tarım istihdamındaki büyüme 1995 yılında % 1 iken yavaş bir şekilde % 0.6, % 0.4, % 0.2 olarak azaltılmıştır. Sanayi istihdam artışı ise yine 1995 yılında % 2.5'ten % 2.3 ve % 2.1'e düşmüştür. Hizmetler sektöründe ise 1995 yılında % 2.1 iken 2005 yılında % 1.9'a düşmüş, ancak , 2025 yılına kadar sabitlenmiştir. Kadınlarda ise durum erkeklerin tam zıttı şeklindedir. Eğilimlere bakıldığında ise, erkekler ve kadınlar için işsizlik 2010'a kadar artacaktır. Erkekler için artış 2-3 puan civarındadır. Bu konuda AB ülkelerinde gözlenen oranlara çıkılacaktır. Ancak, kadınların tarımdan çözülüşü ve kentleşme ile yükselen eğitim düzeyleri sonucunda artan 25-54 yaş arası katılma oranları, kadın işsizliğini 2010'da en iyimser hesaplarla bile % 30-35'ler seviyesinde tutacaktır.

1.4.2.2.Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı

1.4.2.2.1. Nüfus

Cumhuriyetin VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planına göre, nüfus dinamikleri ile doğal kaynaklar, ekonomik faaliyetler, teknolojik gelişme, sosyal ve kültürel yapı arasındaki denge her seviyedeki planlama ve politika geliştirme süreçlerinde dikkate alınacaktır. Bu çerçevede demografik göstergelerin istenilen planlı hedefe ulaşması için, dengeli ve sürdürülebilir kalkınma hedefi ile uyumlu bir nüfus yapısına ulaşmak amacıyla nüfusun eğitim, sağlık ve insangücü yönünden niteliklerinin iyileştirilmesi,

yaşam kalitesinin yükseltilmesi ve bu alanlarda bölgeler ve yerleşim yerleri arasındaki farklılıkların giderilmesi temel ilke edinilmektedir.¹¹⁴

Tablo 1.10. Demografik Göstergelerde Gelişmeler (Yıl Ortası)

Demografik Göstergeler	Birim	1995	2000 ⁽¹⁾	2005 ⁽¹⁾
Toplam Nüfus (Yıl Sonu)	Bin Kişi	60.963	65.757	70.668
Toplam Nüfus (Yıl Ortası)	Bin Kişi	60.500	65.300	70.222
Yıllık Nüfus Artış Hızı ⁽²⁾	%	1,57	1,50	1,38
Kaba Doğum Hızı	Binde	22,6	21,8	20,4
Kaba Ölüm Hızı	Binde	6,9	6,7	6,6
Toplam Doğurganlık Hızı	Çocuk Sayısı	2,69	2,53	2,3
Bebek Ölüm Hızı	Binde	43,1	35,3	28,8
Doğuşta Hayatta Kalma Ümidi				
Toplam	Yıl	68,0	69,1	70,3
Erkek	Yıl	65,7	66,9	68,0
Kadın	Yıl	70,3	71,5	72,7
Nüfusun Üç Ana Yaş Grubu İtibariyle Dağılımı				
0-14 Yaş Grubu	%	32,84	30,04	28,27
15-64 Yaş Grubu	%	62,13	64,39	65,84
65 + Yaş Grubu	%	5,02	5,57	5,89
Nüfusun Eğitimle İlgili Yaş Grupları İtibariyle Dağılımı				
3-5 Yaş Grubu	%	6,36	5,89	5,89
6-13 Yaş Grubu	%	17,98	15,85	14,63
14-16 Yaş Grubu	%	6,60	6,29	5,53
17-20 Yaş Grubu	%	8,15	8,28	7,68

Kaynak: DİE, DPT veritabanından faydalanılarak oluşturulmuştur. 05.01.2004

(1) Tahmin.

(2) Göçleri kapsamamaktadır.

Tablo 1.10 demografik göstergelerdeki değişimi göstermektedir. Buna göre, nüfus artış hızındaki düşüş eğiliminin devam ederek, Plan dönemi sonunda % 1,38'e, toplam doğurganlık hızınının 2,3'e düşmesi ve toplam nüfusun 70,2 milyona ulaşması beklenmektedir. 2005 yılına kadar 0-14 yaş grubunun payının düşmeye devam edeceği, 15-64 ve 65+ yaş gruplarının toplam nüfus içindeki paylarının artacağı tahmin edilmektedir. Bebek ölümlerinin, VIII. Plan dönemi sonunda binde 28,8 seviyesine düşmesi beklenmektedir.

¹¹⁴ DPT, VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001-2005, DPT Yayınları, Ankara: Haziran 2000, ss.92-94.

1.4.2.2.2. İşgücü

Tablo 1.11’de görüldüğü üzere, 1995 yılında toplam işgücü 21 milyon 907 bin, toplam istihdam 20 milyon 394 bin, 1999 yılında toplam işgücü 23 milyon 247 bin, toplam istihdam ise 21 milyon 546 bine ulaşmıştır. 2005 yılında ise bu rakamlar sırasıyla 25 milyon 689 bin ve 24 milyon 242 bin olarak tahmin edilmiştir. VII.Plan döneminde yıllık ortalama % 1,3 civarında gerçekleşen istihdam artışı tarımın seyri dikkate alındığında, ağırlıklı olarak hizmetler sektöründe yoğunlaşmıştır.

Tablo 1.11. Yurtiçi İşgücü Piyasasında Gelişmeler (15 + Yaş, Bin Kişi)

	1995	1999	2005
Sivil İşgücü	21.907	23.247	25.689
Sivil İstihdam	20.394	21.546	24.242
Tarım	9.538	9.709	8.727
Sanayi	3.111	3.284	4.322
Hizmetler	7.745	8.553	11.193
İşsiz	1.513	1.701	1.447
İşsizlik Oranı (%)	6,9	7,3	5,6
Eksik İstihdam	1.474	1.601	1.672
Eksik İstihdam Oranı (%)	6,7	6,9	6,5
İşsizlik+Eksik İstihdam Nedeniyle Atıl İşgücü Oranı (%)	13,6	14,2	12,1

Kaynak: DİE, DPT. Verilerinden faydalanılarak oluşturulmuştur.

Tablo 1.11’de izlendiği gibi, 1999 yılı itibariyle, istihdamın % 79,1’i ortaokul ve ilkokuldan mezun olan veya herhangi bir okuldan mezun olmayanlar ile okuma yazma bilmeyenlerden oluşmaktadır. Bu durum, üretim ve verimliliğin artırılmasında işgücü niteliğinin yükseltilmesi gereğini ortaya koymaktadır.2005 yılında toplam işgücünün 25,7 milyon kişiye, toplam istihdamın 24,2 milyon kişiye ulaşacağı ve işsizlik oranının ise % 5,6 olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

İşsizlik oranı, küresel krizin ekonomiye yansımalarının ve makroekonomik istikrarsızlığın bir sonucu olarak 1995 yılında % 6 düzeyinde seyrederken 1999 yılında 1 puan artarak % 7,3’e yükselmiş, işsizlik ve eksik istihdam nedeni ile atıl işgücü oranı ise % 14,2’ye yükselmiştir.2005 yılı itibariyle de işsizlik %5.6’ya, atıl işgücü oranı ise % 12.’e gerileyecektir.

İşgücüne katılma oranı 1999'da % 51,8 olarak gerçekleşmiştir. Bu oran erkeklerde % 73,5, kadınlarda ise % 31,1 olmuştur. Kentlerde işgücüne katılma oranı erkeklerde % 69,4, kadınlarda % 16,9 olarak gerçekleşmiş, kırsal kesimde bu oran erkeklerde % 79,0 kadınlarda ise % 49,6 olmuştur. Sosyo-kültürel nedenlerle kentsel işgücü piyasasına katılımlarının düşük düzeyde kalması, kadınların genel işgücüne katılma oranının düşük düzeyde gerçekleşmesindeki önemli faktörlerden birini oluşturmaktadır.¹¹⁵ 2005 yılında ise işgücüne katılma oranı seyir dikkate alındığında yükselecektir.

---

¹¹⁵ DPT, VIII.Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001-2005, s.94.

*Cardiff, Haziran 1998; Köln Haziran 1999; Lisbon Mart 2000; Stokholm, Ekim 2000; Barcelona, Mart 2002.

II.BÖLÜM

TÜRKİYE'DEKİ İŞGÜCÜ PİYASASININ GENEL DURUMU

İşgücü piyasası işgücü arz ve talebinin biraraya geldiği ve karşılıklı eşleşmenin yapıldığı bir piyasa olduğundan işaretlerle Birinci Bölümde işgücü piyasasının teorik çerçevesi hakkında bilgiler aktarılmış, yine aynı bölümde işgücüne yön veren nüfus, demografik yapı, istihdam ve işsizlik hakkında bilgi ve projeksiyonlara yer verilmiştir. Bu bölümde ise Birinci Bölüm ile grift sağlayacak Türkiye'deki İşgücü Piyasasının genel çerçevesi (1988-2002 yılları itibariyle) çizilecektir.

2.1. İşgücü Piyasasının Genel Çerçevesi ve Özellikleri

Türkiye istihdam bakımından gelişmekte olan ülkelerin bütün özelliklerine sahiptir. Açık işsizliği yanı sıra daha yaygın olan eksik istihdam ve gizli işsizlik istihdam problemleri içinde büyük önem taşımaktadır.¹¹⁶ Ancak bunun yanında Türkiye işgücü piyasasının kendine has özellikleri bulunmaktadır.¹¹⁷

□ Tarım sektörünün görece ağırlığı belirgindir.

□ Tarım sektörünün görece ağırlığının uzantısı olarak sanayi işgücü verimliliği ile tarımsal işgücünün verimliliği arasında çok büyük farklılık vardır. Tarım sektöründeki verimlilik sanayi sektörünün 1/4 katıdır.

□ Kentlerde kayıtdışı sektör toplam istihdamın önemli bir bölümünü oluşturmaktadır.

□ Tarım-dışı istihdamda kamu sektörünün ve sendikaların ağırlığı ile iç göç olgusu ihmal edilmemesi gereken olgulardır.

¹¹⁶ Serter, a.g.e., s.69.

¹¹⁷ Lordoğlu, Özkaplan ve Törüner, a.g.e., s.82.

2.2. Genel Eğilimler

1990-2002 yılı verilerini baz alarak trende bakıldığında, 1990 yılına göre 2002 yılında kurumsal olmayan 15+yaş sivil nüfustaki artış %31 olurken, işgücündeki artış %12,7, istihdamdaki artış ise yalnızca %9,4 olarak gerçekleşmiştir. Buna karşılık işgücüne dahil olmayanlar grubunda %55 ve işsiz sayısında %49,6 gibi oldukça yüksek artışlar söz konusu olmuştur.

İşgücüne Katılma Oranları (İKO), sürekli düşmüştür. 1990 yılında %56,6 olan İKO, 2001'de 48,7'ye inmiş, 2002 yılında da bu seyiri sürdürmüştür. Düşük ve giderek azalan İKO, Türkiye'de üreten kesimin giderek daha fazla kişiyi geçindirmek zorunda kalması ve üretime katılım sonucu elde edilen gelirin de daha fazla kişi arasında paylaşılması anlamına gelmektedir.

İşsizlik oranı 1990 yılında %8 ve sayısı 1 milyon 612 bin kişi olurken, 2002'de %10,6'ya ve sayısı da 2 milyon 412 bin kişiye yükselmiştir. Bu rakam, 1990-2002 döneminin en yüksek açık işsiz sayısı olarak karşımıza çıkmıştır.

Toplam istihdam, 2001 yılına göre 2002'de 80 bin kişilik bir azalış göstererek 20 milyon 367 bin kişiden, 20 milyon 287 bin kişiye düşmüş, 1990 yılındaki istihdam sayısı, 18 milyon 538 bin kişi olarak gerçekleşmiştir. Oysa bu oran 2000 yılı itibariyle %48,2, 2001 yılında %46,8 olarak açıklanmıştı. OECD verilerinde de 2001 yılında Türkiye, %45,1 istihdam oranı ile OECD ülkeleri arasında en düşük istihdam oranına sahip bir ülke durumundadır. 2001'de OECD ortalaması olarak istihdam oranı %65,3 olup, AB ve ABD ortalamaları sırasıyla %64,1 ve %73,1'dir.

118

Eksik istihdam edilenlerin sayısı 2001 yılına göre 107 bin kişi azalarak, 1 milyon 338 bin kişiden 1 milyon 231 bin kişiye inmiştir. 2001 yılında %6,0 olan eksik istihdamın işgücüne oranı da %0,6 puanlık bir azalış ile 2002 yılında %5,4'e düşmüştür. 1990 yılı için eksik istihdam edilenler sayısı 1 milyon 308 bin kişi olup, oranı ise %6,5 idi.

Ülkemiz koşullarında gerçekçi sayılabilecek işsizlik oranı, atıl işgücü olarak da ifade edilen işsizlik ve eksik istihdam toplam oranları, 2001 yılında %14,5 seviyesinden 2002'de %16'ya çıkmıştır. 1990 yılı için atıl işgücü oranı %14,5 idi.

¹¹⁸ OECD, *Employment Outlook 2002*, 2003 Edition, France: September 2003, p.27.

1990-2002 döneminde en yüksek atıl işgücü oranı %16,8 ile 1994 yılına gerçekleşmiştir.

Eğitimli genç nüfusun işsizlik oranı 2002 yılında, 2001'e göre çarpıcı biçimde artarak %25,8'den %29,4'e çıkmıştır. 2002 yılı itibariyle erkeklerde %26,8 olan bu oran, kadınlarda %33,9'dur.

2.3. İşgücü ve İşgücüne Katılma Oranı

2.3.1. İşgücü

Cumhuriyet tarihinde, Ülkede her alanda pek çok değişiklikler olmuştur. 1923 yılında 5 milyon 800 bin¹¹⁹ olan işgücü sayısı 2002 yılında 22 milyon 900 bine çıkmıştır. Buna paralel olarak yaratılamayan istihdam olanakları dolayısıyla kalkınmakta olan ülkelerde işgücü ve onunla ilgili sorunlar tarımsal alanlarda yoğunlaşmıştır.¹²⁰ Ülkedeki trend 1988-2002 yılları itibariyle değerlendirildiğinde ortalama bir perspektif çizilmiş olacaktır.

---

¹¹⁹ İİBK, Cumhuriyetimizin 75. Yılında Türkiye'de İstihdam Sorunları, Yayın No:303, Ankara:1999,s.11.

¹²⁰ Louis Levine, İşgücü ve İstihdam Sorunları, İş ve İşçi Bulma Kurumu Genel Müdürlüğü Yayını, Yayın No: 21, Ankara:1973, s.6.

Tablo 2.1. 1980-2002 Yılları 15+ Yaş Nüfus ve İşgücü Sayıları

YILLAR	Nüfus	İşgücü	
		İstihdam	İşsiz
1988	53.715	18.540	1.768
1989	54.893	19.048	1.853
1990	56.203	19.322	1.723
1991	57.274	19.911	1.752
1992	58.304	19.857	1.802
1993	59.374	18.600	1.786
1994	60.458	20.078	1.835
1995	61.556	20.545	1.659
1996	62.674	21.015	1.456
1997	63.809	20.899	1.509
1998	64.955	21.374	1.552
1999	66.106	21.860	1.799
2000	67.461	20.579	1.452
2001	68.610	20.366	1.902
2002	69.626	20.288	2.412

Kaynak: DİE, HİA veri tabanından faydalanılarak oluşturulmuştur. 08.02.2004.

Tablo 2.1'den de görüldüğü üzere, ülkemizde işgücü sürekli artmaktadır. İstihdam edilenler ile işsizlerin toplamından oluşan işgücü miktarı 1988 yılında 19.4 milyon kişi iken, 2002 yılında 22.9 milyona ulaşmıştır. İşgücü arzında yaklaşık olarak yılda ortalama 245 bin kişilik (%1.2) bir artış yaşanmıştır. Bu artış, 1988 yılında %57.4 olan işgücüne katılma oranının 2002 yılında %48.9'a inmesine rağmen gerçekleşmiştir. Görüldüğü üzere ülkede işgücü sürekli artmakta ancak istihdam olanakları yaratılamamaktadır. Buda ülkede yüksek düzeyde işsizliğin görülmesine sebebiyet vermektedir.

2.3.2. İşgücüne Katılım Oranı (İKO)

Türkiye'de İKO çok düşüktür¹²¹ ve sürekli de düşmektedir.* İKO'nun yıllar itibariyle sürekli azalmasının başlıca nedenleri;

Ortalama eğitim süresinin uzaması,

¹²¹ OECD, *Employment Outlook 2002*, 2003 Edition, France: September 2003, p.12.

* Türkiye'de İKO çok düşüktür. İKO, AB, ABD ve Japonya'da sırasıyla %69, %78 ve 79 dur. İşgücüne dahil olmayanlar, çalışma çağındaki nüfusun yaklaşık %51'ini oluşturmaktadır.

Erken emeklilik ve özellikle kırdan kente göç sürecinde kırdan işgücü içinde yer alan kadınların kentte işgücü dışında görünmesidir.¹²² Yani, “köyde kalifiye olan kadın işgücünün kentte vasıfsız hale gelmesinden” kaynaklanmaktadır.

Konuya biraz daha açıklık getirilirse, ülkede 1950’lerden başlayan İKO azalmasının temelinde tarım istihdamının azalması ve köyden kente göç olgusu yatmaktadır. Kırsal kesimde tarım sektöründe aile üyeleri üretim faaliyetine katılmakta iken kentte erkekler çalışmak, kadınlar ise ev işlerini üstlenmektedirler. İKO’nun düşük olmasının diğer nedeni ise, kentlerde işlerin belirli beceriler gerektirmesi buna karşın kadınların eğitim düzeyinin düşüklüğü, yeni istihdam imkanlarının yeterince yaratılamamasıdır.

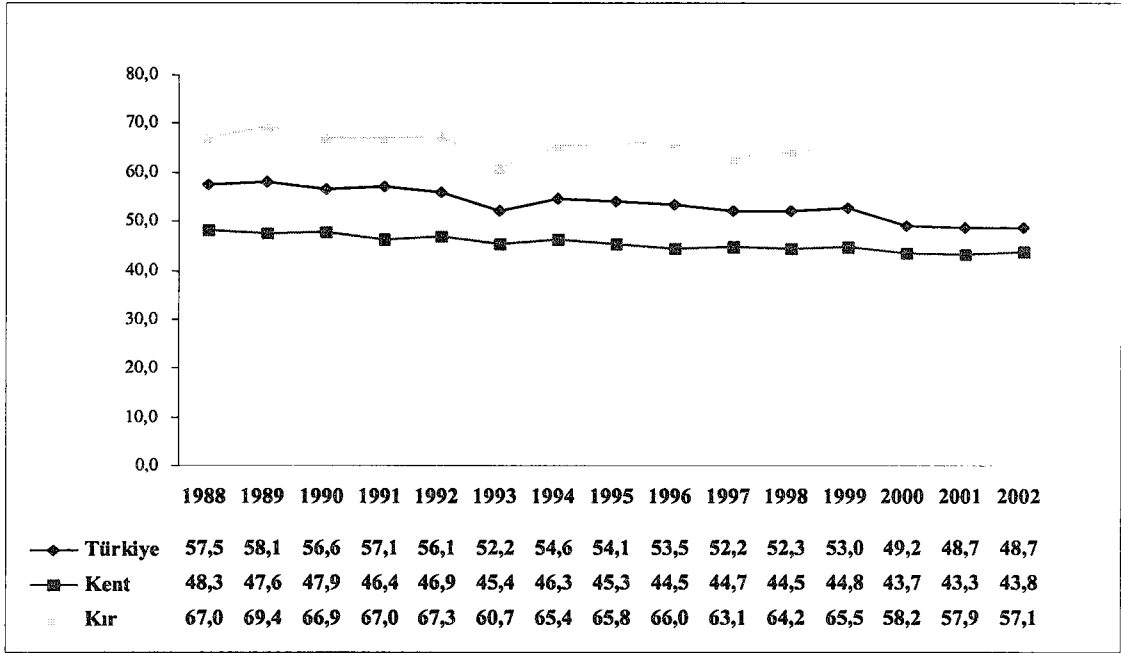
Bunlara ilave olarak, kadınların önemli bir bölümünün üretken yıllarında işgücünün dışında kalmaları beşeri sermayenin önemli bir bölümünden istifade edilmediğini göstermektedir. Ancak, bu durumun uzun süre devam etmeyeceğini düşünmek için birçok gerekçe vardır. Kadınların işgücüne katılımları eğitimle birlikte artmakta ve eğitim alanında da iyileşmeler görülmektedir. Dolayısıyla, daha genç kuşaklarda kadınların önemli bir bölümünün işgücü piyasasına gireceği ve evlilikten sonra da burada kalacağı söylenebilir. Sonuç olarak, işgücü için yasalarla belirlenen asgari yaşın yükseltilmesi de erkekleri ve kadınları daha uzun süre işgücü piyasasında tutacaktır.¹²³ Bu da İKO’nun önümüzdeki yıllarda artacağını ciddi sinyalini vermektedir.

---

¹²² DPT, IV.Türkiye İktisat Kongresi, İstihdamın Artırılması ve İşgücü Piyasası, s.2.; Avrupa Eğitim Vakfı, Ulusal Gözlemevi Ülke Raporu, Ziraat Matbaacılık, Ankara: 2002, s.23

¹²³ TİSK, İstihdam Politika Semineri ve İstihdamda Yeni Yaklaşımlar Paneli, TİSK Yayınları, Yayın No: 232, Ankara: Nisan 2003, s.8.

Grafik 2.1. Yıllar itibariyle İşgücüne Katılma Oranı

Kaynak: DİE, HİA veri tabanından faydalanılarak oluşturulmuştur. 08.02.2004

Grafik 2.1’de de görüldüğü üzere, hem ülke genelinde, hem de kırsal ve kentte İKO dalgalı ama kesin düşüşler göstermiştir. Konuya açıklık getirmesi açısından cinsiyete göre İKO’nun genel çerçevelerle esasları çizildiğinde; İKO erkek ve kadın işgücü açısından farklı özellikler göstermektedir.¹²⁴ Tablo 2.2.’de de görüldüğü gibi, 1988-2002 döneminde, erkek işgücüne katılma oranlarında ciddi bir düşüş yaşanmıştır. 1988 yılında %81.2 olan erkek işgücüne katılım oranı %13.2’lik düşüşle 2002 yılında %70.5’e gerilemiştir. Kentsel erkek işgücüne katılım oranı yıllar itibariyle devamlı olarak azalmıştır.

Erkek aktif nüfusun yıllık artış hızının, işgücü artış hızına göre daha fazla olması bu sonucu doğurmaktadır. 1989-2001 döneminde çalışabilir nüfus %3.3 oranında artarken, işgücü artışı %2.4’te kalmıştır. Diğer yandan 15-24 yaş grubunda bulunan erkeklerin özellikle kentsel alanlardaki işgücüne katılma oranlarındaki düşüş oldukça fazladır. Bunu son yıllardaki okullaşma oranındaki artış ve eğitim sürelerinin uzaması ile açıklamak mümkündür. Bunun yanında, düşük okula gitme nedeni ile genç erkeklerde işgücüne katılma oranı Türkiye’de OECD ortalamasına göre

¹²⁴ TÜSİAD, Türkiye İşgücü Piyasası ve İşsizlik, s.30.

yüksektir. 55 yaş üstü nüfusta ise erken emeklilik nedeniyle Türkiye’de işgücüne katılma oranı OECD ortalamasının altındadır.¹²⁵

Tablo 2.2. Yıllar İtibariyle Erkek İşgücüne Katılım Oranı (%)

Yıllar	Türkiye	Kent	Kır
1988	81,2	78,1	84,7
1989	80,6	76,8	84,8
1990	79,7	76,8	83
1991	80,2	77,1	84
1992	79,7	77	83,1
1993	78,1	75,3	81,5
1994	78,5	75,5	82,5
1995	77,8	74,2	82,6
1996	77,1	73,1	82,8
1997	76,4	72,7	81,7
1998	76,2	72,4	82,1
1999	75,8	71,8	82
2000	72,9	70,2	77,2
2001	71,7	69,6	75,3
2002	70,5	68,7	73,7

Kaynak: DİE; Hanehalkı İşgücü Veritabanından faydalanılarak oluşturulmuştur.

Tablo 2.2.’de görüldüğü üzere Türkiye’de İKO sürekli azalmıştır. Kent ve kırlarda da bu seyir izlenmiştir. Erkek işgücüne katılım oranı bakımından, lise altı ve lise eğitim düzeyinde katılım oranı 2002 yılı itibariyle %68 gibi çok düşük düzeyde kalırken, yüksek öğretim düzeyinde %83 gibi oldukça yüksek bir seviyededir. Bu durum, zaman içinde yüksek öğrenimlilerin işgücü içindeki payı arttıkça katılım oranının artacağını göstermektedir.¹²⁶

Ülkemizde, kadınların işgücüne katılım oranları, gelişmiş ülke ortalamalarının oldukça altında yer almaktadır. Bu durumun genel olarak, ekonomik, kültürel ve sosyolojik açıklamaları bulunmaktadır. İlk göze çarpan nokta, kadınların işgücüne katılma oranlarındaki azalmanın erkeklere göre daha hızlı olmasıdır. Genç nüfus için bu azalmanın nedenlerinin başında okula gitme süresinin artmış olması

¹²⁵ Hacer Ansal, Suat Küçükçifçi ve Özlem Onaran vd., Türkiye Emek Piyasasının Yapısı ve İşsizlik, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul:2000,s.54.

¹²⁶ DPT, IV.Türkiye İktisat Kongresi, s.3.

gerekmektedir.¹²⁷ Diğer yandan, kırsal kesimden kentlere olan göçün de özellikle kadınların işgücüne katılma oranlarındaki düşüşte öneli bir yeri bulunmaktadır.¹²⁸

Tablo 2.3. Yıllar İtibariyle Kadın İşgücüne Katılım Oranı (%)

Yıllar	Türkiye	Kent	Kır
1988	34,3	17,7	50,7
1989	36,2	17,8	55,1
1990	34,2	17,1	52,0
1991	34,1	15,6	55,3
1992	32,6	16,9	51,8
1993	26,6	15,6	40,4
1994	31,0	17,3	48,8
1995	30,6	16,7	49,2
1996	30,1	15,8	49,7
1997	28,3	16,7	44,9
1998	28,6	16,5	46,7
1999	30,3	17,7	49,5
2000	25,7	16,9	39,7
2001	25,9	16,8	40,8
2002	26,9	18,7	40,9

Kaynak: DİE; HİA veritabanından faydalanılarak oluşturulmuştur 11.12.2003

Kadınlarda İKO, eğitim ve geleceğe dair umut düzeylerinin düşük olması, sosyo-kültürel nedenlerden dolayı daha çok ev işlerini üstlenmeleri, çocuk ve yaşlı bakımından ve ev işlerinden sorumlu olmaları, gerek toplumun gerekse işverenlerin belli roller yüklemeleri gibi nedenlerden dolayı düşük kalmakta ve kadınlar çalışma hayatının dışına itilmektedir. Gelişme sürecinde gözlenen, kadınların işgücüne katılım oranlarının U şeklinde olmasıdır.¹²⁹ Bu oran tarım ve ücretsiz aile işçiliği nedeniyle çok yüksek olmuştur. Kırdan kente göçle beraber İKO hızla düşmeye başlamış, daha sonra kadınların eğitim düzeyinin artmasıyla İKO yeniden artmaya başlamıştır. Eğitim ve özellikle meslek eğitimi düzeyi yükseldikçe İKO yükselmektedir. Bu durum özellikle yüksek öğrenim görmüş kadınlar açısından daha da belirgindir. Ülkemizde, kadınların işgücüne katılım oranları, gelişmiş ülke ortalamalarının oldukça altında yer almaktadır. Türkiye’de kadınların işgücüne

¹²⁷ Z.Yavan, Türkiye’de İşsizlik :Yapısal ve Yapısal Olmayan Özellikleri, TÜSİAD Tartışma Tebliği Dizisi, 1, İstanbul:1997, www.tusiad.org.tr.

¹²⁸ Ansal, Küçükçüfçi ve Onaran vd., a.g.e., s.54.

¹²⁹ İŞKUR, İŞKUR II. Genel Kurul Çalışma Raporu, Ziraat Matbaası, Yayın No:329, Ankara:Kasım 2003, s.5.

katılım oranları kent ve kır ayrımında önemli farklılıklar göstermektedir. Kentsel alanlardaki kadın işgücüne katılım oranları, kırsal alan kadın işgücüne katılım oranlarının çok altındadır. Bu farklılığın temel nedeni kadınların kırsal alanlarda “ücretsiz aile işçisi” konumunda olmalarından kaynaklanmaktadır. Sanayi ve hizmetler sektörünün bulunduğu kentlerde kadın işgücüne katılımı asıl olarak ücretli-maaşlı çalışma şeklinde olduğundan, ev ile çalışma yerinin farklı olması ve çekirdek ailenin ağır basması, kadın katılım oranını tarıma oranla düşürmektedir. Ülkemiz kadın işgücününün eğitim düzeyinin çok düşük olduğu görülmektedir. Düşük eğitimli işgücününün piyasa şartlarında elde edebileceği ücretin de düşük olması, neticede kadınlar için bir işte çalışmanın fırsat maliyetini oldukça yükseltmektedir. Kreş, çocuk bakımı gibi hizmetlerin kentsel alanlarda pahalı olması, kadınların düşük ücretli bir işte çalışmaktansa, evde bu faaliyetleri yapmalarına neden olmakta, işgücüne katılım oranlarını düşürmektedir. Nitekim, eğitim durumu itibariyle baktığımızda, kadınların işgücüne katılım oranları tüm eğitim düzeyleri için düşüş eğilimindedir. Diğer yandan, yaş grupları itibariyle kadın işgücüne katılım oranları incelendiğinde görülmektedir ki, kadınların okullaşma oranlarının yükselmesi ve eğitimde kalış sürelerinin uzaması, özellikle 15-24 yaş grubunda bulunan kadınların işgücüne katılma oranlarında bir düşüşe sebep olmaktadır. Ancak, eğitim faktörü kadın işgücüne katılımı uzun dönemde arttıran bir etkiye sahiptir. Dolayısıyla, okullaşma oranlarının artıyor olması gelecekte kadın işgücüne katılım oranlarında bir artış olacağını göstermektedir.¹³⁰

Diğer yandan, kırdan kente göçün yaratmış olduğu etki ise kırsal alandaki kadın işgücüne katılım oranlarında düşüş yaşanmasına da neden olmaktadır.¹³¹ 1988 yılında %50.7 seviyesinde olan kırsal alan kadın işgücüne katılım oranı 2001 yılında %40.8’e gerilemiştir. Kentsel alanlarda 1988 yılı itibariyle %17.7 olan kadın işgücüne katılma oranı ise 1996 yılına gelindiğinde %15.8’e düşmüş, 2001 yılına gelindiğinde ise %16.8’e çıkmış, 2002 yılında yükseliş eğilimine girerek %18,5 seviyesine ulaşmıştır.

Erkek ve kadın işgücüne katılım oranları sonuçları birlikte değerlendirildiğinde;

- Kırsal kesimdeki İKO kentsel İKO’dan daha yüksektir;

¹³⁰ Avrupa Eğitim Vakfı, *Mesleki ve Teknik Eğitim Sistemi Raporu*, Ankara:Mayıs 2002, ss.20-21.

¹³¹ DPT, *IV.Türkiye İktisat Kongresi*, ss.4-11.

- Erkeklerde İKO kadınlarınkinden daha yüksektir;
- İKO açısından kadın-erkek farklılaşması kırsal alanlara göre kentlerde daha büyüktür.

yukarıdaki eğilimler öne çıkmaktadır.

2.4. İstihdam

2.4.1. Genel Eğilimler

Cumhuriyet tarihimizde, ülkemizin her alanında pek çok değişiklikler olmuştur. Cumhuriyetimizin kurulduğu 1923 yılında yaklaşık 12 milyon¹³² olan nüfusumuz bugün yaklaşık 68 milyona ulaşmıştır. 1923 yılında işgücü 5.8 milyon, istihdam 5.3 milyon olarak tespit edilmişti.¹³³ 2003 yılı verilerine göre ise de işgücü 23 milyon 640 bine, istihdam 21 milyon 147 bine çıkmıştır.¹³⁴

Yakın tarihe gelindiğinde, Türkiye’de son on yılda dalgalı bir büyüme süreci yaşanmıştır. Bu süreçte Türkiye ekonomisini karakterize eden önemli gelişmeler;

- Yüksek reel faiz oranları,
- Kamu dengelerinde ortaya çıkan bozulma,
- Enflasyondaki oynaklık,
- Ekonomik yapıdaki istikrarsızlık,
- Asya ve Rusya krizleri,
- 1999 depremi,
- 2001 yılında yaşanan ekonomik krizdir.

Belirtilen bu oluşumlar sonucunda, ekonomide sürdürülebilir büyüme açısından uygun bir ortamın oluşmadığı görülmektedir. Ekonomideki üretken kapasite artışında bir yavaşlama olmuştur. Türkiye ekonomisindeki potansiyel üretim ve üretim açığı incelendiğinde, 2001 krizi ile birlikte potansiyelin önemli ölçüde altına düşen üretimin 2002 yılında yaşanan ekonomik canlanmayla beraber tekrar potansiyele yaklaştığı ve önümüzdeki dönemde %5’ler civarında beklenen büyüme

¹³² Avrupa Eğitim Vakfı, *Ulusal Gözlemevi Ülke Raporu*, s.23.

¹³³ İİBK, *Cumhuriyetimizin 75. Yılında Türkiye’deki İstihdam Sorunları*, s.11.

¹³⁴ DİE, *İstatistik Göstergeler 1923-2002*, s.151.

oranlarının gerçekleşmesi durumunda potansiyel üretimi yakalayacağı düşünülmektedir. 2001 yılında yaşanan ekonomik kriz sonucunda ciddi bir daralma ile karşı karşıya kalan Türkiye’de, kriz sonrasında uygulamaya konulan ve 2002 yılı başında üç yıl vadeli yeni bir ekonomik programa dönüştürülen makroekonomik politikalar ve yapısal reformlarla beraber ekonomide ciddi bir canlanma süreci başlamıştır. 2002 yılında %7,8 olan GSYİH artışında, stok değişimi ve dış talep etkili olmuştur. Sektörler itibarıyla katma değer artış hızları, tarımda %7,1, sanayide %9,4 ve hizmetlerde ise %7,2 oranında gerçekleşmiştir.¹³⁵ Bu çerçevede gerçekleşen canlanmanın istihdam boyutu 10 yıllık süreçte izlendiğinde; işgücü piyasasına ilişkin güvenilir verilerin bulunabildiği ilk on yıllık dönem olan 1988-1998 dönemine ilişkin veriler, son birkaç yılın şoklarından önce ekonominin nasıl bir performans sergilediğinin belirlenmesi açısından yararlıdır. 1988 ile 1998 yılları arasında toplam istihdam (12 yaş ve üzeri insanlar) yılda ortalama %1.5 oranında bir artışla 18 milyondan 22 milyona çıkmıştır. Aynı dönem içinde işgücünün ana bölümünün geldiği 20-54 yaş grubundan oluşan nüfus kesimindeki yıllık artış oranı ise %3’ü aşmıştır. Dolayısıyla, orta hızda denebilecek olan yaklaşık yılda %4’lük bir büyüme oranının yarattığı istihdam artışı, nüfusun ana kesiminin istihdamını sağlamada yetersiz kalmıştır.¹³⁶

Değerlendirmeye yaşanan ekonomik krizler de dahil edildiğinde, istihdam 1988-2002 dönemini içeren 15 yılda 18 milyondan 20 milyonun hemen üzerine çıkmış, buna karşın çalışabilir yaştaki nüfus 34 milyondan 47 milyona çıkmıştır. Bunun sonucu son on beş yılda istihdam oranı %52,6’dan %43,5’e düşmüştür. Bu rakamlar, Türk ekonomisinin istihdam yaratma kapasitesinin yeniden yapılanma sonrasında artmadığını göstermektedir.

Bunlara karşılık, AB’de ekonominin istihdam yaratma kapasitesi 1990’lı yıllarda artmıştı. Buna rağmen Türk ekonomisi son on beş yılda artan nüfusu emebilecek istihdam kapasitesi yaratamamıştır.

1988-98 dönemi verileri esas alındığında, her yıl işgücü piyasasına giren nüfusa istihdam imkanı yaratabilmek için ekonominin ortalama %6 oranında büyümesinin gerekli olduğu görülmektedir. Bunun için öncelikle sürdürülebilir bir

¹³⁵ DPT, 2004-2006 Ön Ulusal Kalkınma Planı, Yüksek Planlama Kurulunun 22 Aralık 2003 Tarih ve 2003/61 Sayılı Kararıyla Kabul Edilmiştir., DPT Yayınları, Ankara: Aralık 2003, s.5.

¹³⁶ DPT, IV. Türkiye İktisat Kongresi, s.21.

büyümenin garanti altına alındığı makroekonomik ortamın oluşturulması gerekmektedir. Bu ortam, siyasi, ekonomik ve kurumsal istikrar ve şeffaflığın olduğu, serbest piyasa ve rekabetin önünde engellerin olmadığı, piyasaların iyi işlediği, enflasyonun fiyat mekanizmasını bozmadığı, bilgi ve teknolojinin egemen olduğu, teşebbüslerin ve yatırımların desteklendiği, iyi altyapının ve nitelikli işgücünün sağlandığı bir ortamdır.¹³⁷

2.4.2. İstihdamın Yapısı

1975 yılında Türkiye’de toplam işgücü 15.2 milyonu buluyordu. Bu işgücünün %60’a yakın bir bölümü tarım kesiminde, %14’ü sanayide, yaklaşık %5’i inşaat sektöründe ve %22 kadarı da hizmetlerde istihdam ediliyordu. 1990 yılında ise toplam işgücü 19.3 milyon olmuştur. Sektörel dağılım ise; tarımın payı %46, sanayin ki %15, inşaatın ki %5 ve hizmet sektörünün ki de %33 civarındaydı.* Tarım sektöründen dışarı kayış 90’lı yıllarda da sürmüştür. 2000 yılına gelindiğinde işgücünün (20.1 milyona ulaşan 15 ve yukarı yaş grubu) %34’ünden biraz fazlası hala tarım kesimindeydi. Bu noktada %40 pay ile hizmetler kesimi en öne çıkmıştı. Sanayinin payı %18, inşaat sektörününki de %6 idi.

İstihdam alanındaki eğilimlerin trendini görme açısından 1988 ile 1998 arasındaki verilerin incelenmesi yararlı olacaktır. Bu on yıllık dönem içinde toplam istihdam (12 ve daha yukarı yaşlardaki kişiler) yılda %1.5’luk bir artışla 17 milyondan yaklaşık 21 milyona yükselmiştir. Son yıllardaki değerlendirme de analize katıldığında (1999-2002) yaklaşık %5’lik istihdamda bir azalışın yaşandığı görülmektedir. Buda daha öncede belirtildiği gibi ülkede yaşanan olumsuz koşulların istihdama yansımaları olarak görülebileceğidir.

¹³⁷ İnsan Tunalı, Türkiye’de İşgücü Piyasası ve İstihdam Araştırması, Avrupa Eğitim Vakfı Yayınları, Ankara: 2004, ss.20-21.

*1990 yılı Nüfus Sayımına göre 23.4 milyon kişi çalışmaktaydı. Sektörlerin % payları ise şöyleydi: 53.9 tarım, 12.9 sanayi ve 28.1 de hizmetler.

Tablo 2.4. Yıllar İtibariyle İstihdam ve 15 ve Yukarı Yaştaki Nüfus

Yıl	15 + Yaştaki Nüfus	İstihdam	İstihdam (%)
1988	33 746	17 755	52,6
1989	34 315	18 222	53,1
1990	35 601	18 539	52,1
1991	36 229	19 022	52,5
1992	37 149	19 085	51,4
1993	37 923	18 047	47,6
1994	38 816	19 401	50,0
1995	39 798	19 893	50,0
1996	40 793	20 388	50,0
1997	41 808	20 362	48,7
1998	42 820	20 872	48,7
1999	43 820	21 413	48,9
2000	44 765	20 579	46,0
2001	45 702	20 367	44,6
2002	46 650	20 287	43,5

Kaynak: DİE, HİA veritabanından faydalanılarak oluşturulmuştur. 11.11.2003

Tablo 2.4.'te yıllar itibariyle 15+ yaş nüfus, istihdam ve istihdam oranının seyri gösterilmiştir. Görüldüğü gibi 15+ yaş nüfus yaklaşık 13 milyon artarken istihdam yaklaşık olarak sadece 3 milyon artmıştır. Buna rağmen istihdam oranı sürekli olarak düşme eğilimi göstererek %10 oranında bir düşüş göstermiştir.

2.4.2.1.İstihdamın Sektörel Dağılımı

Türkiye Cumhuriyetinin kuruluş yıllarından itibaren sanayileşme ülkenin temel kalkınma politikası olmuştur. Cumhuriyetin başlarında sanayi sektörünün toplam istihdam içerisindeki payı %4.6 idi.¹³⁸ Bunun yanında tarım sektörünün payı yaklaşık %90 ve hizmet sektörünün payı %6 idi.¹³⁹

Cumhuriyetin kuruluş yılı olan 1923 deki bu göstergelerden sonra tüm ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de istihdamın sektörel yapısı bir değişim ve dönüşüm içine girmiştir. Türkiye'deki ikinci büyük sanayileşme dönemi olan 1960'lı

¹³⁸ Tuncer, Bulutay, *Employment, Unemployment and Wages in Turkey*, Ankara:1995, p.95.

¹³⁹ DİE, *İstatistik Göstergeler 1923-2002*, s.156.

yıllara gelindiğinde sanayinin istihdam içindeki payı %11.5'e yükselmiştir.¹⁴⁰ 1950'li yıllardan başlayarak istihdamın tarımdaki payının gittikçe azaldığı görülmektedir. 1950-1980 yılları arasında tarımsal istihdamda gerçekleşen, on yıllar itibarı ile 10 puanlık düşüşler oldukça önemlidir. 1960 ve 1970'li yıllarda gözlenen istihdam yapısındaki bu değişimin sebepleri arasında, hızlı nüfus artışı, tarımda makineleşme ve iç göç önemli bir yer tutmaktadır. Sanayileşme hamlesi içinde olan ekonomik yapı bu göçün istihdamla ilgili olumsuz etkilerini bir dönem bertaraf etmiştir. Fakat sektörel istihdam yapısında yol açan bu gelişmeler, göç edenlerin sanayi ve hizmetler sektörünün kalifiye eleman ihtiyacını karşılayamamasından ötürü, yerini 1960'lı yılların sonlarında yapısal işsizliğe terk etmiştir. 1980'lerden sonra ise, sektörlerdeki değişimde göze çarpan bir durgunluk gözlenmiştir.¹⁴¹

İstihdamın sektörler itibarıyla dağılımı her şeyden önce bir ülkenin ekonomik gelişmişlik seviyesini belirten önemli göstergelerden birisidir. İstihdamın ekonomik gelişmeye bağlı olarak değişimini açıklayan üç sektör kanununa göre, ekonomik gelişme aşamasına geçilmesiyle beraber tarım sektörünün payı azalırken, sanayi sektörünün payı sürekli olarak artar ve bu artış devamlı hale gelir. Hizmetler sektörünün payı ise zaten sürekli artış eğilimindedir.

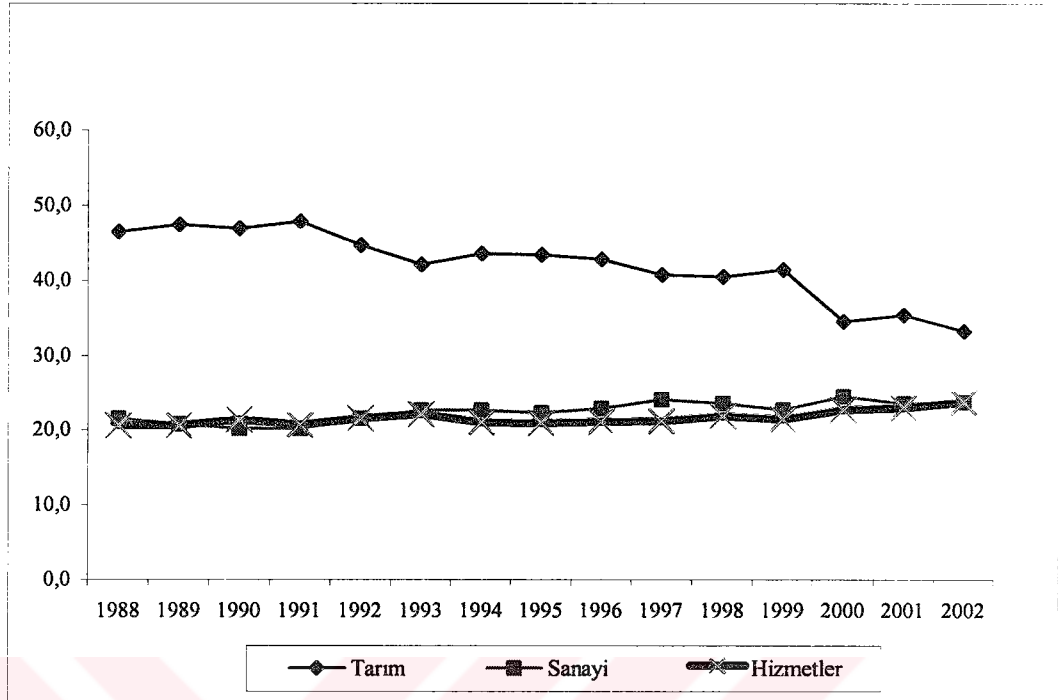
Günümüzün gelişmiş ülkelerinde, özellikle AB ülkelerinde, üç sektör kanununun tam olarak işlediği, toplam istihdam içerisinde tarım sektörünün istihdam payının %3-4'ler seviyesinde olduğu, sanayinin payının %25-30'lar, hizmetler sektörünün payının ise %65-70'ler seviyesinde olduğu görülmektedir.

---

¹⁴⁰ Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, *Türkiye'de Emek Piyasasının Yapısı ve İşsizlik*, İstanbul:1999, s.30.

¹⁴¹ İŞKUR, *İŞKUR II.Genel Kurul Çalışma Raporu*, s.8.

Grafik 2.2. Yıllar İtibariyle İstihdamın Sektörel Dağılımı,

Kaynak: DİE, HİA veritabanından faydalanılarak oluşturulmuştur.

Türkiye, toplam istihdam içerisinde tarım istihdamının hala çok yüksek pay sahibi olduğu bir ülke konumundadır. Grafik 2.2.'de yer alan verilerden, tarımda çalışan oranının azalma gösterdiği, ancak, gelişmiş ülkelerdeki gibi tek haneli rakamlara yaklaşmadığı gözlenmektedir. Tarımsal istihdam anlamında dünya ortalamasının 2001 yılı itibariyle %27 olduğu düşünülecek olursa, ülkemizde tarımsal istihdamın büyüklüğü ortaya konulacaktır. Nitekim, 2002 yılında toplam istihdamın %33.2'si tarım istihdamında yer almaktadır. Ülkemiz açısından bu noktada belirgin olan bir diğer husus ise tarımsal istihdam içerisinde kadın istihdam oranlarının, %70'lere varan oran ile oldukça yüksek seviyede olmasıdır.

Son yıllarda dünyadaki genel eğilime paralel olarak hizmetler sektörü büyümüş ve tarım sektörünün önüne geçmiştir. 1950'lerde toplam istihdamın %85'i tarımla uğraşırken, bugün bu oran %35.6'dır. Ancak gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında bu oran hala çok yüksektir. Tarımın istihdamdaki payı ABD'de %2.6, AB ortalaması ise %4.4'tür.¹⁴²

¹⁴² (Çevrim İçi), Worldbank, **World Development Indicators 2002**.
www.worldbank.org/data/wd2002; 27.11.2003.
OECD, **OECD in Figures, Statistics on the Member Countries**, p.19.

Tablo 2.5. Yıllara Göre İstihdamın Sektörel Dağılımı, (1988-2002)

YILLAR	Tarım	Sanayi	Ticaret	Hizmetler
1988	46,5	21,5	11,4	20,6
1989	47,4	20,8	11,2	20,6
1990	46,9	20,2	11,6	21,3
1991	47,8	20,2	11,4	20,7
1992	44,7	21,6	12,3	21,5
1993	42,2	22,6	13,1	22,1
1994	43,6	22,6	12,8	21,0
1995	43,4	22,3	13,4	21,0
1996	42,8	22,9	13,1	21,1
1997	40,8	24,1	13,9	21,2
1998	40,5	23,6	14,0	21,9
1999	41,4	22,8	14,4	21,5
2000	34,5	24,5	18,2	22,7
2001	35,4	23,6	18,0	23,0
2002	33,2	23,8	19,2	23,8

Kaynak: DİE, HİA veritabanından faydalanılarak oluşturulmuştur. 15.12.2003.

2002 yılı itibariyle sanayi sektörünün istihdam payı %23.8'dir. AB ülkeleri ortalaması 2002 yılı için %28 düzeyindedir. Türkiye'de sanayi sektörünün istihdam payı gelişmiş ülke oranlarına ilk bakışta yakın görünse de, artan istihdamın ihmal edilemeyecek bir bölümü kayıtdışı ve düşük verimlilikte olmuştur.

Gelişmiş ülkelerde sanayinin önemi azalmamış olmakla birlikte, istihdam açısından sanayi toplumu kimliği, yerini hizmet toplumu kimliğine bırakmakta, istihdamda en büyük payı hizmetler sektörü almaktadır. Ülkemiz hizmet sektörü istihdamının bu gelişmelere paralellik göstermediği görülmektedir. Ülkemizde hizmetler sektörünün ticaret sektörü ile birlikte payı %40'lar seviyesinde iken, gelişmiş ülkelerde bu oran %75'lere kadar çıkmaktadır.

2.4.2.2.İstihdam Edilenlerin İşteki Duruma Göre Dağılımı

Türkiye'de istihdamın özelliklerini ve mevcut işlerin niteliğini anlayabilmek için istihdamın isteki konumuna göre nasıl dağıldığını incelemek gerekir. Türkiye'de, ekonomik gelişme ve istihdam ilişkisinde önemli göstergelerden birisi de istihdam edilenlerin işteki durumu yani statü dağılımıdır.¹⁴³ Gelişmiş ülkeler açısından temel gösterge, toplam istihdam içerisinde "ücretli-maaşlı" çalışanların oranının diğer

¹⁴³ Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, a.g.e., s.34.

gruplara oranla daha yüksek olmasıdır. AB ülkelerinde ücret ve maaş karşılığı çalışanların oranı toplam istihdamın ortalama olarak %70'ini oluşturmaktadır. Ülkemizde ise ücret ya da maaş karşılığı çalışanların oranı %43.1'dir. Bu oran, gelişmiş ülkelere kıyasla önemli ölçüde düşüktür.

Tablo 2.6. İşteki Duruma Göre İstihdam Edilenlerin Dağılımı (Bin)

Yıllar	Toplam	Ücretli	Yevmiyeli	İşveren	Kendi hesabına	Ücretsiz aile işçisi
1988	17 755	5 884	1 286	629	4 594	5 361
1989	18 222	5 810	1 204	628	4 868	5 713
1990	18 539	6 188	1 035	833	4 901	5 582
1991	19 022	6 036	1 160	967	4 835	6 025
1992	19 085	6 189	1 389	1 043	4 904	5 562
1993	18 047	6 233	1 404	1 090	4 542	4 779
1994	19 401	6 406	1 582	1 095	4 894	5 425
1995	19 893	6 646	1 695	1 108	4 949	5 495
1996	20 388	7 065	1 766	1 160	4 800	5 597
1997	20 362	7 256	1 948	1 119	5 023	5 017
1998	20 872	7 660	1 772	1 265	4 955	5 222
1999	21 413	7 510	1 977	1 093	5 151	5 683
2000	20 579	8 146	2 052	1 098	5 040	4 243
2001	20 367	8 209	1 698	1 141	5 001	4 318
2002	20 287	8 741	1 594	1 169	4 755	4 028

Kaynak: DİE, HİA veritabanından faydalanılarak oluşturulmuştur. 11.12.2003

Türkiye’de, Tablo 2.6.’da da görüldüğü üzere, istihdam edilenlerin statü itibariyle dağılımı açısından en belirgin özellik, “ücretsiz aile işçiliği”nin oldukça yaygın oluşudur. Gelişmiş ülkelerde, özellikle AB ülkelerinde, ücretsiz aile işçilerinin toplam istihdam içerisindeki oranı %2-3’ler seviyesindeyken, Türkiye genelinde bu oran %20’lere ulaşmaktadır.

Türkiye’de kır-kent ayırımı çerçevesinde, ücretsiz aile işçilerinin tamamına yakınının kırsal alanlarda bulunduğu ve kadınların erkeklere göre çok daha önemli oranda ücretsiz aile işçisi olarak çalıştıkları sonucuna ulaşılmaktadır. Ülkemizde kırsal alandaki kadınların %85’ine yakını, ücretsiz aile işçisi şeklinde istihdam edilmektedir. Ancak, kırdan kente göç süreci ücretsiz aile işçileri oranının da düşmesine neden olmaktadır.

2.4.2.3.İstihdam Edilenlerin Eğitim Durumu İtibariyle Dağılımı

Türkiye’de her yaş grubu için demografik firdat penceresinden yararlanma şansı bulunmaktadır.İstihdamın büyümesi halinde hanehalkı geliri artacak ve tasarruflarda bir artış ortaya çıkacaktır.¹⁴⁴ İstihdamın eğitim itibariyle dağılımı, bir ülkedeki işgücünün niteliğini yansıtan en önemli göstergelerden biridir.

Tablo 2.7. İstihdam Edilenlerin Eğitim Düzeylerine Göre Dağılımı

Yıllar	Toplam (%)	Okur yazar olmayanlar (%)	Lise altı (%)	Lise ve lise dengi meslek okulu (%)	Yüksek okul fakülte (%)
1988	100,0	17,5	68,5	9,0	4,9
1989	100,0	16,7	69,5	8,7	5,2
1990	100,0	15,4	70,0	9,3	5,3
1991	100,0	15,0	70,5	9,4	5,2
1992	100,0	13,2	70,4	10,8	5,6
1993	100,0	10,2	71,6	12,0	6,2
1994	100,0	10,9	70,9	11,9	6,3
1995	100,0	10,2	69,7	13,5	6,6
1996	100,0	10,1	68,8	14,1	7,0
1997	100,0	9,3	68,7	14,5	7,6
1998	100,0	8,8	68,2	15,3	7,6
1999	100,0	8,8	68,6	14,6	7,9
2000	100,0	8,6	65,8	16,7	8,9
2001	100,0	8,3	65,2	17,1	9,3
2002	100,0	7,4	64,4	18,0	10,2

Kaynak: DİE, HİA veritabanından faydalanılarak oluşturulmuştur. 11.12.2003

Türkiye’de istihdam edilenlerin büyük bölümü, lise altı eğitim seviyesinde kısacası ilkokul mezunudur. 2002 yılı itibariyle lise altı düzeyde eğitim seviyesine sahip olanların oranı %64.4’dür. Bu noktada dikkati çeken oran ise okur yazar olmayanların toplam istihdam içerisinde hâla %7.4 pay sahibi oluşudur.

Öte yandan 1988–2002 döneminde, gerek lise ve dengi meslek okulları mezunlarının, gerek yüksek okul ve fakülte mezunlarının istihdam payları ikiye katlanmıştır. Bu bulgular demografik fırsat penceresi tezini destekler niteliktedir.¹⁴⁵

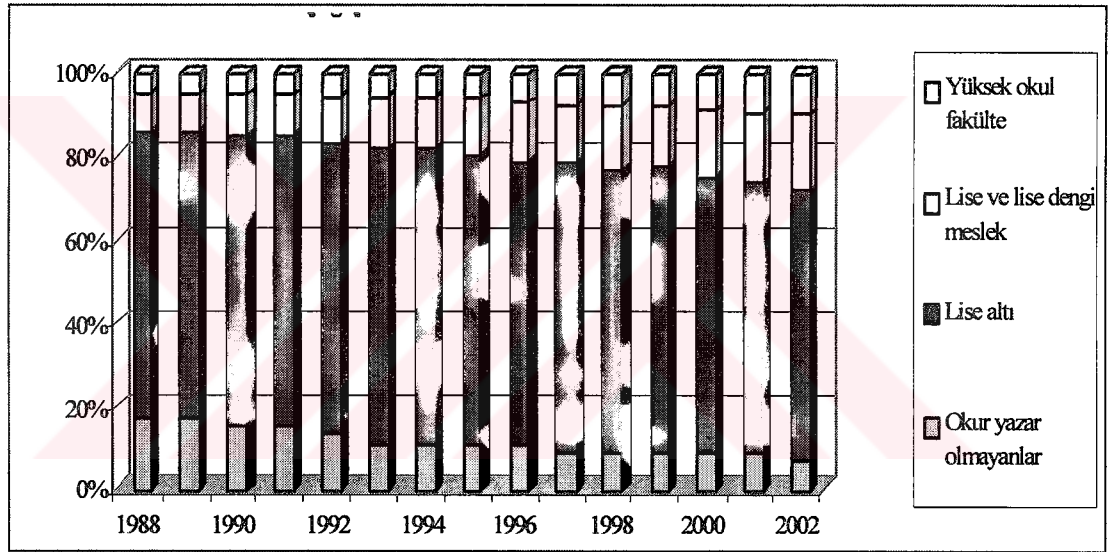
¹⁴⁴ İnsan, Tunali, “To Work or not to Work: An Examination of Female Labour Force Participation Rates in Urban Turkey”, Annual Conference of the Economic Research Forum, Beirut:1997, p.149.

¹⁴⁵ Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, a.g.e., s.52.

2002 yılında Türkiye genelinde istihdam edilenlerin %49.4'ünü ilköğretim mezunları oluşturmaktadır. Bunu, %18.3 ile lise ve lise dengi meslek, %11.3 ile ilköğretim- ortaokul ve orta dengi meslek okulu, %10.6 ile yüksekokul ve fakülte mezunları izlemektedir. İstihdam edilenlerin %71.1'ini lise-alt eğitim alanlar ile hiç eğitim almayanlar oluşturmaktadır. Kentsel yerlerde ise istihdam edilenlerin %39.5'ini ilköğretim, %26.3'ünü lise ve lise dengi meslek, %17.3'ünü yüksekokul ve fakülte, %13.9'unu ise ilköğretim, ortaokul ve orta dengi meslek mezunları oluşturmaktadır. Kırsal yerlerde istihdam edilenlerin, %60.1'ini ilköğretim, %9.6'sını lise ve lise dengi meslek, %8.4'ünü ilköğretim, ortaokul ve orta dengi meslek, %3.3'ünü ise yüksekokul ve fakülte mezunları oluşturmaktadır.

Grafik 2.3. İstihdam Edilenlerin Eğitim Durumuna Göre Dağılımı,

Kaynak: DİE, HİA veritabanından faydalanılarak oluşturulmuştur.

İstihdamdakilerin ancak küçük bir kısmı mesleki nitelik kazandıran okullardan mezun olurken, yüksekokul mezunları dışında kalan büyük çoğunluk mesleki bir vasıf kazandırmayan okullardan mezun olmuş ve mesleki yeterlilik ancak işbaşında eğitim ile kazanılmıştır. Ayrıca, meslek eğitimi almış ara insangücü, işgücü piyasasında en fazla ihtiyaç duyulan kesim olmasına karşın, meslek lisesi mezunlarının istihdamdaki oranının oldukça düşük olması dikkati çeken önemli bir husustur. Bunun başlıca nedenleri ise, meslek eğitimine yeterince önem verilmemesi, meslek eğitiminin işgücü piyasasının ihtiyaçları paralelinde gelişmemesi, kişilere yeterli meslek eğitiminin verilemiyor olması ve bu okullardan mezun olanların tamamının, yanlış meslek seçimi veya üst öğrenim kurumuna devam etme isteği

nedeniyle çalışma yaşamına yönelememesidir. Öte yandan öğrenciler, ilköğretimin 7. ve 8. sınıflarında mesleğe yönlendirme hizmetlerinden yeterince yararlanamadıkları için isabetli tercihler yapamamakta ve kendi ilgi ve yeteneklerine uygun olmayan meslekler seçmektedirler.

2.4.2.4.İstihdam Edilenlerin Yaş ve Cinsiyete Göre Dağılımı

Türkiye 1980'lerde çalışma çağındaki nüfusun, geri kalan nüfusa kıyasla daha hızlı arttığı bir aşamaya girmiştir. Çalışma yağındaki nüfus, 2001 yılında ortalama %2.7'lik bir büyüme hızına ulaşmış ve sonra yavaşlamaya başlamıştır.¹⁴⁶ Çalışma çağındaki nüfusun büyüme hızı, daha hızlı da hızlı bir ekonomik büyüme hızı için önemli bir enerji kaynağı görevi üstlenebilirse, Türkiye için demografik fırsat penceresi aklamına gelmektedir.¹⁴⁷

DİE, 2002 yılı verilerine göre Türkiye'de istihdam edilenlerin yaş gruplarına göre dağılımına bakıldığında, istihdamdakilerin %17.79'unun 15-24 yaş aralığında olduğu gözlenmektedir. 25-34 yaş grubunda bulunanlar %32.24 ile istihdamdakilerin en yüksek oranını teşkil etmektedir. Daha sonra sırasıyla, %25.20 ile 35-44 yaş grubundakiler, %14.80 ile 45-54 yaş grubundakiler, %6.67 ile 55-64 yaş grubundakiler ve %3.29 ile 65+ yaş grubundakiler gelmektedir.

---

¹⁴⁶ Shorter, F., " The Crisis of Population Knowledge in Turkey", New Perspectives of Turkey, 1923-1944, DİE Yayınları, Ankara: 1995, p.7.

¹⁴⁷ Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, a.g.e., s.48.

Tablo 2.8. Yıllara ve Yaş Gruplarına Göre İstihdamın Dağılımı (Bin)

Yıllar	Yaş Grupları	Toplam	Yıllar	Yaş Grupları	Toplam
1990	12-14	784	2000	15-19	2054
1990	15-19	2503	2000	20-24	2448
1990	20-24	2145	2000	25-29	3122
1990	25-29	2573	2000	30-34	3000
1990	30-34	2396	2000	35-39	2700
1990	35-39	2307	2000	40-44	2284
1990	40-44	1782	2000	45-49	1702
1990	45-49	1399	2000	50-54	1179
1990	50-54	1226	2000	55-59	809
1990	55-59	1011	2000	60-64	558
1990	60-64	687	2000	65+	728
1990	65+	508	2000	Toplam	20584
1990	Toplam	19321	2001	15-19	1843
1995	12-14	653	2001	20-24	2397
1995	15-19	2183	2001	25-29	3090
1995	20-24	2396	2001	30-34	3009
1995	25-29	3024	2001	35-39	2724
1995	30-34	2863	2001	40-44	2296
1995	35-39	2509	2001	45-49	1735
1995	40-44	2095	2001	50-54	1179
1995	45-49	1551	2001	55-59	804
1995	50-54	1121	2001	60-64	559
1995	55-59	872	2001	65+	735
1995	60-64	651	2001	Toplam	20371
1995	Toplam	20545			

Kaynak: DİE, HİA veritabanından faydalanılarak oluşturulmuştur. 18.12.2003.

İstihdam edilenlerin yaş durumuna ve cinsiyetlerine göre dağılımına bakıldığında, kadın ve erkekler arasında farklılıklar göz çarpmaktadır. 15-24 yaş grubunda bulunan erkeklerin %15.47'si, istihdam edilirken, kadınların %23.63'ü istihdam edilmektedir. Ayrıca, 25-34 yaş grubunda ise, erkeklerin %33.87'si, kadınların %28.14'ü, 35-44 yaş grubunda da erkeklerin %26.26'sı, kadınların %22.51'i istihdam edilmektedir.

Evlenme ve çocuk sahibi olma gibi nedenlerle kadınların 25-34 yaşları arasında çalışma hayatına ara veya son vermelerinde bir azalış söz konusudur. Kadınlar en çok 25-34 yaş grubunda olanlar istihdam edilmektedirler.

2.5.İşsizlik

En genel ifadesiyle işsizlik, işgücü düzeyi ile istihdam düzeyi arasındaki fark olarak anlaşılmaktadır. İşsizlik gerek ülkemizin gerekse diğer ülkelerin temel sosyo-ekonomik sorunlarından birisidir. Bu sorun, toplumsal açıdan üretken kaynakların verimli kullanılmaması bir başka deyişle, boşa harcanması anlamındadır. Bu konuda birinci bölümde detaylı bilgi sunulmuştur.

2.5.1.Genel Eğilimler

Krizler (Nisan-1994 krizi, Rusya krizinin etkileri, 1999 depremleri ve Şubat-2001 krizi) işsizlik sorununu da derinleştirmiştir. Özellikle son kriz sonrası 2002 yılında işsiz sayısında bir milyon civarında bir artışla 2,4 milyona ve işsizlik oranında iki haneli rakamlara (%10,6) ulaşılmıştır. Tarım sektörü hariç tutulduğunda işsizlik oranı %15,1'e ulaşmıştır.

Genç nüfus, işsizlerin çoğunluğunu oluşturmaktadır. İşsizlerin yarısı 25 yaşın altındadır. Son yıllarda eğitilmiş gençlerde işsizlik oranı artmış, %29,4'e ulaşmıştır. Bunun nedenleri arasında ülkemizde kaliteli ve yüksek gelirli iş yaratılmaması, eğitilmiş gençlerin girişimcilik özelliğinin yetersiz olması ve eğitim-istihdam ilişkisinin zayıf olması sayılabilir. Bunun sonucu çok iyi eğitilmiş gençlerimiz, gelişmiş ülkelere gitmekte, beyin göçü zaten kıt olan nitelikli insan kaynaklarımızı azaltmaktadır.

Araştırmalar, çalışma yaşamlarının son dönemlerinde olanlar dışında herkesin 2001 krizinden etkilendiğini göstermektedir. Çalışma yaşamlarının orta dönemlerinde olanlar (35-54 yaşlar), işsizler arasındaki paylarının hızla artmasından da görüldüğü gibi, krizden en ağır biçimde etkilenenlerdir. Bu, titizlikle ele alınması gereken yeni ve alarm veren bir gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.5.2.İşsizliğin Yapısı

İşsizlik oranları, bir ekonominin konjonktürel performansını ve etkinliğini göstermesi bakımından önemlidir. Ülkemizde işsizlik oranı 2002 yılı itibariyle %10.6'dır. Türkiye bu oranla 30 OECD Ülkesi içinde en yüksek 4. sırada gelmektedir.¹⁴⁸ Üstelik, Ülkemizde tarımsal istihdamın toplam istihdam içerisindeki

¹⁴⁸ (Çevrim İçi), OECD, **OECD Main Economic Indicators**, www.oecd.org, 22.03.2004.

ağırlıklı payı da hesaba katılmalıdır. Nitekim, toplam işsizlik oranının %8.5 olduğu 2001 yılında, kentsel kesimde işsizlik oranı %11.5'tir. Aynı yıl için kırsal kesimde işsizlik oranı %4.8 düzeyinde gerçekleşmiştir. Öte yandan, işsizlik, tarım / tarım dışı ayrımına göre ele alındığında, yine 2001 yılında tarım sektöründe işsizlik oranının %10.6; tarım-dışı sektörlerde ise %12.1 olduğu görülmektedir.

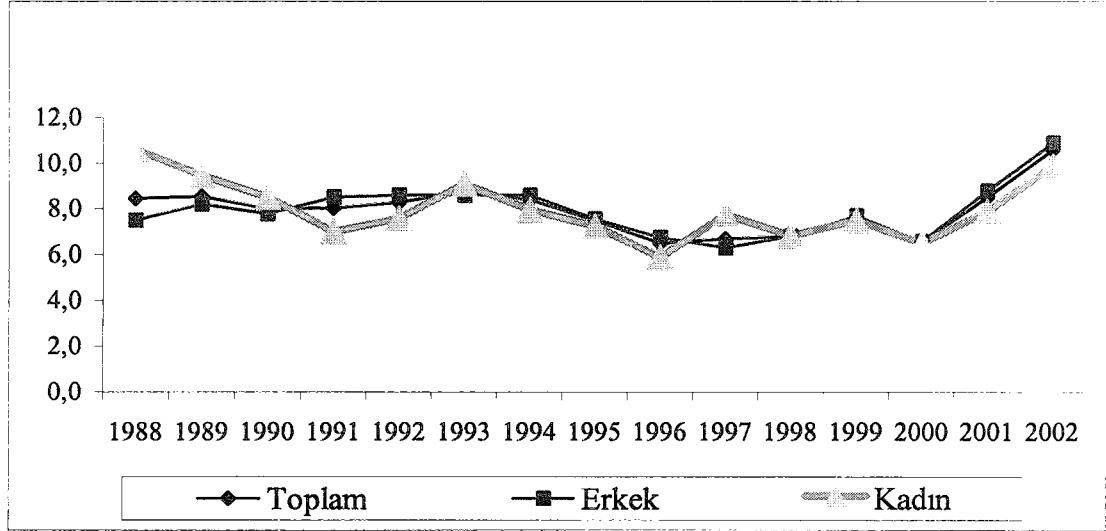
Tablo 2.9. Yıllara Göre İşsizlik Oranları

Yıllar	TÜRKİYE		
	Toplam	Erkek	Kadın
1988	8,4	7,5	10,6
1989	8,6	8,2	9,5
1990	8,0	7,8	8,5
1991	8,1	8,5	7,0
1992	8,3	8,6	7,6
1993	8,8	8,6	9,1
1994	8,4	8,6	8,0
1995	7,5	7,6	7,3
1996	6,5	6,8	5,9
1997	6,7	6,3	7,8
1998	6,8	6,8	6,9
1999	7,7	7,7	7,5
2000	6,6	6,6	6,5
2001	8,5	8,8	7,9
2002	10,6	10,9	9,9

Kaynak: DİE, HİA veritabanından faydalanılarak oluşturulmuştur. 22.12.2003

Ülkemizde işsizlik oranı 1988-1994 döneminde %8'lerde seyretmiş; 1996-1998 döneminde %6'lara gerilemiş; daha sonra hızlı bir artış eğilimi ile 2002'de %10.6'ya varmıştır.

Grafik 2.4.Yıllar İtibariyle İşsizlik Oranı

Kaynak: DİE, HİA veritabanından faydalanılarak oluşturulmuştur. 11.12.2003

Türkiye'deki işsizliğin yapısı konusundaki tespitler madde madde sıralandığında ise;

- Genel olarak bekar, genç kentli ve eğitilmiş insanların yoğun olarak yaşadığı bir süreçtir.
- Kentlerde kadınlarda işsizlik oranı erkeklerden daha yüksektir.Kırsal alanda ise tersi sözkonusudur.
- İlk kez iş arayanların oranı toplam işsizler içerisinde önemli bir orana sahiptir.
- 15-24 yaş grubu eğitilmiş gençlerin işsizlik oranı görece olarak yüksektir.
- İşsizler içinde işini kaybedenlerin en yoğun olarak çalıştıkları iş alanı imalat sanayi ve inşaat iş kollarıdır.
- İşsizlerin eğitim düzeylerine göre en yoğun olduğu grup okur yazar olmayan ve ilköğretim alanlarıdır.

2.5.2.1.İşsizlerin Kent-Kır Ayrımına Göre Dağılımı

Son on iki yıllık (1988-2002) veriler incelendiğinde kentsel işsizlik oranlarının, hem kırsal işsizlik oranları hem de toplam işsizlik oranlarının üzerinde seyrettiği görülmektedir. Yıllara göre kentsel işsizlik oranları tablosunda da görüldüğü gibi kentsel işsizlik oranı 2002 yılında %14,3 olarak gerçekleşmiştir. Ancak 1988

yılındaki kentsel işsizlik oranı ise %13,1'idi. Tablo 2.10.'dan da görüldüğü üzere yüksek olan kentsel işsizlik oranları 1996 yılında bir düşüğe geçmiş, ardından yükseliş trendine girerek (ekonomik krizin etkisiyle de) %14,3 seviyesine yükselmiştir.

Tablo 2.10.Kentsel Alanlarda İşsizlik Oranları

Yıllar	KENT		
	Toplam	Erkek	Kadın
1988	13,1	9,7	28,3
1989	13,1	10,1	26,2
1990	12,1	9,6	23,6
1991	12,5	10,5	22,4
1992	12,4	10,5	20,5
1993	12,4	10,3	22,3
1994	12,2	10,3	20,1
1995	10,5	8,8	18,0
1996	9,7	8,5	15,0
1997	9,7	8,0	17,1
1998	10,3	8,9	16,2
1999	11,3	9,9	17,3
2000	8,8	7,8	13,0
2001	11,5	10,3	16,8
2002	14,3	13,1	18,8

Kaynak: DİE, HİA veritabanından faydalanılarak oluşturulmuştur. 22.12.2003

Bunun yanında kentsel kesimde, erkeklerin işsizlik oranı ise daha düşük seviyede toplam işsizlik seviyesine paralel olarak seyretmektedir.

Tablo 2.11.Kırsal Alanlarda İşsizlik Oranları

Yıllar	KIR		
	Toplam	Erkek	Kadın
1988	5,0	5,3	4,4
1989	5,3	6,2	3,9
1990	4,9	6,0	3,4
1991	4,6	6,4	2,0
1992	4,9	6,5	2,4
1993	5,3	6,7	2,8
1994	5,0	6,5	2,4
1995	4,7	6,1	2,4
1996	3,6	4,6	1,9
1997	3,7	4,2	2,7
1998	3,2	4,0	1,9
1999	3,8	4,8	2,2
2000	4,0	4,9	2,1
2001	4,8	6,5	1,8
2002	5,8	7,3	3,0

Kaynak: DİE, HİA veritabanından faydalanılarak oluşturulmuştur. 22.12.2003

Kırsal alanda erkeklerin işsizlik oranlarında 1994 - 1995 yıllarında başlayan düşüş, 2001 yılında 1988 yılındaki seviyelere ulaşmıştır. Kadınların durumuna bakıldığında ise Tablo 2.11'de görüldüğü gibi, genelde eşit aralıklarla dalgalandığı görülmektedir. 1997 yılı işsizlik oranlarının hem toplamda hem de erkeklerde düştüğü bir yıl olmasına karşın bu dönemde kadınların işsizlik oranlarında bir artış tespit edilmiş ancak 1998 yılından itibaren %2 civarındaki istikrarlı seyrini 2001 yılına kadar sürdürmüştür. 2002 yılında kırsal kesimde kadınlarda işsizlik oranı, toplam işsizlik oranına paralel olarak artmıştır.

2.5.2.2.İşsizlerin Eğitim Durumuna Göre Dağılımı

İşsizlerin eğitim durumuna göre dağılımına Tablo 2.12.'den bakıldığında, 2002 yılında 2 milyon 412 bin işsizın 1 milyon 502 bini, yani % 62'si ortaokul ve altında eğitim görmüş kişilerden meydana gelmiştir. Bu durum, işsizliğin en önemli sebebinin düşük nitelik düzeyi olduğunu göstermektedir. Öte yandan, ekonomik kriz her eğitim durumundaki işgücü için farklı oranlarda aynı sonucu doğurmuştur.¹⁴⁹

¹⁴⁹ DPT, IV.Türkiye İktisat Kongresi, s.28.

Toplam işgücü içerisinde 2001 krizinden en çok etkilenen eğitim grubu, işsizlik oranı 2002 yılında %56'lık bir artışla okur yazar olmayan grup olmuştur. Bunu yüksek okul ve fakülte mezunları %43'lük artışla, lise altı grup %23 artışla, lise ve dengi meslek okullarından mezun grup ise %12'lik artışla izlemiştir.

Cinsiyete göre dağılımına bakıldığında ise; 2001 krizi eğitim durumuna göre erkeklerde toplam işsizlik oranını 2002'ye, %23'lük bir artışla taşımıştır. Erkeklerde işsizlik oranının en yüksek olduğu eğitim grubu yüksek okul ve fakülte mezunlarında %40'lık bir artışla gerçekleşmiştir. En düşük olduğu grup ise %7'lik bir artışla lise ve dengi meslek okullarından mezun olan işgücünde gerçekleşmiştir. Kadınların işsizlik oranlarına bakıldığında da, 2002'de toplam işsizlikte %26'lık bir artış görülürken, işsizlik oranının en yüksek olduğu eğitim grubu okur yazar olmayan grupta %141'lik bir artışla gerçekleşmiştir. Bunu, %51'lik bir artışla yüksek okul ve fakülte mezunu işgücü takip etmiştir. En düşük işsizlik oranı %9 ile lise altı eğitim görmüş işgücünde gerçekleşmiştir.

Tablo 2.12. Eğitim Durumuna Göre İşsizlik Oranı, Türkiye

Yıllar	Toplam	Okur yazar değil	Lise altı	Lise ve lise dengi meslek	Yüksek okul fakülte
1988	8,4	3,7	8,1	18,1	9,1
1989	8,6	5,0	8,3	17,6	6,7
1990	8,0	4,4	7,6	16,4	6,9
1991	8,1	3,0	7,9	16,1	7,6
1992	8,3	2,9	8,0	16,1	8,2
1993	8,7	3,2	8,3	15,6	8,1
1994	8,4	3,2	7,8	15,9	7,5
1995	7,5	2,8	6,9	14,1	6,1
1996	6,5	2,1	5,6	13,4	6,3
1997	6,7	1,7	5,6	14,4	6,4
1998	6,8	2,2	5,6	13,6	8,1
1999	7,7	2,2	6,7	14,4	7,7
2000	6,6	3,6	5,9	10,6	6,9
2001	8,5	3,2	8,0	13,3	7,6
2002	10,6	5,0	9,9	14,9	10,9

Kaynak: DİE,HİA veritabanından faydalanılarak oluşturulmuştur. 22.12.2003.

Kentsel kesimde işsizlik oranının 2001 krizi sonrası 2002'de en yüksek olarak gerçekleştiği eğitim grubu, işsizlik oranı %64'lük bir artışla okur yazar olmayan grupta görülmüştür. Bunu %43 artışla yüksek okul ve fakülte mezunu işgücü takip

ederken, işsizlik oranı en az etkilenen kesim %14'lük bir artışla lise ve dengi meslek okullarından mezun olan işgücü oluşturmaktadır.

Kentsel kesimde cinsiyete göre duruma bakıldığında ise, erkeklerde; toplam işsizlik oranının 1988'de 9,7'den 2001'de 10,3'e yükseldiği, bu oranın %27'lik artışla 2002 yılında 13,1'e ulaştığı görülmektedir. Kentsel kesimde, erkeklerde işsizlik oranının 2001 kriz yılından sonra 2002'de en çok arttığı eğitim grubu %55'lik artışla okur yazar olmayan grup, en az artan eğitim ise grubu %12'lik artışla lise ve dengi meslek okullarından mezun olan grupta olduğu görülmektedir. 2001-2002 döneminde erkeklerde, yüksek okul ve fakülte mezunlarının işsizlik oranında ise %36'luk bir artış kaydedilmiştir.

Kentsel kesimde; kadınlarda ise; toplam işsizlik oranının 1988'de 28,3'den 2001'de 16,7'ye düştüğü, bu oranın, %12,5'lik bir artışla 2002 yılında %18,8'e ulaştığı görülmektedir. Ancak 1988 yılından 2002 yılına kadar olan dönemde kadınların işsizlik oranlarında belirgin bir düşüş kaydedilmekte, 2001 krizine rağmen 2002'de bu düşüşün %9,5 seviyelerinde korunduğu görülmektedir. Kentsel kesimde kadınlarda işsizlik oranının 2001 kriz yılından sonra 2002'de en çok arttığı eğitim grubu 6,6'dan 14,2'ye %115 artışla okur yazar olmayan grup, en az artan eğitim grubu 18,7'den 17,9'a %4,5'lik düşüşle lise altı eğitim görmüş grup olduğu görülmüştür. Lise altı eğitim görmüş kadın işgücünde kriz döneminde artış kaydedilmiştir. Yüksek okul ve fakülte mezunlarının işsizlik oranlarında ise 9,7'den 14,5'e %49'luk bir artış görülmüştür.

Tablo 2.13- Eğitim durumuna göre işsizlik oranı, Kent

Yıllar	TOPLAM				
	Toplam	Okur yazar değil	Lise altı	Lise ve lise dengi meslek	Yüksek okul fakülte
1988	13,1	12,6	12,1	19,3	9,3
1989	13,1	17,8	12,4	17,5	7,4
1990	12,0	16,8	11,2	16,4	7,2
1991	12,5	16,4	12,0	15,9	7,2
1992	12,3	12,1	11,8	16,1	8,4
1993	12,3	12,8	11,7	16,0	8,6
1994	12,1	13,5	11,8	15,7	7,0
1995	10,5	10,9	10,2	13,7	5,9
1996	9,6	8,4	8,9	13,7	6,1
1997	9,7	6,8	8,9	14,2	6,4
1998	10,3	8,8	9,4	13,9	8,2
1999	11,3	10,2	10,9	14,6	7,7
2000	8,8	9,7	8,6	10,1	7,0
2001	11,5	11,0	11,6	13,6	7,8
2002	14,3	18,1	14,5	15,5	11,2

Kaynak: DİE, HİA veritabanından faydalanılarak oluşturulmuştur

Kırsal kesimde; işsizlik oranı 1988'den 2001 yılına kadar olan dönemde görece düşüş göstermiştir. 1988'de 5,0 olan toplam işsizlik oranı, 2001 yılında 4,8 olarak gerçekleşmiştir. Ancak 2002 yılında işsizlik oranı %20'lik bir artışla 5,8'e yükselmiştir. Buna bağlı olarak da, kırsal kesimde işsizlik oranının 2001 kriz yılından sonra 2002'de en yüksek olarak gerçekleştiği eğitim grubu, işsizlik oranı %52'lik artışla yüksek okul ve fakülte mezunlarında görülmüştür. Bunu, işsizlik oranı %20'lik artışla lise altı eğitim görmüş grup takip ederken, işsizlik oranı en az etkilenen kesim %6.5'lik bir artışla lise ve dengi meslek okullarından mezun olan işgücü olmuştur.

Kırsal kesimde cinsiyet durumuna göre dağılım incelendiğinde ise erkeklerde; toplam işsizlik oranının 1988'de 5,3'den 2001'de 6,4'e yükseldiği ve bu oranın %14'lük bir artışla 2002'de 7,3'e ulaştığı görülmektedir. Kırsal kesimde erkeklerde işsizlik oranının 2001 kriz yılı ardından 2002'de en çok arttığı eğitim grubu, işsizlik oranı 5,6'dan 7,7'ye %37,5'lik artışla yüksek okul ve fakülte mezunlarında, en az artan eğitim grubu ise işsizlik oranı 4,2'den 3,7' %11'lik bir düşüşle okur yazar olmayan grupta görülmüştür. Kriz döneminde kırsal kesimde, okuryazar olmayan

erkek işgücü istihdamında yüksek okul ve fakülte mezunları aleyhine bir artış kaydedilmiştir.

Kırsal kesimde kadınlarda ise; toplam işsizlik oranının 1988’de 4,4’den, 2001’de 1,8’e düştüğü ve bu oranın %66’lık bir artışla 2002 yılında 3,0’a ulaştığı görülmektedir. Ancak, 1988 yılından 2002 yılına kadar olan dönemde 2001 krizine rağmen, işsizlik oranlarında kentsel alanda olduğu gibi bir düşüş görülmektedir. 1988 yılına göre 2002 yılında, kadın işgücündeki toplam işsizlikte %31 azalma kaydedilmiştir. Kırsal kesimde kadınların işsizlik oranlarının 2001 kriz yılı ardından 2002’de en çok arttığı eğitim grubu, işsizlik oranları %114’lük artışla okur yazar olmayan grup, işsizliğin en az arttığı eğitim grubu ise işsizlik oranı %38 artışla lise altı eğitim görmüş grupta gerçekleşmiştir.

Kırsal kesimde, kentsel kesimde olduğu gibi kriz döneminde, lise altı öğrenim görmüş kadın işgücü istihdamında artış kaydedilmiştir. Yüksek okul ve fakülte mezunu işgücü işsizlik oranlarında ise ortalama %70’lik bir artış görülmüştür.

Tablo 2.14. Eğitim Durumuna Göre İşsizlik Oranı, Kır

Yıllar	TOPLAM				
	Toplam	Okur yazar değil	Lise altı	Lise ve lise dengi meslek	Yüksek okul fakülte
1988	5,0	1,7	5,2	15,4	8,4
1989	5,3	2,6	5,3	17,9	4,9
1990	4,9	1,9	5,0	16,3	6,2
1991	4,6	0,9	4,8	17,0	8,8
1992	4,9	1,1	4,9	16,0	7,4
1993	5,3	1,1	5,5	14,3	5,6
1994	4,9	1,1	4,7	16,3	10,4
1995	4,7	1,2	4,3	15,4	6,9
1996	3,6	0,9	3,0	12,7	8,0
1997	3,6	0,5	2,9	15,2	6,3
1998	3,2	0,6	2,4	12,8	7,7
1999	3,8	0,6	3,3	13,7	7,7
2000	4,0	2,5	3,2	12,3	6,3
2001	4,8	1,8	4,4	12,3	6,5
2002	5,8	2,1	5,3	13,1	9,9

Kaynak: DİE, HİA veritabanından faydalanılarak oluşturulmuştur

2.6. İstihdam Politika Önerileri

Türkiye’de uygulanan istihdam politikaları, özellikle işsizliği azaltıcı istihdamı artırıcı yönüyle ele alındığında, genel çerçeveye itibariyle Türkiye’nin doğru ve gerçekçi politikaları belirleme konusunda başarısız olduğu görülmektedir. Ancak bu konuda başarılı olmuş ülkeler de mevcuttur. Bu konuda yapılması gereken bu ülke örneklerini gözden geçirmek ve ülke şartları içerisinde bunların adaptasyonunu sağlamak olmalıdır.

Bu çerçevede, istihdam politikalarında son 15 yılda başarılı olmuş ülkeler (İngiltere, Hollanda, Danimarka, ABD) değerlendirildiğinde, her ülke farklı nitelikler taşıyan uygulamaları gerçekleştirmişlerdir. Ancak istihdam ve işsizlik sorununa yönelik olarak hemen hemen her ülkede bu politikaların ortak bir özellik taşıdığı da bilinmektedir. Bu ortak özellikler arasında;

- Kapsamlı bir makro ekonomik politikanın oluşturulması,
  - Sosyal tarafların desteği ve fikir birliği ile reformların uygulanması,
  - İşgücü piyasasına yönelik düzenlemelerin mali ve sosyal politikalarla bütünlük içinde olması,
  - Yatırım ortamının iyileştirilmesi,
- sayılabilir.¹⁵⁰

Bunların yanında, Türkiye’de planlı dönemden itibaren uygulamaya konulan istihdam politikaları ile ilgili eylem planlarında farklar bulunmakla birlikte temel politikaların benzer olduğu görülmektedir.¹⁵¹ Yapılan tüm tespitlere göre de işsizliğin nedeni, işgücü arzı ile talebi arasındaki eşitsizlikten kaynaklanmaktadır.

Bu bağlamda, Türkiye’nin kendine has olan işgücü piyasasına yönelik olarak işsizliğin önlenmesi ve istihdamı artırıcı öneriler şöyle özetlenebilir.

- Öncelikle emek talebinin artırılması gerekmektedir. Buna göre de yatırımların ve üretimin artırılması gerekmektedir. Bunu gerçekleştirmek içinde

¹⁵⁰ Ahmet Selamoğlu, *İstihdam Politikaları, Esneklik Arayışı ve Etkileri*, (Çevrim İçi), www.petrol-is.org.tr/2003_CD/08_istihdam/govde.htm, 12.02.2004

¹⁵¹ Serter, a.g.e, s.122.

yatırımları kolaylaştırıcı ve önünü açıcı ekonomik-sosyal engeller ortadan kaldırılmalı, kısaca yatırımları teşvik edici tedbirlere önem verilmelidir.

- İstikrarlı bir ekonomik büyüme sağlanmalıdır.
- Nüfus artış hızının azaltılmasına yönelik tedbirler alınmalıdır.
- Kısa dönemli ve geçici bir önlem olarak işgücünün yurtdışına akımı tedbir olarak uygulanabilir.¹⁵²
- İşgücü arzının eğitim seviyesinin yükseltilmesi gerekmektedir.
- Kırdan kente göç sonucunda, kentte işgücü fazlası oranlarının büyümesi ve kırsal nüfustaki azalma (kırsal alanda vasıflı sayılabilen ancak kentte vasıfsız sayılan işgücü), kısacası göç önlenmelidir.
- Emek yoğun sanayi dallarının teşvik edilmesi gerekmektedir.
- Hızlı nüfus artışı ve şehirleşme sonucunda artan konut ihtiyacının giderilmesine yönelik olarak bayındırlık hizmetlerine önem verilmeli, inşaat sektöründe yatırımlar teşvik edilmelidir.
- Sosyal diyalog geliştirilmelidir.
- Gelişen sektörler belirlenmeli ve bu sektörlerin ilerlemesi için gerekli önem verilmelidir.
- İstihdam artırıcı projelere önem verilmelidir.
- Bölgesel istihdam farklılıklarını gidermeye yönelik, geri kalmış bölgeler için girişimciliği destekleyecek önlemler alınmalıdır.
- Tüm sektörlerde girişimcilik ve istihdam yaratma teşvik edilmelidir.
- KOBİ'ler ve Esnaf-Sanatkarlar desteklenmelidir.
- İşsizler ve işgücü dışındakiler için aktif istihdam tedbirleri uygulanmalıdır.
- İstihdam üzerindeki yükler azaltılmalıdır.
- Kadınların ve dezavantajlı grupların işgücü piyasasına girişi ve istihdamlarının artırılmasına yönelik tedbirler uygulanmalıdır.

---

¹⁵² Serter, a.g.e., s.124.

2.7. Türkiye’de Makro Ekonomik Gelişmeler ve İstihdam

Türkiye stratejik konumu ve sahip olduğu dinamik nüfusu gibi bir çok avantajına rağmen hiçbir zaman gelişmekte olan ülkelerin sağladığı büyüme hızını yakalayamamıştır. Makroekonomik istikrarsızlık büyüme hızının potansiyelin altında kalmasına katkıda bulunmuştur. Analizler diğer bir çok etkenle birlikte makroekonomik istikrarsızlığın, Türkiye’nin tam büyüme potansiyelini gerçekleştirememesinde önemli rol oynadığı sonucunu ortaya çıkarmıştır.¹⁵³

Türkiye 1962 yılında girilen planlı kalkınma sürecinden başlayarak makro ekonomik istikrar ile işgücü piyasasında istikrarı birlikte yakalamaya çalışmıştır. Bu hedef, planlarındaki amaçlara ve özellikle çizilen büyüme stratejilerine göre farklılık gösterse de, ana eğilimden vazgeçilmemiştir. Ülkede büyüme ile istihdam arasındaki sapmaların ortaya çıkmasındaki ana neden büyümede istikrarın sağlanamamasıdır. Bunun bir sonucu olarak ekonomideki dalgalanmalar oldukça sert olmuştur. Türkiye Ekonomisinde planlı dönem sonrası istikrarsızlık ve iktisadi dalgalanmalar 1973-1980 ile 1980 sonrasında yoğunlaşmıştır. Bu oluşumun nedeni ise Ülkede artan terör eylemleri, siyasal istikrarsızlık ve hükümetlerin izlediği kısa dönemli iktisat politikalarından kaynaklanmıştır.¹⁵⁴ Belirtildiği üzere, son 10 yıl içinde ülkede önemli şoklar yaşanmıştır. Bu şoklar, yaşam standartlarında ciddi dalgalanmalara yol açmıştır. 2001 yılındaki kriz, yılda (10 yıllık) ortalama %3.5 civarında orta hızdaki bir büyümenin ardından gelmiştir.* Kriz öncesi bu on yıllık dönemdeki büyüme, gerek kimi dış gelişmeler, gerekse yetersiz makro ekonomik yönetim nedeniyle önemli iniş çıkışlar sergilemiştir.

¹⁵³ Dünya Bankası, Türkiye Ülke Ekonomik Raporu, Makroekonomik İstikrar ve Sürdürülebilir Büyümeye Doğru, Rapor No: 26301-TU, 28 Temmuz 2003, s.i.

¹⁵⁴ TİSK, Güçlü ve Büyük Türk Ekonomisi için Üretim ve İstihdam Politikaları Araştırma Yarışması, TİSK Yayınları, Yayın No:236, Ankara:Aralık 2003, s.28.

*AB ise 1995-1999 yılları arasında %2.4 büyürken, 1999’da %2.6, 2000 yılında %3.3 büyümüştür.

Tablo 2.15. Büyüme Hızları ve Talep Unsurları

	Yıllık		Dönemler İtibarıyla, 2002			
	2001	2002	I	II	III	IV
Tarım	-6,5	7,1	0,1	2,7	6,1	15,3
Sanayi	-7,5	9,4	2,8	12,6	10,5	11,4
Hizmetler	-7,7	7,2	1,9	8,0	7,6	10,6
GSYİH	-7,5	7,8	2,1	8,9	7,9	11,4
GSMH	-9,5	7,8	0,4	10,4	7,9	11,5
Toplam Tüketim	-9,1	2,4	-1,5	3,1	3,4	4,3
Kamu	-8,5	5,4	2,2	2,6	12,0	4,5
Özel	-9,2	2,0	-1,8	3,2	2,5	4,2
Sabit Sermaye Yatırımları	-31,5	-0,8	-28,8	-2,3	5,9	22,2
Kamu	-22,0	14,5	-18,1	3,0	29,8	22,7
Özel	-34,9	-7,2	-30,9	-4,2	-3,7	21,8
Toplam Yurtiçi Talep	-18,5	9,2	-1,0	14,9	8,2	14,7

*Bir Önceki Yılın Aynı Dönemine Göre %Değişme

Kaynak: T.C. 2003 Yılı Katılım Öncesi Ekonomik Program, 2003

2001 yılında yaşanan ekonomik kriz sonucunda Türkiye ekonomisi ciddi bir daralma ile karşı karşıya kalmıştır. Bunun yanı sıra, dünya konjonktüründeki gelişmeler nedeniyle ekonomideki belirsizliklerin artması söz konusu daralmayı daha da artırmıştır. Ancak, ekonomik kriz sonrasında uygulamaya konulan ve 2002 yılı başında üç yıl vadeli yeni bir ekonomik programa dönüştürülen makroekonomik politikalar ve yapısal reformlarla beraber ekonomide ciddi bir canlanma süreci başlamıştır. 2002 yılında GSYİH ve GSMH %7,8 oranında artış kaydetmiştir. Yurt içi nihai talepte canlanma sınırlı düzeyde kalırken, büyüme temelde stok değişiminden ve dış talepten kaynaklanmıştır. 2002 yılında toplam yurt içi nihai talep %1,7 oranında artmış, stok artışının büyüme katkısı 7 puan olmuş, önemli talep bileşenlerinden özel tüketim %2 oranında artarken, özel kesim sabit sermaye yatırımları %7,2 oranında azalma göstermiştir. Sektörler itibarıyla katma değer artış hızları, tarımda %7,1, sanayide %9,4 ve hizmetlerde ise %7,2 oranında

gerçekleşmiştir.¹⁵⁵ Ekonomide büyük bir sıçrama gerçekleşmiştir. Önümüzdeki gün-ay-yıllarda da bu denli bir istikrarın sağlandığı-hedeflerin tutturulduğu taktirde istihdamda görece bir artışın yaşanacağı da bu göstergeler sonucunda görülmektedir. Kısacası, iyimser hava ekonomide esmeye başlamıştır.

2.7.1. Türkiye’de 2001 Yılı Sonrası-Kriz Sonrası Gelişmeler

Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) Hanehalkı İşgücü Anketi sonuçlarına göre, 2002 yılında sanayi ve hizmetler sektörlerindeki katma değer artışlarına paralel bu sektörlerin istihdamında da artışlar olmuştur. 2002 yılında sanayi sektöründeki istihdamda %4,7, hizmetler sektörü istihdamında ise %2,9 oranında artış kaydedilmiştir. Ancak tarım ve inşaat sektörleri istihdamında sırasıyla %7,8 ve %13,7 oranlarında yaşanan daralma 2002 yılında toplam istihdamın %0,8 oranında gerilemesine yol açmıştır. Bu gelişmeler ve işgücünün %1,4 oranında artması sonucunda, 2002 yılında işsizlik oranı %10,3’e yükselmiştir. 2002 yılında işgücündeki artışa kentlerde işgücüne katılım oranının yükselmesi katkıda bulunmuştur.¹⁵⁶ Özetle kriz sonrası 2002 yılında istihdamda;

Sanayi sektöründeki istihdamda %4,7 artış,

Hizmetler sektörü istihdamında %2,9 artış,

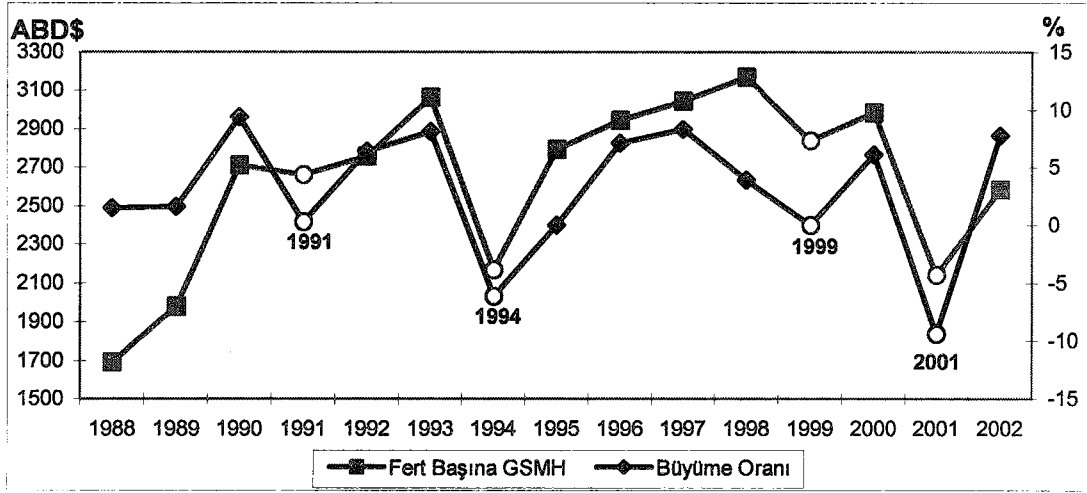
Tarım sektöründeki istihdamda %7,8 gerileme,

İnşaat sektöründeki istihdamda %13,7 gerileme yaşanmıştır.

¹⁵⁵ DPT, T.C. 2003 Yılı Katılım Öncesi Ekonomik Program, DPT Yayınları, Ankara: Ağustos 2003, s.3.

¹⁵⁶ DİE, 2002 Yılı Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları, DİE Yayınları, Ankara:2003, s.18., www.die.gov.tr .

Grafik 2.5. Kişi başına GSYH (cari fiyatlarla) ve büyüme hızı, 1988-2002

Kaynak: İstihdam Durum Raporu, s.28.

Türkiye, 2002 yılında ortalama %15,1 olan tarım dışı işsizlik oranı ile AB ülkelerine kıyasla en yüksek işsizliğe sahip ülke durumuna gelmiştir¹⁵⁷. Yüksek enflasyon, sermaye ve yatırım yetersizliği, hızlı nüfus artışı, eğitim sisteminin yaşamdan kopukluğu, bölgelerarası gelişmişlik farkları, çarpık kentleşme, yüksek istihdam vergileri, yüksek oranda işsizliği yaratmış, istikrarsız ekonomi koşulları ve özellikle sık aralıklarla yaşanan ekonomik krizler, öteden beri var olan yapısal işsizlik ile birleşerek bu sorunun daha da ağırlaşmasına neden olmuştur. Birinci derecede eğitilmiş genç nüfusu etkileyen ve bağlı olarak işgücü piyasasına ilk kez girmek isteyenler arasında yoğunlaşan uzun süreli yaşanan açık işsizlik, düşük işgücüne katılım oranları, tarım sektörünün halen geniş istihdam alanı olması, çok sayıda gelişmekte olan ülkeden daha yüksek oranda ücretsiz aile işçisi ve kendi işinde çalışma biçimindeki istihdam durum dağılımı, yaygınlaşan kayıtdışı istihdam, istihdam sorununun Türkiye'ye özgü bazı karakteristikleri haline gelmiştir.¹⁵⁸ Özetle kriz sonrası 2002 yılında tarım-dışı işsizlik %15,1 olarak gerçekleşmiştir.

2.7.2. Makro Ekonomik ve Sosyal Hedefler

Ülkede yaşanan ekonomik krizin ve istikrarsızlığın ardından yaşanan canlanmanın piyasalar üzerindeki etkileri olumlu olmuştur. Bu doğrultuda ekonomik gelişmeler ve büyüme üzerinde hedefler belirlenmiş ve bu hedeflerin tutturulmasına

¹⁵⁷ TÜSİAD, Türkiye'de İstihdam ve İşsizlik, s.234.

¹⁵⁸ TİSK, Güçlü ve Büyük Türk Ekonomisi için Üretim ve İstihdam Politikaları Araştırma Yarışması, s.51.

yönelik çalışmalar yürütülmüştür. Bu çerçevede, makro ekonomik çerçeveyi belirlemeye yönelik 2004-2006 yıllarını kapsayan üç yıllık bir kalkınma planı oluşturulmuştur.

2004-2006 döneminde belirlenen makro ekonomik hedefler ise maddeler halinde belirtilmiştir.¹⁵⁹

- GSYİH büyümesinin yıllık ortalama %5 civarında olacağı,
- Öngörülen büyüme ve yatırım artışlarına bağlı olarak, 2004-2006 döneminde önemli boyutta yeni istihdam imkanının yaratılması ve böylece işsizlik oranında bir gerileme sağlanacağı,
- Bu dönemde öngörülen yatırım artışlarının yeni istihdam olanakları yaratacağı, buna bağlı olarak sermaye stokundaki artışa bağlı olarak işgücü talebinde artacağı,
- İstihdamın yıllık ortalama %2,5 oranında artacağı,
- Türkiye ekonomisinde tarımın GSYİH içindeki payının azalmaya devam edeceği, tarımın katma değerinin bu dönemde yıllık ortalama %2,4 düzeyinde büyüyeceği,
- GSYİH'nin artış oranının yılda ortalama %5,1 olarak gerçekleşeceği,
- 2002 yılında %28,8 olan sanayi sektörünün ortalama payının 2006 yılında %29,4 seviyesine çıkacağı,
- 2002 yılında %57,7 olan hizmet sektörünün ortalama payının 2006 yılında %58,7 seviyesine çıkacağı,
- 2003-2006 döneminde yatırımlarda öngörülen artışın yeni istihdam olanakları yaratması, ancak yüksek nüfus artışına paralel işgücüne katılma oranında da artmasıyla, işsizlik oranındaki gerilemenin sınırlı kalacağı,
- 2002 yılında, % 49,6 olarak gerçekleşen işgücüne katılma oranının, izleyen yıllarda sınırlı bir artış göstererek, 2006 yılında % 50,8'e yükseleceği,

¹⁵⁹ DPT, 2004-2006 Ön Ulusal Kalkınma Planı, ss.85-90.

□ Sağlanacak istihdam artışına paralel işsizlik oranının 2002 yılındaki %10,3 seviyesinden 2006 yılında %9,6 düzeyine gerileyeceği, buna bağlı olarak istihdam artışının yıllık ortalama yüzde 2,5 olacağı tahmin edilmektedir.

III. BÖLÜM

ANKARA İŞGÜCÜ PİYASASININ GENEL DURUMU VE ANKARA İLİ İŞGÜCÜ PİYASA ARAŞTIRMASI

Birinci Bölümde işgücü piyasasının teorik çerçevesi hakkında bilgiler aktarılmış, yine aynı bölümde işgücüne yön veren nüfus, demografik yapı, istihdam ve işsizlik hakkında bilgi ve projeksiyonlara yer verilmiş, İkinci Bölümde Türkiye'deki işgücü piyasasının genel çerçevesi (1988-2002 yılları itibariyle) çizilmiştir. Üçüncü ve son bölümde ise Ankara ilinin işgücü piyasasının genel bir görünümü ortaya konulduktan sonra, Birinci ve İkinci Bölüm ile birbirini tamamlayacak olan geçmiş dönemin, mevcut durumun ve gelecek dönemin gerçekleştirilen araştırma sonuçları ile bağlantısı kurulacaktır.

3.1. Ankara ilinin Sosyo-Ekonomik Durumu

3.1.1. Ekonomik Durum

Ankara, 2000 yılında cari fiyatlarla 10 katrilyon 371 trilyon 837 milyar 263 milyon TL. GSYH ile Türkiye'de iller arasında ikinci sıradadır. Bu aynı zamanda Türkiye GSMH'nın % 8.3'ü olup, il gelişme hızı % 68.8'dir. Kişi başına GSMH cari fiyatlarla 4.148 dolar olup, iller içerisinde sekizinci sırada bulunmaktadır. Kişi başına GSYİH değerleriyle gelişme hızı %61'dir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Ankara ekonomisine küçük işletmeler hakimdi. Türkiye'de ilk defa yapılan 1927 yılı sanayi sayımında tespit edilen 1.276 işyerinden 418'i bir kişilik, 413'ü ise 2-3 kişilik işgücüne sahipti. Bu işletmeler tarımsal ve hayvansal ürünleri işleyen işyerlerinden oluşmaktaydı. 1920-1940 yılları arasında Ankara Fişek Fabrikası, dökümhaneler, imalathaneler ve silah fabrikaları, 1940'lı yıllardan sonra hızlı nüfus artışı sebebiyle inşaat, bankacılık, ticaret ve sigortacılık alanlarında pek çok şirket kurulmuştur. Sanayi kesiminde (imalat sanayiinde) özel

sektörün 1960 yılında katma değer içindeki payı % 20'den az iken, bu oran bugün %85'in üzerine çıkmıştır.¹⁶⁰

3.1.2. Demografik Gelişmeler

Sanayisi ve gelişen hizmet sektörü ile önemli ölçüde istihdama katkıda bulunan Ankara'nın nüfusu 2000 yılı Genel Nüfus Sayımı verilerine göre 4.007.860'dır.¹⁶¹ Tarım sektöründe çalışanlar toplam istihdam içinde %16,21'lik bir payı almaktadır. Bunun yanında, toplam istihdam içerisinde en yüksek pay ücretli çalışan kesimine ait olup, oran % 72,06'dır.

Tablo 3.1. Ankara İli Demografik Göstergeleri

Yıllar	Birim	Demografik Göstergeler	Toplam Nüfus
2000	Kişi	Toplam Nüfus	4.007.860
2000	%	Şehirleşme Oranı	88,34
1990	Binde	Nüfus artış Hızı	21,38
2000	Kişi/Km2	Nüfus Yoğunluğu	163

Ankara İli İstihdam Göstergeleri

2000	%	Tarım Sektörü İstihdamı/ Toplam İstihdam	16,21
2000	%	Sanayi Sektörü İstihdamı/ Toplam İstihdam	13,41
1990	%	Ticaret Sektörü İstihdamı/ Toplam İstihdam	13,81
2000	%	Mali Kurumlar Sektörü İstihdamı/Toplam İstihdam	8,79
2000	%	Ücretli Çalışanlar/Toplam İstihdam	72,06
2000	%	Ücretli Çalışan Kadınların/Toplam İstihdam	16,86
2000	%	İşverenler/Toplam İstihdam	3,93

Kaynak: DPT, İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması, s.160.

3.1.3. İşyerleri -Sektör Gelişmeleri

İşyeri sayıları itibariyle Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı 2003 yılı Ocak ayı verilerine göre Ankara'da 1.228' i Kamu, 43.192'si Özel olmak üzere toplam

¹⁶⁰ Ankara Valiliği, Ekonomik Gelişim, 12.01.2004

<http://www.ankara.gov.tr/index.php?site=&module=cmsPage&page=page&cmsPage=78>

¹⁶¹ DPT, İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması 2003, DPT Yayınları, Yayın No: 2671, Ankara: 2003, s.160

44.420 1+ istihdamlı işyeri bulunmaktadır. Bu işyerlerinde çalışan işgücüne bakıldığında; 67.616 kişisi kamu kurum ve kuruluşlarında, 376.858 kişisi ise özel sektör işyerlerinde istihdam edilmektedir.¹⁶²

Özel sektör dikkate alındığında Ankara ilindeki ekonomik faaliyet kolları itibarıyla ağırlığın hizmet ve sanayi sektörlerinde olduğu görülmektedir. Diğer ekonomik faaliyetler olarak, bunları, inşaat, tarım, hayvancılık, madencilik ve bankacılık gibi sektörler takip etmektedir.

Ankara sanayisi faaliyet açısından;

- Siteler Organize Sanayi Bölgesi,
- Ostim Organize Sanayi Bölgesi,
- İvedik Organize Sanayi Bölgesi,
- Sincan Organize Sanayi Bölgesi,

dört büyük bölgede yoğunlaşmış ve daha çok küçük ve orta ölçekli işyerlerinden oluşmaktadır.

Ankara ilinde faaliyet gösteren işyerlerinin 2002 yılı Ocak-Ağustos döneminde açılıp-kapanma durumlarına, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Ankara Bölge Müdürlüğü'nün verileriyle bakıldığında;

Yeni açılan işyeri sayısı 6.180 iken, 2003 yılının aynı döneminde bu sayı 7.884 olmuştur.

Kapanan işyeri sayısı ise 1.593 işyeri iken, 2003 yılının aynı döneminde bu sayı 1.461 olmuştur.

Bu sayısal veriler, il bazında açılan işyeri sayısında bir önceki yıla göre artış, kapanan işyeri sayısında da düşme yaşanması, ilimiz ekonomisinde olumlu gelişmelerin adımlarından biri olarak değerlendirilebilir.

---

¹⁶² ÇSGB, Çalışma Hayatı İstatistikleri 2003, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Yayınları, Ankara:2003, s.27.

3.1.4. İşgücü Durumu

3.1.4.1. Kurumsal Olmayan Sivil Nüfus

DİE'nin 2003 yılı verilerine göre, Ankara ilinde Kurumsal Olmayan Sivil Nüfusun 1 milyon 204 bin 786 kişisi erkek, 1 milyon 310 bin 673 kişisi kadın olmak üzere toplam 2 milyon 515 bin 459 kişidir. Bunların yaş gruplarına göre dağılımına bakıldığında ise, en yüksek oran 20-24 yaş grubunda bulunmakta olup, bunu sırasıyla, 15-19 yaş grubu ve 25-29 yaş grubu takip etmektedir.

Tablo 3.2. Kurumsal Olmayan Sivil Nüfus

Yaş grubu	Erkek	Kadın
15-19	147,191	156,836
20-24	148,030	173,610
25-29	142,578	153,272
30-34	135,449	146,982
35-39	122,240	133,982
40-44	124,127	123,498
45-49	106,095	110,708
50-54	89,741	85,757
55-59	55,144	60,805
60-64	46,128	45,080
65+	88,063	120,143
Toplam	1.204.786	1.310.673

Kaynak: DİE, HİA veritabanından yararlanılarak oluşturulmuştur.09.05.2004

3.1.4.2. İşgücü

DİE, Hanehalkı İşgücü Anketi 2003 yılı verilerine göre, işgücünün, cinsiyet, yaş grubu ve eğitim durumuna göre dağılımı incelendiğinde, 15-65+ yaş grubu arasında toplam 987 bin 985 işgücü bulunmakta olup, bunların 748 bin 537 kişisi erkek, 239 bin 448 kişisi kadındır. İşgücünün eğitim durumu itibariyle dağılımına bakıldığında ise en yüksek oran erkeklerde, ilkokul (235.254) mezununda, kadınlarda ise Yüksekokul ve Fakülte (101.902) mezunları arasında görülmektedir.

Tablo 3.3. İşgücünün Yaş, Eğitim ve Cinsiyete Göre Dağılımı

	Okuryazar olmayanlar	Okuryazar olup bir okul bitirmedi	İlkokul	Ortaokul	Orta dengi meslek	Lise	Lise dengi meslek	Yüksekokul veya fakülte	İlköğretim
Erkek									
15-19	210	1,677	8,177	13,209	0	6,081	3,564	0	2,306
20-24	839	210	19,290	15,935	0	19,080	19,08	13,419	0
25-29	839	629	29,774	20,129	0	31,870	16,564	26,419	0
30-34	210	629	45,080	16,774	0	23,064	16,355	25,161	0
35-39	1,258	1,048	33,758	18,032	0	22,016	8,387	28,935	0
40-44	629	0	39,209	15,935	0	16,564	9,435	31,661	0
45-49	1,258	629	32,499	8,177	0	8,806	4,613	14,677	0
50-54	0	1,048	15,935	4,823	0	5,032	2,935	17,822	0
55-59	419	210	7,339	629	0	1,887	839	5,032	0
60-64	210	629	3,774	0	0	629	210	2,097	0
65+	210	419	419	629	0	0	210	1,048	0
Top.	6,081	7,129	235,254	114,272	0	135,030	82,192	166,272	2,306
Kadın									
15-19	0	0	2,726	3,355	0	3,145	4,613	0	0
20-24	0	0	4,193	3,984	0	14,887	7,548	12,161	0
25-29	419	419	5,032	3,564	0	9,016	5,661	23,483	0
30-34	629	210	4,403	2,726	210	12,580	4,403	23,064	0
35-39	210	210	6,919	2,516	0	5,661	2,726	20,548	0
40-44	839	0	6,290	1,887	0	3,984	419	10,484	0
45-49	839	839	1,887	839	0	1,677	419	8,597	0
50-54	210	629	1,677	210	0	629	419	1,677	0
55-59	210	210	419	0	0	210	0	1,468	0
60-64	0	0	210	0	0	210	0	419	0
65+	210	0	210	0	0	0	0	0	0
Top.	3,564	2,516	33,967	19,080	210	51,999	26,209	101,902	0

Kaynak: DİE, HİA veritabanından yararlanılarak oluşturulmuştur.09.03.2004

3.1.4.3. İstihdam

DİE, Hanehalkı İşgücü Anketi 2003 yılı verilerine göre, istihdamda olanların, cinsiyet, yaş grubu ve eğitim durumuna göre dağılımı incelendiğinde, 15-65+ yaş grubu arasında toplam 987 bin 985 işgücü bulunmakta olup, bunların 663 bin 619 kişisi erkek, 198 bin 771 kişisi kadındır. İstihdamda olanların eğitim durumu itibariyle dağılımına bakıldığında ise en yüksek oran erkeklerde, ilköğretim (201.916) mezununda, kadınlarda ise Yüksekokul ve Fakülte (89.231) mezunları arasında görülmektedir.

Tablo 3.4. İstihdamda Olanların Yaş, Eğitim ve Cinsiyete Göre Dağılımı

	Okuryazar olmayanlar	Okuryazar olup bir okul bitirmedi	İlkokul	Ortaokul	Orta dengi meslek	Lise	Lise dengi meslek	Yüksekokul veya fakülte	İlköğretim
Erkek									
15-19	210	1,048	5,871	11,322	0	4,613	3,145	0	2,097
20-24	839	210	14,677	13,419	0	14,677	14,468	8,387	0
25-29	210	419	26	16,564	0	28,306	15,097	23,064	0
30-34	0	419	39,209	13,838	0	21,596	16,145	24,532	0
35-39	1,258	1,048	28,935	16,774	0	20,967	7,968	27,887	0
40-44	629	0	35,645	14,887	0	16,355	9,435	30,612	0
45-49	419	419	27,048	7,968	0	8,387	4,193	13,838	0
50-54	0	839	14,468	4,613	0	4,823	2,516	17,403	0
55-59	210	210	6,29	629	0	1,677	839	4,403	0
60-64	210	210	3,355	0	0	629	210	2,097	0
65+	210	419	419	629	0	0	210	1,048	0
Top.	4,193	5,242	201,916	100,644	0	122,03	74,225	153,272	2,097
Kadın									
15-19	0	0	1,887	2,306	0	2,097	3,564	0	0
20-24	0	0	3,355	2,306	0	11,742	4,403	5,452	0
25-29	0	419	2,935	3,145	0	7,548	4,403	19,919	0
30-34	629	210	4,193	2,516	210	11,113	4,193	21,596	0
35-39	0	0	5,242	1,677	0	4,403	2,306	20,548	0
40-44	839	0	5,452	1,677	0	3,984	210	10,064	0
45-49	839	839	1,258	839	0	1,677	419	8,177	0
50-54	210	629	1,048	210	0	629	419	1,677	0
55-59	210	210	419	0	0	210	0	1,468	0
60-64	0	0	0	0	0	0	0	419	0
65+	210	0	210	0	0	0	0	0	0
Top.	2,935	2,306	26	14,677	210	43,403	19,919	89,321	0

Kaynak: DİE, HİA veritabanından yararlanılarak oluşturulmuştur.09.03.2004

3.1.4.4. İşsiz

DİE, Hanehalkı İşgücü Anketi 2003 yılı verilerine göre, Ankara işgücü piyasasının, cinsiyet, yaş ve eğitim durumuna göre dağılımı incelendiğinde, 15-55+ yaş grubu arasında toplam 125 bin 595 kişi işsiz olup, bunların 84 bin 918 kişisi erkek, 40 bin 677 kişisi kadındır. İşsizlerin eğitim durumu itibariyle dağılımına bakıldığında ise en yüksek oran erkeklerde, ilköğretim (33.338) mezununda, kadınlarda ise lise (8.597) mezunları arasında görülmektedir.

Tablo 3.5. İşsizlerin Eğitim, Yaş ve Cinsiyete Göre Dağılımı

Erkek								
	Lise	Lise dengi meslek	Okuryazar olmayanlar	Okuryazar olup bir okul bitirmedi	Ortaokul	Yüksekokul veya fakülte	İlkokul	İlköğretim
15-19	1,468	419	0	629	1,887	0	2,306	210
20-24	4,403	4,613	0	0	2,516	5,032	4,613	0
25-34	5,032	1,677	839	419	6,500	3,984	9,645	0
35-54	1,887	1,258	839	419	2,726	3,355	15,306	0
55+	210	0	210	419		629	1,468	0
Top.	13,000	7,968	1,887	1,887	13,629	13,000	33,338	210
Kadın								
	Lise	Lise dengi meslek	Okuryazar olmayanlar	Okuryazar olup bir okul bitirmedi	Ortaokul	Yüksekokul veya fakülte	İlkokul	İlköğretim
15-19	1,048	1,048	0	0	1,048	0	839	0
20-24	3,145	3,145	0	0	1,677	6,710	839	0
25-34	2,935	1,468	419	0	629	5,032	2,306	0
35-54	1,258	629	210	210	1,048	839	3,774	0
55+	210	0	0	0	0	0	210	0
Top.	8,597	6,290	629	210	4,403	12,581	7,968	0

Kaynak: DİE, HİA veritabanından yararlanılarak oluşturulmuştur.10.03.2004

3.2.Araştırma Yöntemi

3.2.1.Amaç

İşsizlik ve istihdam, sadece az gelişmiş ülkelerin sorunu değil, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin de ortak sorunları arasında yer almaktadır. Bu nedenle; gelişmekte olan ülkelerde işsizlikle mücadele edebilmek için, öncelikle, nüfus artış hızının azaltılması, işgücü talebinin artırılması ve yatırımların teşvik edilmesi, işgücü piyasası enformasyon sisteminin oluşturulması gibi işgücü piyasasına ilişkin sağlıklı bilgilere sahip olunması gerekmektedir.

İşgücü piyasası bilgilerinin değerlendirilebilmesi için de sosyal taraflar ve işverenlerle birlikte, uzun dönemli hedef ve politikaların belirlenmesi, bunların kararlılıkla uygulanması ve yaygınlaştırılması durumunda, işsizliğin önlenmesine katkı sağlayacaktır.

Ülkemizde istihdam politikaların işler hale getirilebilmesi için, öncelikle işgücü piyasasını yakından izlemek ve söz konusu piyasanın yapısını, özelliklerini ve eğilimlerini saptayabilmek, bunlara bağlı olarak da işverenlerin işgücü ihtiyaçlarını belirleyebilmek ve önümüzdeki dönemlerde istihdamda olası bir artışın olup olmayacağını tespit etmek amacıyla işgücü piyasası hakkındaki tespit ve öngörülerin derlenmesine ihtiyaç vardır. Bu tür tespit ve öngörülerle gelecekte yaşanabilecek, şimdilerde beklenti halinde olan olası istihdamın izlenmesi olanağı doğmaktadır. Nitekim bu tür araştırmaların ortaya koyduğu veriler, bir yandan mevcut politikaların başarı derecesini görme olanağı sağlarken, diğer yandan da izlenen politikalarla tutarlı, günün ve geleceğin koşullarına uygun yeni politikalar üretebilleme altyapısını da sunmaktadır.

Bu çalışmada genel yaklaşım, işyerlerinin, bazı ekonomik göstergeler açısından, bir önceki yıldaki durumlarını tespit etmek ve gelecek yıl hakkında beklentilerini belirlemektir.

Belirtilen doğrultuda çalışmanın başlıca amaçları şunlardır:

1. Sosyal değişkenler (I. ve II. Bölüm) baz alınarak geçmiş dönem ve mevcut yapının tespit edilmesi, bu verilerle araştırma sonuçlarının karşılaştırılması,
2. Ekonomik değişkenler (II.Bölüm) baz alınarak geçmiş dönem ve mevcut yapının tespit edilmesi, bu verilerle araştırma sonuçlarının karşılaştırılarak, istihdamda yaşanacak beklentilerin ortaya konulması,
3. Ekonomik sektörlerin önümüzdeki dönemlerdeki beklentilerinin ortaya konulması (istihdam yansıması olarak),
4. Değişkenler dikkate alınarak Ülke geneline yansımasının belirlenmesi,
5. İşgücü piyasasının önümüzdeki dönemlerde ihtiyaç duyacağı mesleklerin belirlenmesi (tali amaç).

Çalışmanın temel amacı, sektörün gelecekteki durumunun ve gelecekteki işgücü ihtiyaçlarının öngörülerini belirlemek, buna bağlı olarak da istihdamdaki beklentileri ortaya çıkarmaktır. Bu amaçla da, Ankara ilinin işgücü piyasasının beklentilerinin belirlenmesi hedeflenmektedir.

Sonuç itibariyle, tüm bu çalışmanın sergilediği genel kanı, işveren öngörülerinin bu çalışmanın bütünü açısından tek başına yeterli bir gösterge olmadığını ortaya koymaktadır. Bu gösterge ile birlikte gelişme sürecinden etkilenebilecek ve bu süreci etkileyecek diğer ekonomik ve sosyal göstergelerinde dikkate alınması gerekmektedir. Bu çerçevede araştırmada, çalışma tüm boyutlarıyla ele alınmıştır.

3.2.2.Araştırmanın Kapsamı

Araştırma, sanayi, inşaat ve hizmet sektörünün içerisinde yer alan 100 ve yukarı sayıda işçi çalıştıran işyerlerini kapsamaktadır. Şöyleki, işyeri büyüklükleri itibariyle, 101-500 sayıda işçi çalıştıran 155, 501-999 sayıda işçi çalıştıran 30, 1000 ve yukarı sayıda işçi çalıştıran 15 işyeri olmak üzere toplam 200 işyeri anket uygulaması kapsamına alınmıştır.

Tablo 3.6. İşyeri Büyüklüğüne Göre İşyerlerinin Dağılımı

Çalışan Sayısı Grupları	İşyeri Sayısı	Çalışan Sayıları	
		Erkek	Kadın
100 – 500	155	20397	3227
500 – 1000	30	9661	1328
1000 +	15	9918	6612
TOPLAM	200	39976	11167

Araştırmanın sektörel dağılımına bakıldığında ise, sanayi sektörü kapsamında %40 (80 işyeri), inşaat sektörü kapsamında %10 (20 işyeri), hizmet sektörü kapsamında %50 (100 işyeri), toplamda 200 işyeri sektörel değerlendirme kapsamına alınmıştır.

Tablo 3.7. İşyerlerinin Sektörel Dağılımı

Sektör	İşyerleri
Sanayi	80
İnşaat	20
Hizmet	100
TOPLAM	200

Ankara ilinde seçilen işyerlerinin seçiminde ise bir çok kriter dikkate alınmıştır. Bunlar;

1. 100 ve yukarı sayıda işçi çalıştıran işyerleri olması,
2. 100+ olması ve buna bağlı olarak personel politikalarını yıllık belirleyen, kısacası, plan ve program dahilinde işlerini yürüten, büyük ölçekli işyerleri olması,
3. İçerisinde buldukları sektörleri en iyi şekilde yansıtan, Ülke genelinde ve sektöründe söz sahibi işyerleri olması,
4. İçerisinde buldukları sektörleri hem Ankara ili açısından hemde Ülke geneli açısından en iyi şekilde yansıtabilecek işyerleri olması,
5. Çoğunluğunun Türkiye İş Kurumuna (İŞKUR) kayıtlı işyerleri olması,
6. İŞKUR, yerel sektör yetkilileri ile ilişkileri sürekli ve aktif işyerleri olması, bunun yanında, sektör yetkililerinin yakından tanıdıkları ve sektörü araştırma itibarıyla en iyi yansıtacağına inandıkları işyerleri olması,
7. Ülke ekonomisini yakından takip eden ve buna bağlı olarak planlar hazırlayan, hedefler belirleyen işyerleri olması,

kriterleri dikkate alınarak 100 ve üzeri sayıda işçi çalıştıran İŞKUR'a kayıtlı toplam 409 özel sektör işyerleri içerisinde 200 işyeri belirlenerek araştırma kapsamı oluşturulmuştur.

3.2.3.Araştırmada Kullanılan Değişkenler

Bu araştırmada, sonuçların tutarlı ve güvenilir olabilmesi için mümkün olduğu kadar çok değişkene yer verilmiş ve birbirleri ile karşılaştırılmasına olanak

sağlanmıştır. Değişkenler, belli bir dönem içindeki gelişmeleri ve aynı zamanda mevcut durumu ve beklentileri yansıtmaktadır.

Araştırmaya, öncelikle I. ve II. Bölümlerde yer verilen ve Ülke genelini yansıtan nüfus ve işgücü piyasasının mevcut durumunun tespiti ile başlanmış, buna müteakip Ankara ili göstergeleri ile konu özele indirilmiş ve Ankara ili uygulama sonuçları ile de göstergelerin kullanılabilir hale gelmesine sağlanılmıştır. Bu aşamalarda, göstergelerin tutarlılığı ve güvenilirliği konusunda ön inceleme ve değerlendirme yapılarak resmi olan DİE verileri öncelikle kullanılmıştır. Bunun yanında, araştırmamızın kapsamını ve amacını oluşturan anket sonuçları bu verilerle birlikte değerlendirmeye alınmıştır. Bu kapsamda değişkenleri şu başlıklar halinde özetlememiz mümkündür.

1. Anket Verileri,
2. Nüfus Göstergeleri,
3. İşgücü Göstergeleri,
4. Ekonomik Göstergeler,
5. Karar Alıcıların Ekonomik ve Sosyal Planları,
6. Kalkınma Planı (2001-2005),
7. İŞKUR Yerel Sektör Yetkililerinin Görüş ve İzlenimleri,
8. Anketi Uygulayanın Görüş ve İzlenimleri

3.2.3.1.Sosyal Değişkenler

Araştırmada kullanılan sosyal göstergeler; nüfusun sayısal durumu, büyüme hızı gibi unsurları içermektedir.Araştırmada kullanılan demografik göstergelerin çoğu genel nüfusu sayımları baz alınarak DİE'den temin edilmiştir.Bunun yanında ulusal ve uluslar arası kuruluşların verilerinden de faydalanılmıştır. Elde edilen göstergeler, nüfus ve işgücü verileri olup, aynı zamanda ileriye dönük projeksiyonları da içermektedir. Buralardan elde edilecek sonuçlar Ankara ili için değerlendirilmeye tabi tutulacak, bunun sonucunda bir genelleme yapılmaya çalışılacaktır.

3.2.3.2.Ekonomik Değişkenler

3.2.3.2.1.Sanayi Değişkenleri

Sanayileşme, geleneksel tarım toplumundan modern sanayi toplumuna geçişin yaşandığı bir değişim süreci olmakla beraber, toplumun sosyo-kültürel yapısını ve ekonomik sistemi bir bütün olarak etkilemektedir.

Sanayi sektörünün gelişmesi tarım ve hizmetler sektörlerini de olumlu yönde etkilemektedir. Tarım sektörü, gelişmesini sürdürmek ve verimliliğini artırmak için sanayi sektöründen girdi almak zorunda olduğu gibi, bu sektöre hammadde de sağlamaktadır. Sanayinin gelişmesiyle beraber ticari ve mali kesim ile diğer hizmetler sektörü faaliyetleri de canlılık kazanarak yaygınlaşmaktadır. Bunun yanında, sanayi, gerek yan sanayi dallarını gerekse iç ve dış sermaye kanallarını harekete geçirerek kendi kendini yenileyen bir mekanizmanın oluşmasını sağlamaktadır. Bu anlamda, sanayileşme sosyo-ekonomik gelişme ya da kalkınmanın temel dinamiğini oluşturmaktadır.

Bu bağlamda, araştırmada ülke genelindeki sanayi sektörünün gelişim trendi ve Ankara ili sanayi sektörü göstergeleri ve sonuçları birlikte değerlendirilerek kullanılmıştır.

3.2.3.2.2.İnşaat Değişkenleri

İnşaat sektörü, diğer sektörlerle olan bağlantısı ve yarattığı katma değer ve bunun sonucunda istihdam bakımından ekonominin önemli sektörlerinden birini oluşturmaktadır. İnşaat sektörü ekonomik ve sosyal gelişme ile birlikte görülen hızlı nüfus artışı, göç ve şehirleşme gibi nedenlerle hızlı gelişim göstermektedir.

Bunların yanında, inşaat sektörü Ankara'da önemli bir yere sahip olup, bu sektörün önde gelen işyerlerinin çoğunun merkezleri Ankara'da bulunmaktadır. Ankara'da sanayi ve hizmet sektöründen sonra en önemli yere sahip sektörlerden biri inşaat sektörüdür.

Bu bağlamda, araştırmada ülke genelindeki inşaat sektörünün gelişim trendi ve Ankara ili inşaat sektörü göstergeleri ve sonuçları birlikte değerlendirilerek kullanılmıştır.

3.2.3.2.2.Hizmet Değişkenleri

Sanayinin yoğunlaştığı illerin son yıllarda Ülke GSYİH'na katkıları son yıllarda artmış, ancak, toplam imalat sanayi değerlerine katkılarında azalma olmuştur. Bu durum; söz konusu illerde sanayi gerilerken, hizmet sektörünün hızla yükselişinden kaynaklanmaktadır.

Türkiye'de sanayinin yoğunlaştığı illerin başında Ankara gelmektedir. Ancak 1980'lerden günümüze bir düşüş yaşanmaktadır. Buda, hizmet sektörünün Ülkede olduğu gibi Ankara'da da yükselişinden kaynaklanmaktadır.

Bu bağlamda, araştırmada ülke genelindeki hizmet sektörünün gelişim trendi ve Ankara ili hizmet sektörü göstergeleri ve sonuçları birlikte değerlendirilerek kullanılmıştır.

3.3.Araştırma Tekniği -Yöntemi

Araştırmada, dört yol izlenmiştir. Bunlardan birincisi, işverenin kendisi, işyerlerinin planlama ile ilgili üst düzey yöneticileri veya insan kaynakları departmanı yetkilileri ile yüz yüze görüşmeler, ikincisi, işyerlerinin içerisinde buldukları sektörlerle ilgili olarak resmi raporlardan, bültenlerden, kitaplardan elde edilen bilgiler, üçüncüsü, anketi uygulayanın görüş ve yorumları, dördüncüsü ise Türkiye İş Kurumu yerel sektör yetkililerinden elde edilen bilgiler ve veriler olmak üzere dört aşamadan oluşmaktadır.

Araştırmada, seçilen il örneğinin Ankara olmasının nedenleri ise yöntemin belirlenmesi açısından önem taşımaktadır. Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) araştırmalarına göre de yöntemin ve örnek il olarak Ankara seçilmesi bu konuya açıklık getirmektedir. Bunlar:¹⁶³

1. Birinci derecede gelişmiş iller grubu içerisinde Ankara'nın da yer alması (İstanbul, Kocaeli, Bursa, İzmir ile birlikte),
2. Sosyo-ekonomik gelişmişlik endeks değerlerinin diğer illere oranla oldukça yüksek olması,

¹⁶³ DPT, *İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması*, s.58.

3. Ülkenin başkenti ve İç Anadolu Bölgesinin hizmet ve ticaret merkezi durumunda olması, imalat sanayi gelişmişlik sıralamasında 6.sırada yer alması (İstanbul metropolü dışındaki illere göre 2. sırada)

4. İstihdamın sektörel dağılımı, ekonomik faaliyetlerin sanayi ve hizmetler sektöründe yoğunlaştığını göstermekte olması,

5. Tarım sektörünün ülke genelinde olduğu gibi Ankara'da da önemini yitirmesi, Ülke tarımsal üretim değerinin yaklaşık %3'ünü sağlaması,

6. Kendine has bir özelliğe sahip olması, birinci derecede gelişmiş iller arasında İstanbul'dan sonra yer almasına rağmen İstanbul kaynaklı gelişmemektedir. Şöyleki, Kocaeli ve Bursa gibi İstanbul'un metropolü durumunda olmaması,

7. İç Anadolu Bölgesinin ticaret merkezi olması dolayısıyla, öncelikle bu bölgedeki beklentilere, daha sonra da Ülke geneli beklentilerine genellenebilmesinin mümkün olması,

8. Ücretli çalışanlar oranının ve kadınların işgücüne katılım oranının Ülke geneline oranla daha yüksek seviyede olması,

9. Türkiye İş Kurumu'na (İŞKUR) kayıtlı işsiz sayısının yüksek olması,

10. İşgücü hareketliliğinin yüksek olması,

11. Ankara'da işgücü piyasasına yönelik başka amaçlı, ancak, benzer bir çalışmanın İŞKUR tarafından yürütülmüş olması,

3.4. Araştırmadan Elde Edilen Bulgular

Araştırma ile ilgili gerçekleştirilen Anket sonuçları ve elde edilen bilgi ve belgelerin incelenmesi, aynı zamanda karşılaştırılmasından elde edilen sonuçlar, sonuç ve değerlendirme kısmında sunulmuştur. Bu çerçevede araştırma sektörler itibariyle değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

3.4.1. Sanayi Sektörü

Sanayi sektörüne ait 80 işyerine anket uygulanmış olup, elde edilen veriler doğrultusunda aşağıdaki değerlendirmeler gözlenmiştir.

3.4.1.1.Ekonomik Beklentiler

İşyerlerine uygulanan Anket sonucunda, işyerlerinden “Geçmiş Bir Yıllık Dönem” ve “Gelecek Bir Yıllık Dönem”e ilişkin, Ülkenin ekonomik durumu (Geçmiş/Geleceği) ile ilgili cevaplar alınmış ve dağılımlar aşağıda verilmiştir. Buna göre;

Geçmiş bir yıllık dönemde, Ülkenin ekonomik durumunun tespiti için sorulan soruya;

% 37’si İyileşti,

% 44’ü Değişmedi,

% 21’i Geriledi,

Gelecek bir yıllık dönemde, Ülkenin ekonomik durumunun geleceği için sorulan soruya;

% 51’i İyileşecek,

% 42’si Değişmeyecek,

% 7’si Gerileyecek,

şeklinde öngörüler alınmıştır.

3.4.1.2.Sektörün ve İşyerinin Beklentileri

İşyerlerine uygulanan Anket sonucunda, işyerlerinden “Geçmiş Bir Yıllık Dönem” ve “Gelecek Bir Yıllık Dönem”e ilişkin, işyerlerinin içerisinde bulunduğu sektörün durumu (Geçmiş/Geleceği) ile ilgili cevaplar alınmış ve dağılımlar aşağıda verilmiştir. Buna göre;

Geçmiş bir yıllık dönemde, işyerlerinin ve işyerinin içerisinde bulunduğu sektörün tespiti için sorulan soruya;

% 39’u İyileşti,

% 37’si Değişmedi,

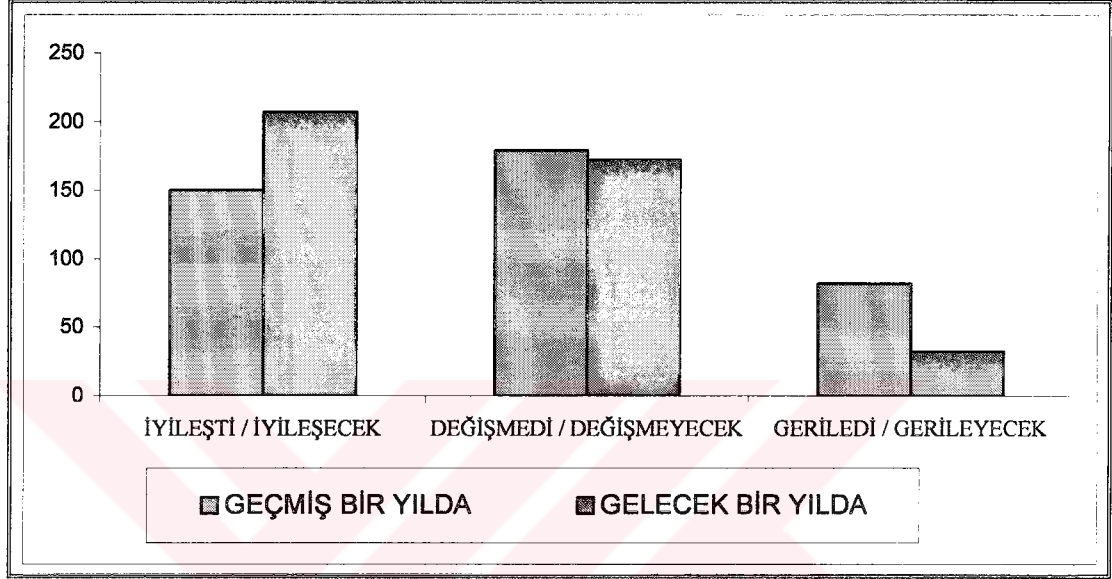
% 16’sı Geriledi,

Gelecek bir yıllık dönemde, işyerleri ve işyerlerinin içerisinde bulunduğu sektörün geleceğine yönelik öngörülerin alınması için sorulan soruya;

- % 49'u İyileşecek,
- % 39'u Değişmeyecek,
- % 12'si Gerileyecek,

şeklinde öngörüler alınmıştır.

Grafik 3.1.Sanayi Sektörünün Durumu

3.4.1.3.Yeni İşgücü İhtiyacı

Sanayi sektöründe, anket uygulanan işyerlerinden;Gelecek bir yıllık dönemde 1138, yeni işgücüne ihtiyaç duyacaklarına yönelik öngörüler alınmıştır.

Tablo 3.8. İhtiyaç Duyulacak İşgücünün Cinsiyete Göre Dağılımı (%)

	Erkek İşgücü	Kadın İşgücü
Gelecek Bir yıl	82	18

Bunların cinsiyetlerine göre dağılımına bakıldığında, %82'si erkek, %18'i kadın işgücüdür. Sektör içerisinde ve yeni işgücü ihtiyaçlarında istihdamın erkek işgücü arasından karşılandığı görülmektedir.

3.4.1.4.İşten Çıkarmalar

İşyerlerinden, herhangi bir nedenle işten çıkan/çıkarılan veya çıkacak/çıkarılacak işçilerin sayısı;

Bir yıl önce 379 kişi,

Gelecek bir yıllık dönemde 280,

kişi olduğu/olacağı öngörölmektedir.

Tablo 3.9.İşten Çıkarılan İşçilerin Cinsiyete Göre Dağılımı (%)

Dönemi	Erkek İşgücü	Kadın İşgücü
Geçmiş Bir Yıl	68	32
Gelecek Bir yıl	72	28

Bunların cinsiyetlerine göre dağılımı ise, bir yıl önce, % 68'i erkek, % 32'si kadın, gelecek bir yıllık dönemde, % 72'si erkek, % 28'i kadın işgücü şeklindedir.

3.4.2. İnşaat Sektörü

İnşaat sektörüne ait 20 işyerine anket uygulanmış olup, elde edilen veriler doğrultusunda aşağıdaki değerlendirmeler gözlenmiştir.

3.4.2.1.Ekonomik Beklentiler

İşyerlerine uygulanan Anket sonucunda, işyerlerinden “Geçmiş Bir Yıllık Dönem” ve “Gelecek Bir Yıllık Dönem”e ilişkin, Ülkenin ekonomik durumu (Geçmiş/Geleceği) ile ilgili cevaplar alınmış ve dağılımlar aşağıda verilmiştir. Buna göre;

Geçmiş bir yıllık dönemde, Ülkenin ekonomik durumunun tespiti için sorulan soruya;

% 32'si İyileşti,

% 44'ü Değişmedi,

% 24'i Geriledi,

Gelecek bir yıllık dönemde, Ülkenin ekonomik durumunun geleceği için sorulan soruya;

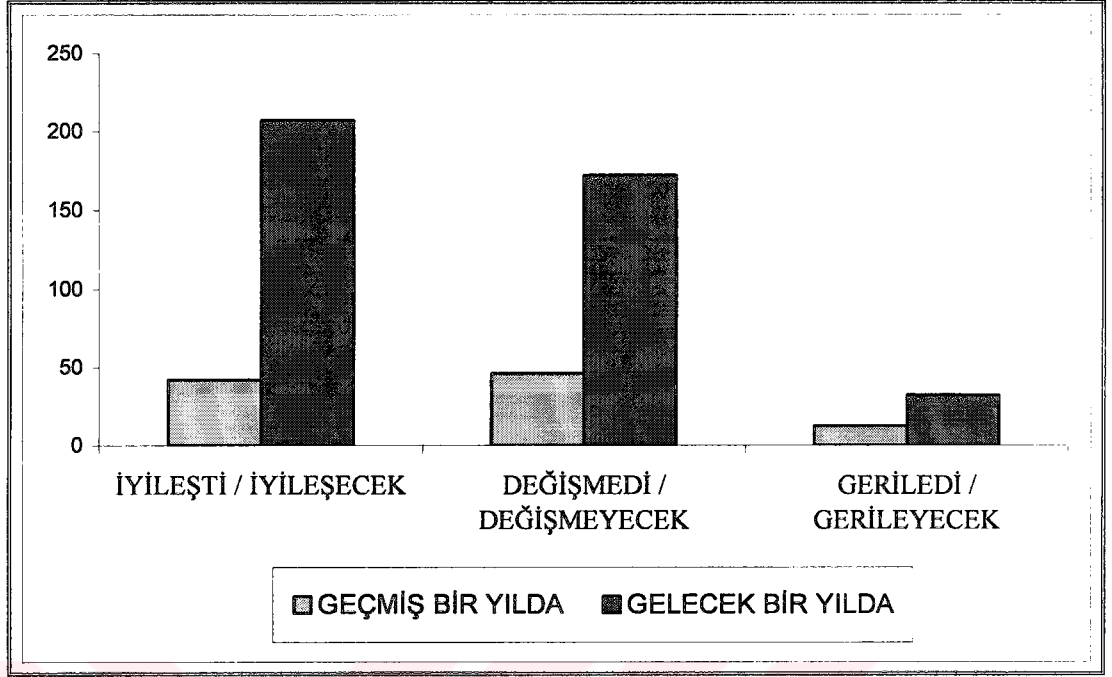
% 42'si İyileşecek,

% 46'sı Değişmeyecek,

% 12'si Gerileyecek,

şeklinde öngörüler alınmıştır.

Grafik 3.2. İnşaat Sektörünün Durumu

3.4.2.2. Sektörün ve İşyerinin Beklentileri

İşyerlerine uygulanan Anket sonucunda, işyerlerinden “Geçmiş Bir Yıllık Dönem” ve “Gelecek Bir Yıllık Dönem”e ilişkin, işyerlerinin içerisinde bulunduğu sektörün durumu (Geçmiş/Geleceği) ile ilgili cevaplar alınmış ve dağılımlar aşağıda verilmiştir. Buna göre;

Geçmiş bir yıllık dönemde, işyerlerinin ve işyerinin içerisinde bulunduğu sektörün tespiti için sorulan soruya;

% 37’si İyileşti,

% 37’si Değişmedi,

% 26’sı Geriledi,

Gelecek bir yıllık dönemde, işyerleri ve işyerlerinin içerisinde bulunduğu sektörün geleceğine yönelik öngörülerin alınması için sorulan soruya;

% 51’i İyileşecek,

% 33’ü Değişmeyecek,

% 16’si Gerileyecek,

şeklinde öngörüler alınmıştır.

3.4.2.3.Yeni İşgücü İhtiyacı

İnşaat sektöründe, anket uygulanan işyerlerinden;Gelecek bir yıllık dönemde 311, yeni işgücüne ihtiyaç duyacaklarına yönelik öngörüler alınmıştır.

Tablo 3.10.İhtiyaç Duyulacak İşgücünün Cinsiyete Göre Dağılımı (%)

	Erkek İşgücü	Kadın İşgücü
Gelecek Bir yıl	92	8

Bunların cinsiyetlerine göre dağılımına bakıldığında, %92'si erkek, %8'i kadın işgücüdür. Sektör içerisinde ve yeni işgücü ihtiyaçlarında istihdamın erkek işgücü arasından karşılandığı net bir şekilde görülmektedir.

3.4.2.4.İşten Çıkarmalar

İşyerlerinden, herhangi bir nedenle işten çıkan/çıkarılan veya çıkacak/çıkarılacak işçilerin sayısı;

Bir yıl önce 427 kişi,

Gelecek bir yıllık dönemde 494,

kişi olduğu/olacağı öngörülmektedir.

Tablo 3.11.İşten Çıkarılan İşçilerin Cinsiyete Göre Dağılımı (%)

Dönemi	Erkek İşgücü	Kadın İşgücü
Geçmiş Bir Yıl	86	14
Gelecek Bir yıl	83	17

Bunların cinsiyetlerine göre dağılımı ise, bir yıl önce, % 86'sı erkek, % 14'ü kadın, gelecek bir yıllık dönemde, % 83'ü erkek, % 17'si kadın işgücü şeklindedir.

3.4.3. Hizmet Sektörü

Hizmet sektörüne ait 100 işyerine anket uygulanmış olup, elde edilen veriler doğrultusunda aşağıdaki değerlendirmeler gözlenmiştir.

3.4.3.1.Ekonomik Beklentiler

İşyerlerine uygulanan Anket sonucunda, işyerlerinden “Geçmiş Bir Yıllık Dönem” ve “Gelecek Bir Yıllık Dönem”e ilişkin, Ülkenin ekonomik durumu

(Geçmiş/Geleceği) ile ilgili cevaplar alınmış ve dağılımlar aşağıda verilmiştir. Buna göre;

Geçmiş bir yıllık dönemde, Ülkenin ekonomik durumunun tespiti için sorulan soruya;

% 33'ü İyileşti,

% 43'ü Değişmedi,

% 23'i Geriledi,

Gelecek bir yıllık dönemde, Ülkenin ekonomik durumunun geleceği için sorulan soruya;

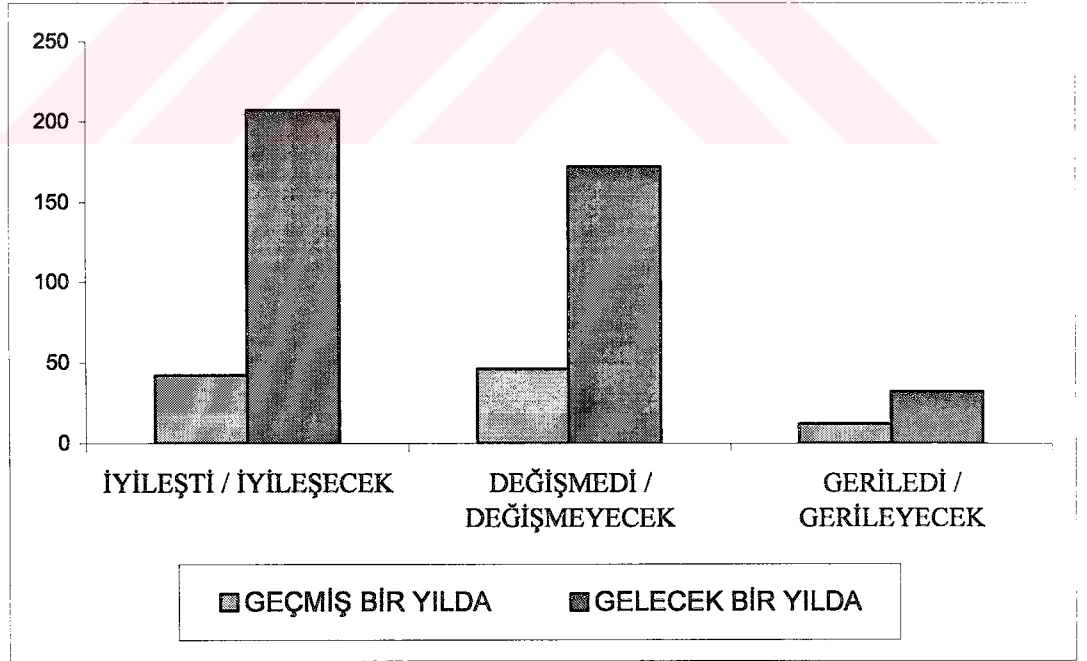
% 45'i İyileşecek,

% 44'ü Değişmeyecek,

% 11'i Gerileyecek,

şeklinde öngörüler alınmıştır.

Grafik 3.3. Hizmet Sektörünün Durumu

3.4.3.2.Sektörün ve İşyerinin Beklentileri

İşyerlerine uygulanan Anket sonucunda, işyerlerinden “Geçmiş Bir Yıllık Dönem” ve “Gelecek Bir Yıllık Dönem”e ilişkin, işyerlerinin içerisinde bulunduğu sektörün durumu (Geçmiş/Geleceği) ile ilgili cevaplar alınmış ve dağılımlar aşağıda verilmiştir. Buna göre;

Geçmiş bir yıllık dönemde, işyerlerinin ve işyerinin içerisinde bulunduğu sektörün tespiti için sorulan soruya;

% 41’i İyileşti,

% 38’i Değişmedi,

% 21’i Geriledi,

Gelecek bir yıllık dönemde, işyerleri ve işyerlerinin içerisinde bulunduğu sektörün geleceğine yönelik öngörülerin alınması için sorulan soruya;

% 53’i İyileşecek,

% 31’ü Değişmeyecek,

% 16’si Gerileyecek,

şeklinde öngörüler alınmıştır.

3.4.3.3.Yeni İşgücü İhtiyacı

Hizmet sektöründe, anket uygulanan işyerlerinden;Gelecek bir yıllık dönemde 1292, yeni işgücüne ihtiyaç duyacaklarına yönelik öngörüler alınmıştır.

Tablo 3.12.İhtiyaç Duyulacak İşgücünün Cinsiyete Göre Dağılımı (%)

	Erkek İşgücü	Kadın İşgücü
Gelecek Bir yıl	58	42

Bunların cinsiyetlerine göre dağılımına bakıldığında, %58’i erkek, %42’si kadın işgücüdür. Sektör içerisinde ve yeni işgücü ihtiyaçlarında istihdamın hemen hemen eşit bir şekilde karşılandığı görülmektedir.

3.4.3.4.İşten Çıkarmalar

İşyerlerinden, herhangi bir nedenle işten çıkan/çıkarılan veya çıkacak/çıkarılacak işçilerin sayısı;

Bir yıl önce 1039 kişi,
Gelecek bir yıllık dönemde 252,
kişi olduğu/olacağı öngörülmektedir.

Tablo 3.13.İşten Çıkarılan İşçilerin Cinsiyete Göre Dağılımı (%)

Dönemi	Erkek İşgücü	Kadın İşgücü
Geçmiş Bir Yıl	57	43
Gelecek Bir yıl	64	36

Bunların cinsiyetlerine göre dağılımı ise, bir yıl önce, % 57'si erkek, % 43'ü kadın, gelecek bir yıllık dönemde, % 64'ü erkek, % 36'sı kadın işgücü şeklindedir.

3.4.4. Genel Bulgular

Anket uygulaması yapılan tarım dışı tüm sektöre bakıldığında, elde edilen veriler doğrultusunda ve toplamda aşağıdaki değerlendirmeler gözlenmiştir.

3.4.4.1.Ekonomik Beklentiler

İşyerlerine uygulanan Anket sonucunda, işyerlerinden “Geçmiş Bir Yıllık Dönem” ve “Gelecek Bir Yıllık Dönem”e ilişkin, Ülkenin ekonomik durumu (Geçmiş/Geleceği) ile ilgili cevaplar alınmış ve dağılımlar aşağıda verilmiştir. Buna göre;

Geçmiş bir yıllık dönemde, Ülkenin ekonomik durumunun tespiti için sorulan soruya;

% 34'ü İyileşti,

% 44'ü Değişmedi,

% 22'si Geriledi,

Gelecek bir yıllık dönemde, Ülkenin ekonomik durumunun geleceği için sorulan soruya;

% 46'sı İyileşecek,

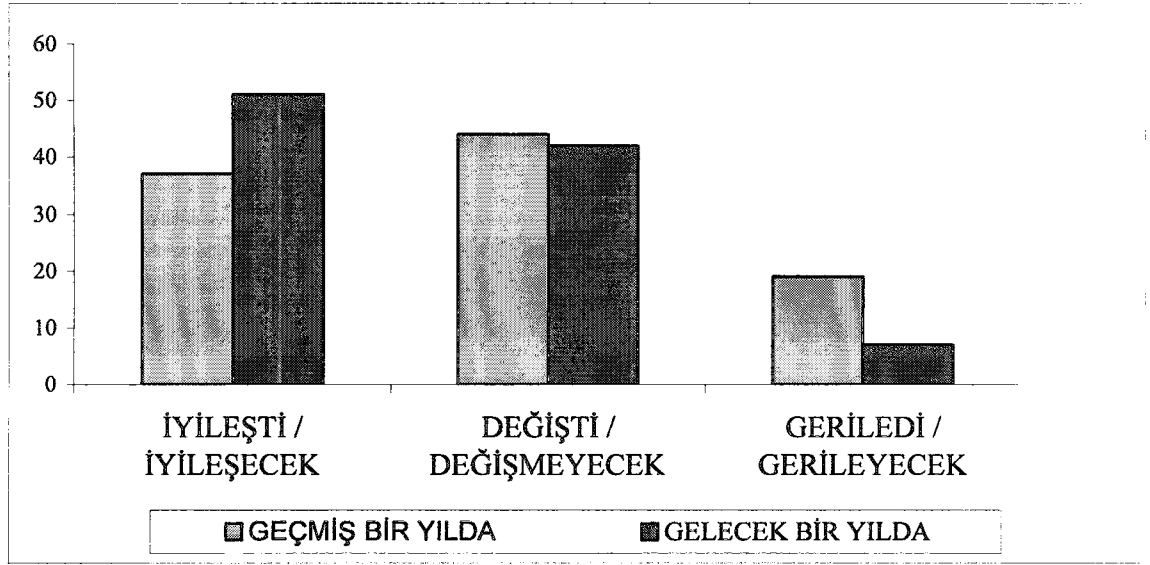
% 44'ü Değişmeyecek,

% 10'u Gerileyecek,

şeklinde öngörüler alınmıştır.

Grafik 3.4.Sektörlerin Genel Durumu

3.4.4.2.Sektörün ve İşyerinin Beklentileri

İşyerlerine uygulanan Anket sonucunda, işyerlerinden “Geçmiş Bir Yıllık Dönem” ve “Gelecek Bir Yıllık Dönem”e ilişkin, işyerlerinin içerisinde bulunduğu sektörün durumu (Geçmiş/Geleceği) ile ilgili cevaplar alınmış ve dağılımlar aşağıda verilmiştir. Buna göre;

Geçmiş bir yıllık dönemde, işyerlerinin ve işyerinin içerisinde bulunduğu sektörün tespiti için sorulan soruya;

% 39’u İyileşti,

% 38’i Değişmedi,

% 23’ü Geriledi,

Gelecek bir yıllık dönemde, işyerleri ve işyerlerinin içerisinde bulunduğu sektörün geleceğine yönelik öngörülerin alınması için sorulan soruya;

% 51’i İyileşecek,

% 34’ü Değişmeyecek,

% 15’i Gerileyecek,

şeklinde öngörüler alınmıştır.

3.4.4.3.Yeni İşgücü İhtiyacı

Anket uygulanan işyerlerinden; Gelecek bir yıllık dönemde 2.741, yeni işgücüne ihtiyaç duyacaklarına yönelik öngörüler alınmıştır.

Tablo 3.70. İhtiyaç Duyulan İşgücünün Sektörlere Göre Dağılımı

Sektörler	İşgücü Sayısı
	Gelecek Bir Yıllık Dönem
Sanayi	1138
İnşaat	311
Hizmet	1292
TOPLAM	2741

Bunların cinsiyetlerine göre dağılımına bakıldığında, %7'si erkek, %23'ü kadın işgücüdür. Sektör içerisinde ve yeni işgücü ihtiyaçlarında istihdamın erkek işgücünden karşılandığı görülmektedir.

İşverenlerin ihtiyaç duyacağı mesleklerin tüm sektörler itibariyle dağılımına bakıldığında, işgücünde önümüzdeki bir yıllık dönemde ihtiyaç duyulacak en yoğun 10 meslek sırasıyla belirlenmiştir. Bunlar,

- 1-Bilgisayar Mühendisi
- 2-Elektrik Mühendisi
- 3-İnsan Kaynakları Uzmanı
- 4-Halkla İlişkiler Personeli
- 5-Mobilya Ustası
- 6-Endüstri Mühendisi
- 7-Elektrik Teknisyeni
- 8-CNC Operatörü
- 9-Satış Elemanı/Pazarlamacı
- 10-Muhasebeci

şeklinde sıralanmıştır.

3.4.4.4.İşten Çıkarmalar

İşyerlerinden, herhangi bir nedenle işten çıkan/çıkarılan veya çıkacak/çıkarılacak işçilerin sayısı;

Bir yıl önce 1845 kişi,

Gelecek bir yıllık dönemde 1026,

kişi olduğu/olacağı öngörülmektedir.

Tablo 3.15. İşten Çıkarılan/ Çıkarılması Öngörülen İşçi Sayıları

Sektör	Geçmiş Bir Yıl	Gelecek Bir Yıl
Sanayi	379	280
İnşaat	427	494
Hizmet	1039	252
Toplam	1845	1026

Bunların cinsiyetlerine göre dağılımı ise, bir yıl önce, % 57'si erkek, % 43'ü kadın, gelecek bir yıllık dönemde, % 64'ü erkek, % 36'sı kadın işgücü şeklindedir.

İşten çıkarılan işçilerin mesleklerine göre dağılımlarına bakıldığında ise,

% 81'inin vasıfsız,

% 19'unun ise vasıflı,

olduğu izlenmiştir. Ancak, % 19 içerisinde değişik nedenlerle işten çıkarmaların yaşandığı gözlenmiştir. Bu kapsamda % 19'luk dilim içerisinde yer alan işgücünün işten çıkma/çıkarılma nedenleri, verilen cevapların yoğunluğuna göre,

1. Kapasite Azatılımı-Sipariş Alamama,
2. Bulunduğu Sektörün Durumu, Ekonomik Kriz ve Beklentiler,
3. Askerlik,
4. Mevcut Durumun ve Gelecekteki İş Potansiyeli Kaygısı,
5. Kendi İsteği İle İşten Ayrılma-Düşük Ücret-Sosyal Güvencenin Olmaması,
6. İşverenin/İşin Şartlarına Uymamak,
7. Eğitime Devam Etmek,
8. Evlilik (Kadın)

kategorilerde sıralanmıştır.

İşten Çıkarılan/Çıkarılacak vasıflı işçilerin meslekleri ise verilen cevapların yoğunluğuna göre ilk 10 şeklinde aşağıda verilmiştir.

- 1- Pazarlamacı/Satış Elemanı
- 2- İnşaat Ustası
- 3- Tornacı
- 4- Kaynakçı
- 5- Şoför
- 6- Elektrik Teknisyeni
- 7- Muhasebeci
- 8- Makine Mühendisi
- 9- Maden Mühendisi
- 10- Yönetici

3.5. Araştırma Sonuçlarının Değerlendirmesi

Türkiye ekonomisi bugüne kadar yaşamış olduğu çok sayıda krizi, çoğu kez hemen uygulamaya konulan ve yapısal iyileştirmelerden çok piyasaları hemen etkilemeyi hedef alan önlemlerle kısa süre içinde aşmaya çalışmıştır. Bu durum, Türkiye'nin yapısal sorunlarının giderek büyümesine ve karmaşık, içerisinden çıkılmaz hale gelmesine neden olmuştur. Artan güven ortamıyla birlikte, 2003 yılı ekonomik istikrar, yapısal iyileştirmeler ve büyüme doğrultusunda önemli kazanımların sağlandığı bir yıl olmuştur. Enflasyon ve ekonomik büyümede önemli hamleler sağlanmıştır. Sanayi ve ticaret sektörleri ekonomik büyümenin lokomotifleri olmuştur.

Yaşanan son kriz olan, 2001 krizinin ardından 2002 ve 2003'te görülen enflasyondaki düşüş ve üretimdeki artış, ekonomik istikrarın ve belirsizliğin azalmasına neden olmuştur. Bunun 2004 yılında da devam etmesi, göstergelerdeki iyileşmenin kalıcı hale gelmesine, özel sektörün kapasite artırıcı yatırım kararlarının hızlanmasına ve ekonominin sürdürülebilir yüksek büyüme patikasına girmesine katkı sağlayacağı açıktır.

Tüm bu iyileşme ve gelişmelere rağmen, ekonomideki iyileşmenin işgücü piyasalarına yansması ise gerçekleşmemiş, II. Bölüm'deki seyirde de görüldüğü gibi istihdam olanakları genişlememiş ve işsizlik ciddiyetini korumuştur. Ekonomik faaliyete göre istihdam rakamları incelendiğinde de görüleceği üzere, hizmetler hariç bütün kesimlerde istihdam artışı göze çarpmakta, ancak mevcut düzeylerin bir önceki yılın istihdam rakamlarını yakalayamadığı görülmektedir.

Türkiye'nin önündeki mevcut demografik fırsata karşın, son on yılda yaşanan ekonomik krizler, büyüme ve istihdam performansını olumsuz etkilemiştir. İşsizlik oranları Türkiye ekonomisinin son on yılda yaşadığı bunalımlar sonucunda büyük sıçramalar göstermiş, 2001 yılında %12'nin üzerine çıkmıştır. Son on yılda yaşanan ekonomik krizler nedeniyle büyüme ve istihdam alanlarında çok başarısız bir dönem geçiren Türkiye'de, işgücü arzındaki yüksek artış temposu, düşük büyüme temposu ile birleşince işsizlik önlenemez hale gelmiştir. Türkiye, yüksek işsizlik oranı ile OECD ülkeleri içerisinde en yüksek işsizliğe sahip ülkelerden biri olmuştur. Bu nedenle, işsizliğin gündemin en başında yer alması zorunludur.

Bu kapsamda, Ankara ilinde gerçekleştirilen araştırma sonuçları tüm bu gelişmeleri gözler önüne sermiştir.

Ankara İlinde gerçekleştirilen işgücü piyasa araştırmasının sonuçlarından aşağıdaki bulgulara rastlanmıştır;

□ Son dönemlerde ekonomide ve siyasette yaşanan istikrarlı politikalar Ülke genelinde piyasalarda kısmen canlanmanın oluşmasına sebebiyet vermiştir. Bu bağlamda, araştırma sonucunda işyerlerinden alınan öngörülerin piyasaların gelişeceğinin bir göstergesi olarak görülebileceğidir.

□ Tüm sektörlerdeki seyir incelendiğinde, piyasalarda gelecek bir yıllık dönemde olumlu gelişmelerin yaşanacağı ve buna bağlı olarak istihdamda ufakta olsa bir artışın beraberinde geleceği, işyerlerinden alınan öngörülerden anlaşılmaktadır.

□ Bu göstergelerin yanında, araştırma sonucunda ve yapılan işyerlerinden elde edilen bilgiler ve anketi uygulayanın da görüşleri doğrultusunda, ekonomide canlanma yaşandığı/yaslanacağı, işçi çıkarmaların kısmen azaldığı/azalacağı, yatırımların artacağı öngörüsüyle, yeni işgücüne ihtiyaç duyulacağı gözlenmiştir. Bunların yanında, ekonomik anlamda beklentilerin olumlu olduğu, güven ortamının

ve siyasal istikrarın sağlandığına olan inanç piyasalarda canlanmanın yaşanmasına sebebiyet vermiştir.

□ Sanayi sektörü içerisindeki işyerlerinin gelecek bir yıllık dönem içerisinde hem ülke ekonomisinde hem de sektörde bir iyileşmenin yaşanacağını bekledikleri görülmüştür.

□ İnşaat sektörü içerisindeki işyerleri gelecek bir yıllık dönem içerisinde, sektörün ve ekonominin bir atağa geçeceğinden (İrak Savaşı- Yatırım Projeleri vb.) umutlu olmakla birlikte, genel seyir durgunluğun devam edeceği yönünde olmuştur.

□ Hizmet sektöründe ise gelecek bir yıllık dönem içerisinde hem ülke ekonomisinde hem de sektörde bir iyileşmenin yaşanacağını bekledikleri görülmüştür. Bu beklentinin Sanayi ve İnşaat sektörlerindeki beklentiden daha kuvvetli olduğu gözlenmiştir.

□ Ekonomide ve piyasalarda canlanmanın getirdiği/getireceği olumlu sonuç, en azından işten çıkarmaların azalacağıdır. Araştırma sonuçlarında bu durum açık bir şekilde görülmektedir.

Sonuç olarak, tüm bu olumlu gösterge ve beklentilere rağmen istihdam üzerinde ciddi anlamda bir iyileşmenin yaşanmayacağı araştırma sonuçlarından net bir şekilde görülmektedir. Bu sonuçlar II. Bölümdeki istihdam trendinde de açıkça görülmekte olup, sonuçlar birbirleri ile paralellik göstermektedir.

SONUÇ

Bugün dünya nüfusu 6 milyarı ulaşmış ve artmaya da devam ederken içinde bulunduğumuz yüzyıl, yaşlanan nüfus çağı olarak anılmaktadır. Gelişmiş ülkelerin çoğunda aile büyüklüğü küçülmüş ve çalışan işgücünün gelecek birkaç on yıl içinde daha da yaşlanacağı öngörülmektedir. Yine 1970'lerden itibaren küresel nüfus artış oranlarının hızlı biçimde azaldığı, her yıl nüfusa ilave olan insan sayısının da 1990'lardan itibaren yavaşça azalmaya başladığı, 1980'lerde 4,4 milyar olan dünya nüfusunun 1998'de 5,8 milyara çıktığı, 2015'de ise 7,1 milyara çıkacağı; 1980-1998 döneminde % 1,6 olan ortalama nüfus artış oranının 1998-2015 döneminde % 1,1'e ineceği; en fazla nüfus artışının düşük ve orta gelirli ülkelerde ortaya çıkacağı tahmin edilmektedir.

OECD tarafından yapılan bir araştırmaya göre ise, OECD ülkelerinin toplam nüfusunun dünya nüfusuna oranının 1995'teki % 19'dan, 2020 yılında % 6'ya düşeceği tahmin ediliyor. Aynı tarihte, Çin, Hindistan ve Afrika'nın her biri OECD ülkelerinin toplamından daha fazla nüfusa sahip olabileceği tahmin edilmektedir. Türkiye, OECD-Avrupa üyelerinin her birinden daha geniş topraklara sahip bir ülkedir. Bu grup içinde nüfusuyla Almanya'dan sonra ikinci sırada gelmekte, 2020 yılında ise en büyük nüfusa sahip olacak konumda olacağı görülmektedir. Nitekim Türkiye ile ilgili yapılan tahminlerde de benzer sonuçlara ulaşılmaktadır. Türkiye'nin ilk nüfus sayımı Cumhuriyetin ilanından dört yıl sonra, 1927'de yapılmıştı. Bu sayıma göre Türkiye'nin nüfusu 13 milyon 648 bin olarak saptanmıştı. Bugün Türkiye'nin nüfusu yaklaşık 68 milyondur. 2030 yılında ise 93,6 milyona ulaşması, 2050'li yıllarda nüfus artışının durması, 2070 yılında sabitleneceği tahmin edilmektedir. Bu sayının (ölüm ve doğurganlık oranları dikkate alınarak bakıldığında) hiçbir zaman 100 milyon olmayacağı tahmin edilmektedir.

Türkiye'nin çalışma çağındaki nüfusu artmaktadır. Yaklaşık 70 milyon olan nüfusumuzun 21. yüzyıl ortalarında 95-98 milyonda istikrara kavuşacağı ve nüfusun çoğunluğunu çalışma yaşındakilerin oluşturacağı, 1990 yılında % 44 olan 20-54 yaş grubundaki aktif nüfusun ise 2010 yılında % 52'ye çıkacağı tahmin edilmektedir. Ancak 15-44 yaş grubundaki potansiyel olarak aktif olan nüfus azalan bir hızla artmakta olup 2020'de yaklaşık 40 milyonda dengeleneceğini tahmin edilmektedir.

Bununla birlikte görünen bir başka gerçek, Türkiye'de hızlı nüfus artışı döneminin artık geride kaldığı ve yıllık nüfus artış hızının bundan böyle azalmaya devam edeceğidir. Uzun dönemde Türkiye "genç" bir nüfusa sahip olan bir ülke olmaktan çıkacaktır. Diğer bir ifadeyle Türkiye nüfusunun zaman geçtikçe yapısal olarak yaşlanacağı görülmektedir. Ama Türkiye'nin nüfusunun yapısal olarak yaşlanma sürecinin en çarpıcı yanı, yaşları 65'in üstünde olan kişilerin hem sayısının hem de oranının önümüzdeki 20-30 yılda olağanüstü bir hızla artacak olmasıdır. Örneğin 2000 yılı ile 2020 yılı arasında Türkiye'nin toplam nüfusunun % 30 civarında artması bekleniyorken, 65 yaşın üzerindeki nüfusun aynı süre zarfında yaklaşık % 120 oranında artması beklenmektedir. 2000 yılında % 5.5 olan yaşlı nüfusun toplam nüfusa oranının ise 25 yıl sonra % 9'a çıkacağı öngörülmektedir.

Buna karşılık gelişmiş ülkelerin 15-64 yaş aralığındaki nüfusun çok hızlı olmamak kaydıyla arttığı gözlenmekle birlikte iktisaden faal nüfus sayılan bu yaş grubunda bir azalma olacağı öngörülmektedir. Nitekim önümüzdeki 10 yılda, dünyadaki bir çok ülkelerde, hatta Japonya'da bile işgücünün azalacağı tahmin edilmektedir. 1980-1998 döneminde işgücünün arttığı Avrupa Birliği (AB) ülkelerinde de benzer bir durum söz konusudur. Gelişmekte olan ülkelerde ise, işgücündeki büyüme oranı 1980-1998 dönemi için % 3'ler civarındayken, bu değerlerin önümüzdeki on yılda da devam etmesi beklenmektedir.

Özellikle gelişmiş ülkelerde önümüzdeki yıllar için işgücünde bir azalma olacağı beklenmesine karşın 1970'li yıllardan sonra Dünyada işsizlik önemli bir sorun haline gelmiştir. OECD verilerine göre, üye 30 ülkenin işsizlik ortalaması 2000'de % 6.3 iken, 2001'de % 6.5'e ve 2002'de % 6.9'a kadar yükselmiştir. 2002 yılında OECD ülkeleri içinde en yüksek işsizlik oranı % 19.4 ile Slovak Cumhuriyeti'nde yaşanmıştır. Bu ülkeyi % 11.4 işsizlik oranıyla İspanya izlerken, en düşük işsizlik yaşanan ülkelerin başında ise % 2.4'le Lüksemburg ve % 2.5'le Norveç gelmektedir.

Türkiye'de benzer problemlerle karşı karşıyadır. Nitekim Türkiye'de 1970'lerin sonundan beri yüksek enflasyon ve buna mukabil işsizlik oranlarıyla uğraşmaktadır. 2001 yılında yaşanan kriz, bunun da bir göstergesi olarak ifade edilebilir. Bu kriz sonucunda Türkiye ekonomisi ciddi bir daralma ile karşı karşıya kalmıştır. Buna dünya ekonomisinde yaşanan olumsuz gelişmeler de ilave edildiğinde daralma daha da artmıştır. Ancak, finansal kriz sonrasında uygulamaya konulan ve 2002 yılı

başında üç yıl süreli yeni bir ekonomik programa dönüştürülen makroekonomik politikalar ve yapısal reformlarla beraber, ekonomide ciddi bir canlanma süreci başlamıştır. 2002 yılında GSMH % 7,8 oranında artış kaydetmiştir. 2002 yılında sanayi ve hizmetler sektörlerindeki katma değer artışlarına paralel olarak bu sektörlerin istihdamında da artışlar olmuştur. 2002 yılında sanayi sektöründeki istihdamda % 4,7, hizmetler sektörü istihdamında ise % 2,9 oranında artış kaydedilmiştir. Bu gelişmeler ve işgücünün % 1,4 oranında artması sonucunda, 2002 yılında işsizlik oranı % 10,3'olarak gerçekleşmiştir. Dolayısıyla yaşanan ekonomik büyümeye rağmen Türkiye'de istihdam yaratılamamıştır. Nitekim bu durumu istatistiki verilere bakarak gözlemlemekte mümkündür.

1990-2002 yılı verileri baz alınarak trende bakıldığında, 1990 yılına göre 2002 yılında kurumsal olmayan 15+yaş sivil nüfustaki artış % 31 olurken, işgücündeki artış % 12,7, istihdamdaki artış ise yalnızca % 9,4 olarak gerçekleşmiştir. Buna karşılık işgücüne dahil olmayanlar grubunda % 55 ve işsiz sayısında % 49,6 gibi oldukça yüksek artışlar söz konusu olmuştur.

Etkin nüfus ya da bunun bir göstergesi olan İşgücüne Katılma Oranları (İKO), sürekli düşmüştür. 1990 yılında % 56,6 olan İKO, 2001'de 48,7'ye inmiş, 2002 yılında da bu seyir devam etmiştir. Düşük ve giderek azalan İKO'ları, Türkiye'de üreten kesimin giderek daha fazla kişiyi geçindirmek zorunda kalması ve üretime katılım sonucu elde edilen gelirin de daha fazla kişi arasında paylaşılması anlamına gelmektedir. 1990 yılında işsizlik oranı % 8 ve sayısı 1 milyon 612 bin kişi olurken, 2002'de % 10,6'ya ve sayısı da 2 milyon 412 bin kişiye yükselmiştir. Bu rakam, 1990-2002 döneminin en yüksek açık işsiz sayısı olarak karşımıza çıkmıştır. Toplam istihdam, 2001 yılına göre 2002'de 80 bin kişilik bir azalış göstererek 20 milyon 367 bin kişiden, 20 milyon 287 bin kişiye düşmüş, 1990 yılındaki istihdam sayısı, 18 milyon 538 bin kişi olarak gerçekleşmiştir

Yine istihdamdaki gelişmeyi açıklayan bir gösterge durumunda olan ve istihdam edilenlerin 15-64 yaş nüfus içindeki payını temsil eden "istihdam oranı", 2002 yılı için % 43,5 olarak gerçekleşmiş, oysa bu oran. 2000 yılı itibariyle % 48,2, 2001 yılında % 46,8 olarak gerçekleşmişti. OECD verilerine bakıldığında da durum değişmemektedir. Şöyle ki 2001 yılında Türkiye, % 45,1 istihdam oranı ile OECD ülkeleri arasında en düşük istihdam oranına sahip ülke durumundadır. 2001'de

OECD ortalaması olarak istihdam oranı % 65,3 olup, AB ve ABD ortalamaları sırasıyla % 64,1 ve % 73,1'dir.

Eğitimli genç nüfusun işsizlik oranı 2002 yılında, 2001'e göre çarpıcı biçimde artarak % 25,8'den % 29,4'e çıkmıştır. 2002 yılı itibariyle erkeklerde % 26,8 olan bu oran, kadınlarda % 33,9'dur.

Buna karşılık eksik istihdam edilenlerin sayısı 2001 yılına göre 107 bin kişi azalarak, 1 milyon 338 bin kişiden 1 milyon 231 bin kişiye inmiştir. 2001 yılında % 6,0 olan eksik istihdamın işgücüne oranı da % 0,6 puanlık bir azalış ile 2002 yılında % 5,4'e inmiştir. Ancak işsizlik ve eksik istihdamın toplam oranları, 2001 yılında % 14,5 seviyesinden 2002'de % 16'ya çıkmıştır.

Türkiye'de istihdamın tarım, sanayi, hizmetler olarak üç temel sektördeki dağılımı ise, 1990-1999 dönemi için, şu şekildedir. 1990'da tarım sektörünün payı % 46,9'dan, 1999'da % 41,4'e inmiş, hizmetlerin payı % 33'ten % 35,8'e yükselmiştir. Aynı dönemde sanayi sektörünün payı 3,4 puan artarak % 20,2'den % 23,6'ya çıkabilmiştir. İstihdamın sektörel kompozisyonunda, 2000 yılından itibaren tarım ağırlıklı yapıdan, hizmetler ağırlıklı yapıya doğru bir geçiş söz konusu olmuştur. 2002 yılı itibariyle, hizmetler sektörünün payı % 43 iken, tarım sektörünün payı % 33,2, sanayi sektörünün payı ise % 23,8'dir. Buna karşılık 2000 yılı itibariyle, AB'nde toplam istihdamın % 4,3'ü tarım sektöründe iken, sanayi sektörünün payı % 29,0, hizmetler sektörünün payı ise % 66,7'dir. OECD ülkelerinin ortalamaları ise, sırasıyla % 6,9, % 27,1 ve % 66'dır . Türkiye, % 34,5 olan tarım kesimi istihdam oranı ile, OECD ülkeleri arasında en yüksek tarım istihdamına sahip ülkedir. Oysa bu kesimin GSMH içindeki payı yalnızca % 14'ler civarındadır.

Yine Türkiye'de 2002 yılı itibariyle, ücretli ve maaşlı kesimin payı % 50,9, kendi hesabına ve işverenlerin payı % 29,2, ücretsiz aile işçilerinin payı ise % 19,9'dur 1990 yılında bu oranlar sırasıyla, % 39,0, % 30,9 ve % 30,1'dir. Son 12 yıllık dönem boyunca ücretli kesimin payı giderek yükseliyor gözükmeyle birlikte Türkiye, OECD ülkeleri arasında en düşük ücretli istihdamı ve en yüksek ücretsiz aile çalışanı payına sahip bir ülkedir.

Bununla birlikte sanayisi ve gelişen hizmet sektörü ile önemli ölçüde istihdama katkıda bulunan Ankara'da tarım sektöründe çalışanlar, toplam istihdam içinde % 16,21'lik bir payı almaktadır. Toplam istihdam içerisinde en yüksek pay ücretli

çalışan kesimine ait olup, bu oran ise % 72,06'dır. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı 2003 yılı Ocak ayı verilerine göre, Ankara'da 1.228' i Kamu, 43.192'si Özel olmak üzere toplam 44.420 istihdamlı işyeri bulunmaktadır. Bu işyerlerinde çalışan işgücüne bakıldığında ise; 67.616 kişisi Kamu Kurum ve Kuruluşlarında, 376.858 kişisi ise özel sektör işyerlerinde istihdam edilmektedir. Özel sektör dikkate alındığında Ankara ilindeki ekonomik faaliyet kolları itibarıyla ağırlığın sanayii sektöründe olduğu görülmektedir. Nitekim Ankara'da daha çok küçük ve orta ölçekli işyerlerinden oluşan dört tane organize sanayi bölgesi bulunmaktadır. Diğer ekonomik faaliyetler olarak, inşaat, tarım, hayvancılık, madencilik ve bankacılık gibi diğer sektörler takip etmektedir.

Ankara ilinde faaliyet gösteren işyerlerinin dönemsel olarak açılıp-kapanma durumları ile ilgili verilere bakıldığında, 2002 yılı Ocak-Ağustos döneminde yeni açılan işyeri sayısı 6180 iken, 2003 yılının aynı döneminde bu sayı 7884 olmuştur. Kapanan işyeri sayılarına bakıldığında ise 2002 yılının Ocak- Ağustos aylarında 1593 işyeri kapanırken, 2003 yılının aynı döneminde bu sayı 1461 olmuştur. Bu sayısal veriler, il bazında açılan işyeri sayısında bir önceki yıla göre artış, kapanan işyeri sayısında da düşme olduğunu göstermektedir.

Bu çerçevede çalışmamızın son bölüme konu olan ve Ankara ilinin işgücü piyasasının durumunu tespit etmek amacıyla yapılan araştırmanın değerlendirilmesiyle ulaşılan temel sonuçlar genel olarak şunlardır:

Ankara ilinde sanayi, inşaat ve hizmet sektörleri içerisinde belirli kriterlere göre seçilerek anket uygulanan işyerlerinden alınan sonuçlar analiz edildiğinde, son dönemlerde ekonomide ve siyasette yaşanan istikrarlı politikaların ülke genelinde piyasalarda kısmen canlanmanın oluşmasına sebebiyet verdiği anlaşılmaktadır.

Diğer bir ifadeyle, araştırma sonuçları, piyasaların geleceği ile ilgili olarak olumlu bir havanın oluştuğunu göstermektedir. Tüm sektörlerle genel olarak bakıldığında, piyasalarda gelecek bir yıllık dönemde olumlu gelişmenin yaşanacağı, bunun ise azda olsa istihdamı artırıcı bir rol oynayacağı öngörülmüştür.

Dolayısıyla gerek araştırma sonuçları, gerekse anket yapılan işyerlerinden elde edilen diğer bilgiler ışığında, ekonomide canlanma yaşandığı ve önümüzdeki dönem içinde bu durumun devam edeceği; işten çıkarmaların azaldığı ve önümüzdeki

dönem içinde azalacağı; bunlara paralel olarak yatırımların artacağı ve sonrasında yeni işgücü gereksinimi ortaya çıkacağı sonucuna varılmıştır.

EK

BU ARAŞTIRMA, İŞGÜCÜ PİYASASININ TESPİTİNE YÖNELİKTİR. İŞYERİ HAKKINDA DERLENEN TÜM BİLGİLER ARAŞTIRMANIN DIŞINDA HİÇBİR AMAÇLA KULLANILMAYACAKTIR.

İşyerinin Unvanı:	
İşyerinin Adresi:	
Faaliyet Alanı:	

1- İçerisinde Bulduğunuz Sektörün Durumu

(Ülkenin İçerisinde Bulduğu Ekonomik Durum ile Birlikte Değerlendiriniz)

	İyileşti	Değişmedi	Geriledi
Bir Yıl Önce	☐	☐	☐
	İyileşecek	Değişmeyecek	Gerileyecek
Bir Yıl Sonra	☐	☐	☐

2- İşyerinizin Durumu

(İşyerinin İçerisinde Bulduğu Sektör ile Birlikte Değerlendiriniz)

	İyileşti	Değişmedi	Geriledi
Bir Yıl Önce	☐	☐	☐
	İyileşecek	Değişmeyecek	Gerileyecek
Bir Yıl Sonra	☐	☐	☐

3- İşyerinizde Çalışan Sayısı

Bir Yıl Önce	
Bugün	
Bir Yıl Sonra	

4- İhtiyaç Duyacağınız İşgücü

Gelecek Bir Yıl			
Meslek adı	Kisi Sayısı	Meslek adı	Kisi Sayısı

5- İşten Çıkan/Çıkardığınız veya Çıkmayı/Çıkarmayı Düşündüğünüz Personel

Geçmiş Bir Yıl	
Meslek adı	
Kişi Sayısı	
Çıkış Nedeni	
Gelecek Bir Yıl	
Meslek adı	
Kişi Sayısı	
Çıkış Nedeni	

GÖRÜŞ VE YORUMLARINIZ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Teşekkür Ederiz.

KAYNAKÇA

Aktan, Can, **Yoksullukla Mücadele Stratejileri**, Hak-İş Konfederasyonu Yayını,
Ankara: 2002

Akyüz, Y., **Sermaye, Bölüşüm, Büyüme**, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları,
Ankara:1997

Ansal, Hacer; Küçükçifçi, Suat ve Onaran, Özlem vd., **Türkiye Emek Piyasasının Yapısı ve İşsizlik**, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul:2000,

Ankara Valiliği, **Ekonomik Gelişim**, [http://www.ankara.gov.tr/ index.php?site = & module= cmsPage&page](http://www.ankara.gov.tr/index.php?site = & module= cmsPage&page)

Ataman, Berrin Ceylan, **İşgücü Piyasası ve İstihdam Politikalarının Temel Prensipleri**, Siyasal Yayıncılık, Ankara: Mart 1999

Ataman, Berrin Ceylan, **İşsizlik Sorunu ve Türkiye'nin AB İstihdam Stratejisine Uyumu**, http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=809&id=48

Avrupa Eğitim Vakfı, **Mesleki ve Teknik Eğitim Sistemi Raporu**, Ankara: Mayıs 2002

Avrupa Eğitim Vakfı, **Türkiye'de İşgücü Piyasası ve İstihdam Araştırması**, Ankara:Ağustos 2003

Avrupa Eğitim Vakfı, **Ulusal Gözlemevi Ülke Raporu**, Ziraat Matbaacılık, Ankara: 2002

Biçerli, M. Kemal, **Çalışma Ekonomisi**, Beta Yayınları, 1. Bası, İstanbul: Eylül 2000

- BM, **World Population Prospects as Assesued in 1993**, Newyork:1997
- Bozbağ, Nihat, **Türkiye’de İşsizlik**, **G.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt:4, Sayı:1-2,
Ankara:1998
- Bulutay, Tuncer, **Employment, Unemployment and Wages İn Turkey**, İLO and
SİS, Ankara: 1995
- Bulutay, Tuncer, **Türk İşgücü Piyasası İle İlgili Temel Gelişmeler**, DİE Yayınları,
Ankara: Haziran 1998
- Bulutay, Tuncer, **Türk İşgücü Piyasası İle İlgili Yükler ve Politikalar**, DİE
Yayınları, Ankara: Mart 1998
- Çevre ve Orman Bakanlığı, **Sanayi ve İş Dünyası**, Çevre ve Orman Bakanlığı
Yayınları, Ankara:2004
- ÇSGB, **Kayıtdışı İstihdam ve Yabancı Kaçak İşçi İstihdamı**, Çalışma ve Sosyal
Güvenlik Bakanlığı Yayınları, Genel Yayın No:116, Ankara:Ağustos
2004
- ÇSGB, **Türkiye’de İşsizliğin Önlenmesi ve İstihdamın Arttırılması**, Çalışma ve
Sosyal Güvenlik Bakanlığı Yayınları, Genel Yayın No:117, Ankara:2004,
- ÇSGB, **Çalışma Hayatı İstatistikleri 2003**, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
Yayınları, Ankara:2003
- ÇSGB, **Çalışma Hayatı İstatistikleri 2002**, ÇSGB Yayınları, Yayın No: 28,
Ankara: Temmuz 2003
- ÇSGB, **Çalışma Hayatı İstatistikleri 2003**, ÇSGB Yayınları, Yayın No: 28,
Ankara: 2004

- DİE, Türkiye Nüfusu 1923-1994, Demografi Yapısı ve Gelişimi; 21. yy Ortalarına Kadar Projeksiyonlar, DİE Yayınları, Ankara:1994**
- DİE, İstatistik Göstergeler 1923-2002, DİE Yayınları, Yayın No: 2790, Ankara: Aralık 2003**
- DİE, 1988-1998 Yılı Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları,**
- DİE, 1999 Yılı Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları,**
- DİE, 2000 Yılı Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları,**
- DİE, 2001 Yılı Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları,**
- DİE, 2002 Yılı Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları,**
- DİE, 2003 Yılı Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları,**
- DİE, Nüfus Projeksiyonları, <http://www.die.gov.tr/tkba/t099.xls>,**
- Dowrick, S., Technological Up And Diverging Incomes: Patterns of Economic Growth 1966-1988, Economic Journal, 1996**
- Dowrick, S., Technological Catch Up And Diverging Incomes: Patterns of Economic Growth 1960-1988, Economic Journal, 2000**
- DPT, VIII.Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001-2005, DPT Yayınları, Ankara: Haziran 2000**
- DPT, IV.Türkiye İktisat Kongresi, İşgücü Piyasası ve İşsizlik Çalışma Grubu Raporu, DPT Yayınları, Ankara:2004**
- DPT, İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması 2003, DPT Yayınları, Yayın No: 2671, Ankara: 2003**

DPT, **Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı: Nüfus, Demografi Yapısı, Göç Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Ankara:2001

DPT, **2004-2006 Ön Ulusal Kalkınma Planı** (Yüksek Planlama Kurulu'nun 22 Aralık 2003 tarih ve 2003/61 sayılı Kararıyla kabul edilmiştir.), DPT Yayınları, Ankara:2003

DPT, **T.C. 2003 Yılı Katılım Öncesi Ekonomik Program**, DPT Yayınları, Ankara: Ağustos 2003

DPT, **Mali Piyasalarda Gelişmeler**, DPT Yayınları, Ankara: Nisan 2004

DPT, **Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950-2003)**, DPT Yayınları, Ankara: Ocak 2004

DPT, **Ekonomik Gelişmeler**, DPT Yayınları, Ankara: Mart 2004

Dünya Bankası, **Türkiye Ülke Ekonomik Raporu, Makroekonomik İstikrar ve Sürdürülebilir Büyüme Doğru**, Rapor No: 26301-TU, 28 Temmuz 2003

Ergün, Gül, **İşgücü Piyasa Bilgileri**, Siyasal Yayıncılık, Ankara:1999

European Training Foundation, **National Observatory of Turkey**, Ankara:May 2002

Elliott, F. Robert., **Karşılaştırmalı Çalışma Ekonomisi**, Çeviren: Mehmet Beşeli v.d., Ankara Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 210, Ankara :1997

Ekin, Nusret, **Türkiye'de Yapay İstihdam ve İstihdam Politikaları**, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul: 2000

Erkan, Hüsnü, **Türkiye İçin Sosyal Piyasa Ekonomisi**, Konrad Adenauer Vakfı Yayınları, Ankara: 2001

Ersel, Birsen, **Türkiye'de İşsizlik ve İşsizlik Sigortası**, [http:// www.ceterisparibus.net / arastirma /issizlik.html](http://www.ceterisparibus.net/arastirma/issizlik.html)

Erkul, İhsan; Altan, Zühtü ve Gerek, Nüvit, **Sosyal Politika Dersleri**, Anadolu Üniversitesi, Birlik Ofset, İkinci Cilt, Eskişehir: 1983

Erkul, İhsan, **Sosyal Politika Dersleri**, Anadolu Üniversitesi, Birinci Cilt, Eskişehir: 1983

Etöz, Zeliha; Çabuk, Nilay, **Bölgesel İşgücü Piyasası İzleme Kaynakları**, Siyasal Yayıncılık, Ankara: Mart 1999

Gürsel, Seyfettin; Ulusoy, Veysel, **Türkiye'de İşsizlik ve İstihdam**, YK. Yayınları, İstanbul:1999

İİBK, **Ekonomi ve İstihdam Durum Raporu**, İİBK Yayınları, Yayın No: 196, Ankara: 1986

İİBK, **İşgücü Piyasa Araştırması Raporu**, İİBK Yayınları, Yayın No: 236, Ankara: 1988

ILO, **The Public Employment Service in a Changing Labour Market**, ILO Publications, Geneva: 2001

ILO, **13. Konferansı, Konferans Raporu**, ILO Publications, Cenevre: 1982

ILO, **Employment Service**, ILO Publications, Tunusie:1998

ILO, **Dünya İstihdam Raporu 1997**, ILO Publications, Cenevre:1998

**İŞKUR, II.Genel Kurulu Çalışma Raporu, İŞKUR Yayınları, Ziraat Matbaası,
Yayın No:329, Ankara:Kasım 2003**

**İŞKUR, Cumhuriyetimizin 75. Yılında Türkiye’de İstihdam Sorunları, İİBK
Yayınları, Yayın No:303, Ankara:1999**

**İŞKUR, 2001 Yılı Çalışma Raporu, İŞKUR Yayınları, Yayın No: 321, Ankara:
2002,**

**İŞKUR, 2002 Yılı Çalışma Raporu, İŞKUR Yayınları, Yayın No: 325, Ankara:
2003,**

**İŞKUR, 2003 Yılı Çalışma Raporu, İŞKUR Yayınları, Yayın No: 328, Ankara:
2004,**

**İŞKUR ve Avrupa Eğitim Vakfı, Avrupa ile Bütünleşme Yolunda Türkiye’de
İşgücü Piyasası ve İstihdam Uluslararası Semineri, Ankara: 2003,**

**İTO, Türkiye’de Yapay İstihdam ve İstihdam Politikaları, İstanbul Ticaret Odası
Yayınları, Yayın No: 2000-33, İstanbul:2000**

**İTO, Ekonomik Rapor, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın No: 1981, İstanbul:
Eylül 1999**

**Lordoğlu, Kuvvet; Törüner, Mete; Özkaplan, Nurcan, Çalışma İktisadı, Beta
Yayınları, 3. Baskı, İstanbul:1999**

**Levine, Louis, İşgücü ve İstihdam Sorunları, İş ve İşçi Bulma Kurumu Genel
Müdürlüğü Yayını, Ankara:1973**

**OECD, The OECD Jobs Study: Evidence and Explanations, Paris: OECD
Publications, 1994**

OECD, **OECD in Figures, Statistics on the Member Countries**, Paris: OECD Publications, 2002

OECD, **OECD in Figures Statistics on Member Countries**, France: OECD Publications, 2003

OECD, **Labour Force Statistics 1982–2002**, OECD Publications, Paris:2003

OECD, **Employment Outlook 1998**, OECD Publications, Paris: 1999

OECD, **Employment Outlook 1999**, OECD Publications, Paris: 2000

OECD, **Employment Outlook 2000**, OECD Publications, Paris: 2001

OECD, **Employment Outlook 2001**, OECD Publications, Paris: 2002

OECD, **Employment Outlook 2002**, OECD Publications, Paris: 2003

OECD, **Employment Outlook 2002, 2003 Edition**, OECD Publications, France: September 2003,

OECD, **OECD Main Economic Indicators**, www.oecd.org.

Parasız, İlker; Bildirici, Melek, **Emek Ekonomisi**; Ezgi Kitabevi, Bursa: 2002

Saraç, Ö.C., **Nüfusun Miktarı ve İstihaleleri**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul: 1940

Samorodov, A., **Ageing And Labor Market For Older Workers**, Geneva: 1999

Sayın, A.Kemal, **Emek Piyasasında Aracılık ve Özel İstihdam Büroları**, İŞKUR Yayınları, Yayın No:324, Ankara:2002

Selamoğlu, Ahmet, **İstihdam Politikaları, Esneklik Arayışı ve Etkileri**, [ww.petrol-is.org.tr/2003_CD/08_istihdam/govde.htm](http://www.petrol-is.org.tr/2003_CD/08_istihdam/govde.htm)

- Serter, Nur, **Genel Olarak ve Türkiye Açısından İstihdam ve Gelişme**, İ.Ü. Basımevi, Üniversite Yayın No: 3697, Fakülte Yayın No: 540, İstanbul:1993
- Shorter, Frederic, **"The Crisis of Population Knowledge in Turkey"**, **New Perspectives of Turkey, 1923-1944**, DİE Yayınları, Ankara: 1995
- Shorter, Frederic, **"The Population of Turkey After the War of Independence"**, **International Journal of Middle Eastern Studies**, 1985
- Solow, R.Melton., **A Policy for Full employment**, Vol 2., Number 1
- Stiglitz, E. Joseph, **Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı**, Mart Matbaacılık, İstanbul:2002
- Unay, Cafer, **Makro Ekonomi**, Akademi Yayınları, Bursa: 1983
- Ülgener, Sabri F., **Milli Gelir, İstihdam ve İktisadi Büyüme**, DER Yayınları, 7.b., İstanbul:1991
- Talas, Cahit, **Sosyal Ekonomi**, 6.b., Sevinç Matbaası, Ankara: 1983
- T.C. Merkezi İstatistik Genel Müdürlüğü, **Umumi Nüfus Tahriri, Mufassal Neticeler, İcmal Tabloları**, Ankara: 1929,
- TİSK, **Güçlü ve Büyük Türk Ekonomisi için Üretim ve İstihdam Politikaları Araştırma Yarışması**, TİSK Yayınları, Yayın No: 236, Ankara:Eylül 2003
- TİSK, **Kayıtdışı İstihdam**, TİSK Yayınları, Yayın No: 233, Ankara: Mayıs 2003,
- TİSK, **Büyüyen Kayıtdışı Sektör Semineri**, Tebligler ve Görüşler, TİSK Yayınları, Yayın No: 225, Nevşehir: 5-6-7 Nisan 2002

TİSK, İstihdam Politikaları Semineri ve İstihdamda Yeni Yaklaşımlar Paneli,
TİSK Yayınları, Yayın No: 232, Ankara: Nisan 2003

TÜSİAD, Türkiye’de İşgücü Piyasası ve İşsizlik, İstanbul: Aralık 2002,

TÜSİAD, Türkiye’nin Fırsat Penceresi: Demografik Dönüşüm ve İzdüşümleri,
İstanbul: Ocak 1999

Törüner, Mete; Lordoğlu, Kuvvet, Çalışma Ekonomisi, Beta Yayınları,
İstanbul:1997

Tuna, Orhan; Yalçıntaş, Nevzat, Sosyal Siyaset, Filiz Kitabevi, İstanbul:1988

**Tunalı, İnsan, Labor Market İmplications of the Demographic Window of
Opportunity,** Forum, December 1996

Tunalı, İnsan, Türkiye’de İşgücü Piyasası ve İstihdam Araştırması, İŞKUR
Yayınları, Ankara: 2004

**Tunalı, İnsan, “To Work or not to Work: An Examination of Female Labour Force
Participation Rates in Urban Turkey”, Annual Conference of The
Economic Research Forum,** Beirut:1997,

Tunalı, İnsan, İstihdam Durum Raporu, İŞKUR Yayınları, Ankara: 2004,

Türkay, Orhan, Mikro İktisat Teorisi, Adım Yayıncılık, 4.b., Ankara:1993,

Türkay, Orhan, Gizli İşsizlik, A.Ü. SBF Yayını, Ankara:1968

Yavan, Z., Türkiye’de İşsizlik :Yapısal ve Yapısal Olmayan Özellikleri, TÜSİAD
Tartışma Tebligleri Dizisi, 1, İstanbul:1997,

Zaim, Sabahattin Çalışma Ekonomisi, 10.b., Filiz Kitabevi, İstanbul:1997,

World Bank; World Development Indicators 2000, (Çevrim İçi) www.worldbank.org/data/wd2000

World Bank, World Development Indicators 2002, (Çevrim İçi) www.worldbank.org/data/wd2002;

<http://www.aileplanlama.com/veriler.html>,

<http://www.die.gov.tr/tkba/t011.xls>,

<http://www.ntv.com.tr/news/198828.asp?cp1=1>,

ÖZGEÇMİŞ

1974 yılında Ankara'da doğdum. İlk, orta ve lise eğitimimi Ankara'da sırasıyla; Babür İlkokulu, Yeşilevler Ortaokulu ve Halide Edip Adivar Lisesi'nde tamamladım. Yüksek öğrenimimi ise Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri bölümünde 1998 yılında tamamladım.

Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü'nde 1999 yılından bu yana görev yapmaktayım. Çalışma ve eğitim hayatım süresince bir çok toplantı, çalışma, seminer ve kurslara katılmış olup, Dünya Bankası ve Avrupa Birliği'nin desteği ile oluşturulmuş projelerde görev yaptım. VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı, İşgücü Piyasası Özel İhtisas Komisyonu Üyeliğinde bulundum. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin düzenlediği sekiz aylık (8 Ay) İstihdam ve Danışmanlık Hizmetleri Eğitim Programına katıldım. Bunların yanında, İsveç Hükümetinin desteğiyle yürütülen "Work Life And EU Enlargement" olarak adlandırılan projede hem İsveç (eğitim) ayağında hemde Türkiye (uygulama) ayağında yer aldım. Son olarak, Türkiye Cumhuriyeti 58. Hükümetinin başlattığı Acil Eylem Planı kapsamında yürütülen İnsangücü Planlaması faaliyeti içerisindeki çalışmalarda yer aldım. İstanbul ve Ankara'da düzenlenen bir çok insan kaynakları konferanslarına ve seminerlerine katıldım.

Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü'nde İşgücü Piyasası ile İnsangücü Planlaması ve İstihdam Stratejileri birimlerinde görev yaptım. 2003 yılından itibaren de İnsangücü Planlaması ve İstihdam Stratejileri biriminde görev yapmaktayım. Bununla birlikte, yanında, İŞKUR tarafından yürütülen AB kaynaklı projenin İŞKUR Sosyal Diyalog Sorumlusu olarak çalışmalara devam etmekteyim.